

Janina Parysz, Jolanta Drosdżol

Z DZIEJÓW BIBLIOTEK NAUCZYCIELSKICH W CHORZOWIE

EXLIBRIS

Chorzowskiej Filii
PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ

1946-2006

W KATOWICACH

Janina Parysz, Jolanta Drosdźol

Z DZIEJÓW BIBLIOTEK NAUCZYCIELSKICH W CHORZOWIE

Wydawnictwo
Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach
– Filia w Chorzowie –

Chorzów 2006

Recenzent:

dr Małgorzata Gwadera

– Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach

Projekt okładki:

Janina Parysz

Zdjęcia:

Marian Droszdzol

ISBN 83-919630-8-X

38648

Publikacja sfinansowana ze środków budżetowych
Urzędu Miasta Chorzowa

Wydawca:

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. J. Lompy w Katowicach

– Filia w Chorzowie

przy współpracy:

Agencja Wydawniczo-Reklamowa „map”

e-mail: map@piegza.pl

DTP, druk:

CUD – H. Miler

e-mail: ctp@cuddruk.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Wprowadzenie	6
Rozdział I	
Organizacja bibliotek nauczycielskich – zarys rozwoju	8
Rozdział II	
Biblioteki nauczycielskie w Królewskiej Hucie (Chorzowie) – rys historyczny	25
1. Niemiecka Miejska Biblioteka Nauczycielska [Städtische Lehrbücherei] w Królewskiej Hucie (1877–1922)	30
2. Dzieje bibliotek nauczycielskich w Królewskiej Hucie (Chorzowie) w latach międzywojennych (1922–1939)	38
Rozdział III	
Biblioteki nauczycielskie w Chorzowie po roku 1945	66
1. Lata 1945–1957	66
2. Lata 1958–1975	77
3. Lata 1976–2006	84
Rozdział IV	
Chorzowska Filia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach pomocniczym warsztatem pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela	100
1. Formy wspomagania pracy dydaktyczno-wychowawczej	100
2. Promowanie dorobku twórczego nauczycieli	103
Zakończenie	105
Aneks	107
1. Wykaz prac opublikowanych przez pracowników PBW Filii w Chorzowie	107
2. Wykaz śląskich oficyn wydawniczych do roku 1945	109
3. Polskie biblioteki funkcjonujące w Chorzowie, w XIX w.	111
Spis ilustracji	112
Wykaz tabel	113
Bibliografia uzupełniająca	114

WYKAZ SKRÓTÓW

APK	Archiwum Państwowe Katowice
AMCh	Akta Miasta Chorzowa
DzUKOSŚ	Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego
IKN	Instytut Kształcenia Nauczycieli
IKNiBO	Instytut Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych
IP	Instytut Pedagogiczny
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MWRiOP	Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
NDB	Naczelna Dyrekcja Bibliotek
NURT	Nauczycielski Uniwersytet Radiowo-Telewizyjny
ODN	Oddział Doskonalenia Nauczycieli
PBP	Pedagogiczna Biblioteka Powiatowa
PBM	Pedagogiczna Biblioteka Miejska
PBW	Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
PUS	Powiatowy Urząd Szkolny
SP	Szkoła Powszechna
TCL	Towarzystwo Czytelni Ludowych
TNSW	Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych
UKD	Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna
UWŚL	Urząd Wojewódzki Śląski
WAPK	Wojewódzkie Archiwum Państwowe Katowice
WKN	Wyższy Kurs Nauczycielski
WOP	Wydział Oświecenia Publicznego
WRN	Wojewódzka Rada Narodowa
ZNP	Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZPNSP	Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych

WSTĘP

Dotychczasowy stan badań nad dziejami bibliotek nauczycielskich na Górnym Śląsku skłonił nas do poszukiwania materiałów źródłowych dokumentujących ich historię. Praca niniejsza stanowi próbę przedstawienia początków i rozwoju chorzowskich bibliotek nauczycielskich, w tym także działów nauczycielskich bibliotek szkolnych. W tekście wskazuje się ich wpływ na rozwój zawodowy nauczycieli oraz na funkcje społeczne i kulturotwórcze pełnione wobec lokalnej społeczności. Mamy nadzieję, że wątki przedstawione w pracy przybliżą współczesnemu nauczycielowi zakres działań podejmowanych przez pedagogów lat międzywojennych na rzecz doskonalenia zawodowego. Kieruje nami także przekonanie, że czytelnictwo literatury pedagogicznej wpisane jest w nauczycielski zawód – misję, a księgozbiór pedagogiczny stanowi bazę informacyjną umożliwiającą lepsze wypełnianie zadań dydaktyczno-wychowawczych.

Autorki wyrażają wdzięczność władzom miasta Chorzowa za zainteresowanie wynikami poszukiwań dokumentujących historię bibliotek nauczycielskich, w szczególności zaś pragniemy serdecznie podziękować dr. inż. Joachimowi Otte, z-cy prezydenta ds. społecznych za życzliwe wspieranie naszych przedsięwzięć zawodowych oraz za umożliwienie wydania niniejszej publikacji.

WPROWADZENIE

Intencją autorek jest próba przybliżenia lokalnemu środowisku dziejów bibliotek nauczycielskich funkcjonujących na terenie miasta. Okazją stał się jubileusz 60-lecia naszej placówki. Na potrzeby pracy przyjęto cezurę czasową zamykającą się w latach: w części historycznej 1877–1945 i w części współczesnej w okresie 1946–2006 roku. Występująca w publikacji nazwa miasta Królewska Huta (Königshütte), została nadana przez władze pruskie w 1868 r. Takie urzędowe nazewnictwo zachowało miasto do 1934 r., kiedy polskie władze przywróciły dawną nazwę Chorzów.

Materiał dokumentacyjny oparto kwerendzie przeprowadzonej w zespołach archiwalnych Archiwum Państwowego w Katowicach, Muzeum w Chorzowie, Bibliotece Śląskiej, Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Katowicach, Związku Nauczycielstwa Polskiego – Oddział w Chorzowie oraz chorzowskich bibliotekach szkolnych. Przeprowadzono także wywiady z nauczycielami – emerytami pracującymi w miejscowym szkolnictwie po 1945 roku. Zamieszczony materiał faktograficzny, pomimo niekompletności, pozwolił na charakterystykę działań podejmowanych przez różne instytucje na rzecz rozwoju bibliotek nauczycielskich w mieście. W pracy wykorzystano zarówno źródła rękopiśmienne jak i drukowane; w tym dokumenty urzędowe Wydziału Oświecenia Publicznego w Katowicach, Inspektoratu Szkolnego w Chorzowie, Magistratu Miasta Chorzowa, sprawozdań dyrekcji z działalności szkół średnich w Królewskiej Hucie i Chorzowie, a także z działalności nauczycielskich związków zawodowych. W przypadku źródeł drukowanych istotne znaczenie miał materiał znajdujący się w kolejnych tomach *Zeszytów Chorzowskich*, wydawanych pod red. Zbigniewa Kapały w chorzowskim muzeum. Posiłkowano się także materiałami opublikowanymi w kolejnych tomach wydawnictwa będącego pokłosiem sesji popularnonaukowych organizowanych pod kierunkiem Jacka Kurka, w Domu Kultury „Batory”. Informacji – w wielu przypadkach rozproszonych – poszukiwano także w prasie pedagogicznej, z uwzględnieniem periodyków wychodzących na Górnym Śląsku. W literaturze, biblioteki nauczycielskie nie doczekały się osobnych publikacji. Problematyka ta pojawia się jako element tekstów dotyczących bibliotek, w tym szkolnych, lub przy okazji sprawozdań inspektorów szkolnych, statystyk bibliotek szkolnych, konferencji nauczycielskich. Zebrane wiadomości starano się pokazać w kontekście wielorakich działań nauczycielskich służących podnoszeniu kultury literackiej, w tym pedagogicznej, lokalnej społeczności.

W rozdziale I pn. *Organizacja bibliotek nauczycielskich* zawarto informacje dające ogólny pogląd na historię powstania i rozwoju bibliotek pedagogicznych w kraju

oraz pełnione przez nie funkcje na przestrzeni poszczególnych dziesięcioleci. Zwrócono uwagę na ich rolę w procesie doskonalenia zawodowego nauczyciela.

W rozdziale II pn. *Biblioteki nauczycielskie w Królewskiej Hucie (Chorzowie)* – rys historyczny przedstawiono dzieje bibliotek nauczycielskich funkcjonujących w mieście. Zasygnalizowano działania podejmowane przez nauczycieli z miejscowego środowiska oświatowego mające wpływ na wzrost zainteresowania czytelnictwem literatury pedagogicznej. Przedstawiono ówczesne formy doskonalenia zawodowego prowadzone w ramach konferencji rejonowych, kursów wakacyjnych, przedmiotowych ognisk metodycznych oraz podejmowanie przez nauczycieli prac badawczych. Zwrócono uwagę na księgozbiory znajdujące się w działach nauczycielskich bibliotek szkolnych. Wskazano na dwutorowość funkcjonowania bibliotek nauczycielskich: biblioteki inspektorskiej nadzorowanej przez Inspektorat Szkolny oraz biblioteki związkowej zorganizowanej przez Oddział ZNP w Chorzowie.

W rozdziale III pn. *Biblioteki nauczycielskie w Chorzowie po roku 1945* wyeksponowano ważniejsze formy pracy chorzowskiej filii PBW w Katowicach, adresowane do lokalnego środowiska oświatowego a stosowane w działaniach naszej placówki. Przyjęto cezurę czasową dostosowaną do ważniejszych etapów kształtowania się resortowej struktury sieci bibliotek pedagogicznych w kraju. W tymże rozdziale ostatnie dziesięciolecie pracy Biblioteki przedstawiono w formie nawiązującej do prezentacji bibliotek pedagogicznych w kraju, zawartych w publikacji *Biblioteki pedagogiczne w Polsce. Informator o bibliotekach pedagogicznych w roku szkolnym 2003/2004*. Podstawowy materiał przygotowano w oparciu o roczne sprawozdania z działalności Biblioteki i inną dokumentację znajdującą się w placówce.

Rozdział IV pn. *Chorzowska Filia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach pomocniczym warsztatem pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela* koncentruje się na treściach, które mają na celu zobrazowanie form pracy dydaktycznej Biblioteki wspomagające warsztat pracy zawodowej nauczycieli i poprzez to tworzenie sytuacji sprzyjających promocji dorobku twórczego pedagogów lokalnego środowiska.

W *Zakończeniu* podkreśla się potrzebę podjęcia badań z zakresu bibliotekarstwa szkolnego w mieście oraz kompleksowego opracowania dokonań twórczych chorzowskich nauczycieli.

Tekst podstawowy uzupełniono ilustracjami, wzbogacono aneksem zawierającym spis bibliograficzny publikacji autorstwa pracowników PBW oraz wykazem śląskich oficyn wydawniczych do 1945 r., sporządzonym na podstawie publikacji zachowanych w zbiorach Biblioteki.

ORGANIZACJA BIBLIOTEK NAUCZYCIELSKICH

– ZARYS ROZWOJU

Historia bibliotek nauczycielskich wiązała się zawsze z rozwojem oświaty i szkolnictwa. Jej początki wywodzą się z bibliotek szkolnych, które do XVIII wieku były podstawowym warsztatem pracy zawodowej nauczycieli. W latach osiemdziesiątych XIX wieku w zaborach austriackim i rosyjskim, wraz z rozwojem teorii i praktyki pedagogicznej, organizowano w Polsce kongresy pedagogiczne oraz powołano takie instytucje jak: Centralne Muzeum Pedagogiczne i Centralną Bibliotekę Pedagogiczną. W roku 1917 powstała Biblioteka Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W latach 1921–1934 zaczęły funkcjonować w kraju centralne biblioteki pedagogiczne. Ich rozwój uwarunkowany był postępem nauk pedagogicznych, jaki miał miejsce w ostatnich dziesięcioleciach XIX wieku¹. W okręgach szkolnych, jako pierwsze, powstały biblioteki w Toruniu (1921), Krakowie, Wilnie (1923), we Lwowie, Łodzi, Poznaniu (1925), Lublinie (1927), Katowicach (1928), Brześciu i Równem (1929)². Ponadto w latach międzywojennych powstawały biblioteki nauczycielskie niższego szczebla organizowane przy inspektoratach szkolnych. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przyznawało specjalne środki finansowe, aby przy kuratoriach okręgów szkolnych zakładano biblioteki dla nauczycieli³. Do 1936 r. powstało w kraju 8 bibliotek kuratoriów okręgów szkolnych. W latach 1922–1929 kierowali nimi naczelnicy lub wizytatorzy Wydziału Szkół Średnich. Miały charakter bibliotek naukowych specjalizujących się w gromadzeniu literatury pedagogicznej. Zasadniczym celem tych placówek było stworzenie warunków do pogłębiania wiedzy zawodowej nauczycieli⁴. Struktura sieci bibliotek nauczycielskich w latach międzywojennych kształtowała się dwutorowo. Tworzyły ją: centralne biblioteki nauczycielskie, okręgowe biblioteki nauczycielskie oraz działy nauczycielskie bibliotek szkół powszechnych, gimnazjów i seminariów nauczycielskich. Drugą sieć stanowiły biblioteki związków zawodowych. Na Górnym Śląsku istniały: Biblioteka Wydziału Oświecenia Publicznego w Katowicach i Pedagogiczna Biblioteka Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Biblioteka

¹ R. Wroczyński: *Dzieje oświaty polskiej 1795–1945*. Warszawa 1980, s. 165; A. Szczesnukiewicz: *Biblioteki pedagogiczne wczoraj i dziś*. „Bibliotekarz” 1988, nr 7/8, s. 7–8.

² *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 1. Warszawa 2003, s. 378–379.

³ *Kronika. Z życia bibliotek*. „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 3.

⁴ Z. Wiskonttowa: *Biblioteki pedagogiczne kuratoriów okręgów szkolnych*. „Przegląd Biblioteczny” 1937, s. 161–167.

IP założona w listopadzie 1928 r. pełniła funkcję centralnej biblioteki nauczycielskiej województwa śląskiego. Wraz z obwodowymi bibliotekami pedagogicznymi i działami nauczycielskimi szkół średnich, tworzyła na swoim terenie działania rodzaj sieci z zakresu specjalistycznej informacji pedagogicznej. Już w ciągu pierwszych lat istnienia polskiej oświaty na Górnym Śląsku zorganizowano w latach 1927–1932, przy inspektoratach szkolnych, siedemnaście bibliotek okręgowych⁵. Pierwsze z nich ukonstytuowały się w Toruniu i Krakowie w latach 1921–1922. Centralna Biblioteka Nauczycielska Okręgu Krakowskiego powstała na bazie skomasowanych działów nauczycielskich dwunastu szkół średnich w obrębie Krakowa. Biblioteka posiadała ustalone ramy prawne: statut i regulamin. Była to najzasobniejsza biblioteka pedagogiczna w kraju⁶ – jako jedyna mająca obecnie status placówki naukowej. W latach 1918–1939 głównymi bibliotekami pedagogicznymi w kraju były: Biblioteka przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, Centralna Biblioteka Pedagogiczna przy Zarządzie Głównym Związku Nauczycielstwa Polskiego (1934) oraz centralne biblioteki pedagogiczne w okręgach szkolnych⁷.

O jakości pracy szkół decydowała kadra nauczycielska. W szkołach powszechnych na Górnym Śląsku w latach dwudziestych zatrudniono z konieczności nauczycieli po dwutygodniowych kursach lub nauczycieli byłych szkół niemieckich. Najmniej liczną grupę stanowili nauczyciele z egzaminem rektorskim, największą – po egzaminie wydziałowym⁸. W pierwszych latach niepodległości, śląskie władze szkolne były bardzo zainteresowane kształceniem górnośląskiej inteligencji, w tym nauczycieli. Ogromne znaczenie dla podnoszenia kwalifikacji pedagogicznych, wiedzy i umiejętności zawodowych górnośląskich nauczycieli miał Instytut Pedagogiczny. Działalność Instytutu w latach 1928–1939 koncentrowała się wokół trzech głównych kierunków:

- dokształcania nauczycieli pod względem pedagogiczno-psychologicznym, a następnie przedmiotowym,
- organizowania pedagogicznych badań naukowych,
- popularyzacji wiedzy, kultury pedagogiczno-psychologicznej w środowisku oświatowym⁹.

Wykładowcy i słuchacze Instytutu potrzebowali warsztatu pracy dydaktycznej i to stało się przyczyną otwarcia w listopadzie 1928 roku Biblioteki Pedagogicznej przy IP. Ze zbiorów biblioteki korzystali nauczyciele województwa śląskiego oraz przyległych powiatów i województw. Funkcję kierownika Biblioteki IP pełnił od roku 1934 Piotr

⁵ L. Ręgorowicz: *Szkolnictwo w województwie śląskim 1926–1932*. Katowice 1932, s. 19.

⁶ W. Smoleń: *75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. H. Kołłątaja w Krakowie*. „Wiadomości Historyczne” 1989, nr 1, s. 13–16.

⁷ *Kronika. Z życia bibliotek*. „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 3.

⁸ W. Błosińska, Z. Klaus: *Polskie szkoły powszechne w województwie śląskim w latach 1922–1939*. „Chowanna” 1983, z. 4, s. 391.

⁹ K. Dyba: *Rola Instytutu Pedagogicznego i Biblioteki Pedagogicznej w rozwoju oświaty polskiej w województwie śląskim*. W: *W służbie oświaty polskiej na Górnym Śląsku*. Katowice 1993. Informator nr 2.

Stasiak, wcześniej – w latach 1932–1934 – Instruktor Czytelnictwa Oświaty Dorosłych w Chorzowie¹⁰.

Biblioteki nauczycielskie niższego szczebla w latach międzywojennych organizowano przy:

- inspektoratach szkolnych (w zależności od struktury organizacyjnej oświaty były to biblioteki: powiatowe, rejonowe, okręgowe, obwodowe, inspektorackie),
- ogniskach Związku Nauczycieli Polskich Szkół Powszechnych,
- ogniskach metodycznych,
- bibliotekach szkolnych – tzw. działy nauczycielskie.

Władze oświatowe świadome faktu, że czytelnictwo literatury pedagogicznej jest podstawą doskonalenia zawodowego, dbały o wzmocnienie działów nauczycielskich bibliotek szkolnych. Biblioteka szkolna, najbliższa nauczycielowi, wspierała go w pracy metodycznej jak i w działalności naukowej. Już pierwsze ustawy oświatowe dowodziły, że władze szkolne kierują się troską o powiększanie księgozbiorów bibliotek szkolnych. W ustawie z dn. 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych znalazł się zapis: *Skarb Państwa ponosi wszelkie wydatki na pomoce naukowe, materiały do nauki, biblioteki (...)*¹¹. W Polsce, w roku szkolnym 1922/23 działy nauczycielskie w państwowych bibliotekach gimnazjalnych liczyły ogółem 419 tysięcy tomów. W szkołach średnich biblioteki funkcjonowały przez dwie godziny tygodniowo, a działy nauczycielskie często znajdowały się w salach konferencyjnych lub w pokoju nauczycielskim. Najzasobniejsze były działy nauczycielskie w bibliotekach szkół średnich. Bibliotekami opiekowało się kilku nauczycieli i w związku z tym powstawały: działy nauczycielskie, biblioteki przyrodnicze, biblioteki francuskie i inne. W szkołach powszechnych natomiast działy nauczycielskie stanowiły zazwyczaj 20% całości zbiorów biblioteki szkolnej¹². W latach powojennych działy nauczycielskie w bibliotekach szkolnych powoli traciły swoje dotychczasowe znaczenie. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku, w zbiorach bibliotek szkolnych województwa katowickiego, znajdowały się wydawnictwa z zakresu nauk politycznych, społecznych, z filozofii, psychologii, pedagogiki, z metodyki nauczania oraz literatury podstawowej z różnych dziedzin wiedzy stanowiącej dla nauczyciela pomoc warsztatową. W związku z decentralizacją zakupu książek dla bibliotek szkolnych, inspektorzy szkolni zobowiązani zostali do ograniczenia zakupów wydawnictw pedagogicznych i metodycznych. W styczniu 1960 roku Kuratorium Oświaty w Katowicach skierowało do inspektorów szkolnych pismo w tej sprawie. Przyjęto, że nauczyciele powinni korzystać, w szerszym niż dotychczas stopniu, z zasobów terenowych bibliotek pedagogicznych. Centralny zakup książek dla bibliotek szkolnych, w tym do działów nauczycielskich, prowadzony był przez władze oświatowe już od 1946 r., a w odniesieniu do bibliotek szkół podstawowych przetrwał do 1961 r. Nauczycieli szkół zaopatrywano w ten sposób, w podstawowe

¹⁰ W. Kochmańska: *Piotr Stasiak – działacz i bibliotekarz*. Biuletyn Biblioteki UŚ 1972. Katowice 1973, s. 9.

¹¹ „Dziennik Ustaw” 1929, nr 18, poz. 141, art. 11.

¹² H. Falkowska: *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*. Warszawa 1966, s. 93, 97, 102.

poradniki metodyczne oraz inne książki pomocne nauczycielowi w pracy zawodowej¹³. Na przestrzeni kolejnego dziesięciolecia działy nauczycielskie coraz bardziej ubożały. Masowy ruch nauczycieli uzupełniających studia wyższe, konieczność złożenia egzaminu kwalifikacyjnego oraz potrzeba pogłębiania wiedzy zawodowej spowodowały, że dotychczasowe zbiory nauczycielskie bibliotek szkolnych lat siedemdziesiątych nie zaspokajały potrzeb dokształcającego się nauczyciela. Ponadto bibliotekarze szkolni nie mieli wystarczających środków na zakup nowości pedagogicznych, sporadycznie prenumerowano czasopisma fachowe. Na tej podstawie można sformułować przypuszczenie, że w latach osiemdziesiątych XX wieku, działy nauczycielskie bibliotek szkolnych, z uwagi na brak nowości wydawniczych z zakresu literatury pedagogiczno-psychologicznej, nie były w stanie sprostać potrzebom czytelniczym doskonalących się nauczycieli. Luki w tych działach tylko w niewielkim stopniu uzupełniały zbiory znajdujące się w szkolnych pracowniach przedmiotowych. Dyrektorzy szkół, w pierwszej kolejności dbali o powiększenie księgozbiorów uczniowskich.

W latach międzywojennych rozbudowaną sieć bibliotek nauczycielskich posiadały organizacje związkowe. Nauczyciele szkół średnich zrzeszeni w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, świadomi roli książki w samokształceniu i doskonaleniu zawodowym, na swoich spotkaniach wielokrotnie postulowali potrzebę tworzenia bibliotek fachowych. Przy miejskich kołach organizowano związkowe biblioteki i czytelnie, a także biblioteki w przedmiotowych ogniskach metodycznych. Literatura pedagogiczna dostępna była nauczycielom także w pracowniach szkolnych. Biblioteki związkowe dostarczały nauczycielom podstawowej literatury pedagogicznej, cieszyły się ich dużym zainteresowaniem, a szczególnie przydatne były tym nauczycielom, którzy organizowali i uczestniczyli w konferencjach rejonowych. Placówki te przetrwały do lat pięćdziesiątych XX wieku, kiedy to ich zbiory połączono z zasobami bibliotek pedagogicznych.

W okresie międzywojennym biblioteki pedagogiczne rozwijały swoją działalność m.in. na podstawie odrębnych statutów ogłaszanych w dziennikach urzędowych poszczególnych kuratoriów okręgów szkolnych. W tym czasie ministerialne władze oświatowe nie wydawały nowych aktów prawnych regulujących pracę tych placówek. Głównym zadaniem bibliotek nauczycielskich było dostarczenie nauczycielom uzupełniającym swoje wykształcenie, podstawowej literatury pedagogicznej, wspieranie nauczycieli przygotowujących się do realizacji założeń reformy programowej oraz zapoznawanie ich, na konferencjach rejonowych, z nowymi osiągnięciami nauk pedagogicznych i psychologicznych. Realizacja tych zadań miała także na celu podniesienie poziomu kultury pedagogicznej lokalnego środowiska oświatowego. Na Górnym Śląsku w latach międzywojennych główne zasoby księgozbiorów pedagogicznych znajdowały się w Bibliotece IP, w bibliotekach nauczycielskich okręgów szkolnych i związków zawodowych, w seminariach nauczycielskich oraz w bibliotekach szkół gimnazjalnych.

¹³ W. Goriszowski: *Biblioteki szkolne w województwie katowickim 1945–1960*. Katowice 1964, s. 28; Aneks; H. Falkowska: *Z dziejów polskich bibliotek...*, s. 115.

Lata 1939–1945 dla polskich zasobów bibliotecznych, w tym bibliotek nauczycielskich, były okresem spustoszenia. Poniesione straty przerwały rozwój tych placówek. Książki z bibliotek – z rozporządzenia okupanta – przeznaczano na przymiał lub spalanie, a polskie biblioteki w województwie śląskim prawie znikły. Zniszczeniu uległa znaczna część zbiorów Biblioteki IP, a księgozbiory okręgowych bibliotek pedagogicznych przy kuratoriach przetrwały zaledwie w formie szczątkowej. Znałe były przypadki ratowania księgozbiorów przez nauczycieli, którzy w czasie okupacji przechowywali je w domach prywatnych, a po wojnie przekazywali do bibliotek szkolnych.

W rozwoju sieci bibliotek pedagogicznych po II wojnie światowej można wyróżnić następujące okresy:

1. 1944–1951 – kształtowanie się sieci Pedagogicznych Bibliotek Wojewódzkich.
2. 1951–1968 – zorganizowanie w kraju powiatowych (miejskich) struktur sieci bibliotek pedagogicznych.
3. 1968–1975 – włączenie bibliotek pedagogicznych do ogólnokrajowej sieci bibliotek i ustalenie trójstopniowego podziału sieci bibliotek pedagogicznych.
4. 1975–1990 – powstanie nowych Pedagogicznych Bibliotek Wojewódzkich w związku z reformą administracyjną kraju i przekształcenie Pedagogicznych Bibliotek Powiatowych (miejskich) w filie PBW.
5. Od 1991 roku – wprowadzenie istotnych zmian w zadaniach bibliotek pedagogicznych zawartych w znowelizowanych przepisach ustaw: *O systemie oświaty* i ustawy *O bibliotekach*¹⁴.

Już w Materiałach Sprawozdawczych z działalności Ministerstwa Oświaty w okresie od lipca 1944 do grudnia 1946 podkreślano konieczność zorganizowania pewnych instytucji mających na celu *zapewnienie wszystkim nauczycielom stałej opieki i ich pracy samokształceniowej nad pogłębieniem własnej kultury ogólnej i zawodowej, to jest bibliotek nauczycielskich, konferencji rejonowych, kursów wakacyjnych i pracowni dydaktyczno-wychowawczych*¹⁵. W 1944 r. rozpoczęły działalność biblioteki pedagogiczne w Białymstoku i Lublinie, a w 1945 r. powstało siedem bibliotek w innych miastach Polski¹⁶. W lutym 1945 r. Ministerstwo Oświaty wydało okólnik o przyznaniu subwencji na organizację bibliotek kuratorium, a znaczącym był rok 1946, w którym Naczelna Dyrekcja Bibliotek opracowała dekret o bibliotekach i opiece nad ich zbiorami¹⁷. Postanowienia dekretu stworzyły możliwość powoływania przez Ministerstwo Oświaty nowych sieci bibliotek publicznych. W 1946 r. NDB przygotowała *Projekt Okręgowej Biblioteki Pedagogicznej*, który w tymże roku, został przedstawiony na krajowej konferencji kierowników refe-

¹⁴ J. Andrzejewska: *Edukacyjne funkcje bibliotek pedagogicznych*. „Roczniki Biblioteczne” 1996, z. 2, s. 2; Ustawa z dn. 7 września 1991 r. o systemie oświaty. „Dziennik Ustaw” z dnia 25 października 1991 r., nr 95; Ustawa o Bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. „Dziennik Ustaw” 1997, nr 85.

¹⁵ M. Drzewiecki: *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie dydaktycznym i miejsce w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej*. Warszawa 1991, s. 159.

¹⁶ Z. Dąbrowska: *Działalność sieci bibliotek pedagogicznych w dziedzinie informacji naukowej w latach 1945–1975*. Warszawa 1986, s. 14.

¹⁷ Tamże; „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1945, nr 1, poz. 25.

ratów bibliotek, kuratoriów okręgów szkolnych. Według projektu – który przez kilka lat pełnił rolę wytycznych – obowiązywała czterostopniowa struktura sieci. Tworzyły ją: biblioteka Ministerstwa Oświaty, biblioteki okręgowe, rejonowe (powiatowe, miejskie) i biblioteki szkolne¹⁸. Do końca 1946 roku we wszystkich województwach w kraju placówki te funkcjonowały pod nazwą centralnych lub okręgowych bibliotek nauczycielskich. Resortową sieć bibliotek pedagogicznych istniejących w latach 1945–1950 powiększono o biblioteki powiatowe (miejskie), noszące do 1951 roku nazwę **bibliotek przy inspektoratach szkolnych**. Wydział Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych Ministerstwa Oświaty na konferencji zorganizowanej w styczniu 1951 roku, przekazał kuratorium wytyczne w sprawie tworzenia bibliotek powiatowych (miejskich), w oparciu o księgozbiory wydziałów oświaty, prezydiów rad narodowych. W 1951 r. Ministerstwo Oświaty wydało pierwszy powojenny akt prawny dotyczący bibliotek pedagogicznych. Na podstawie tego zarządzenia centralne biblioteki pedagogiczne przyjęły nazwę bibliotek wojewódzkich¹⁹. Książnica katowicka istniejąca od 1945 roku jako Centralna Biblioteka Pedagogiczna przy IP, w 1950 r. otrzymała nazwę Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej. Statut PBW, zawarty w powyższym zarządzeniu, nazywał te placówki bibliotekami specjalnymi, mającymi zaspokajać potrzeby intelektualne nauczycieli i innych pracowników oświatowych, pedagogów – naukowców i osób przygotowujących się do zawodu nauczycielskiego. Instytucje te pozostawały w resorcie oświaty, a bezpośredni (od 1952 r.) nadzór nad nimi objął Samodzielny Wydział Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych Ministerstwa Oświaty. W 1956 r., w ustawie o prawach i obowiązkach nauczycieli po raz pierwszy pojawił się przepis, dający podstawę prawną do zatrudniania nauczycieli na stanowiskach bibliotekarskich w bibliotece pedagogicznej²⁰.

Ożywienie działalności średnich ogniw bibliotek pedagogicznych nastąpiło w 1957 r., po wydaniu przez Ministerstwo Oświaty *Instrukcji w sprawie organizacji pedagogicznych bibliotek powiatowych*²¹, stanowiącej pierwszą podstawę prawną ich działalności. *Instrukcja* prócz postanowień dotyczących zadań i zasięgu działania tych bibliotek zawierała informacje o ich strukturze organizacyjnej. Działania PBP miała wspierać rada biblioteki, w skład której wchodził wybitni nauczyciele, przedstawiciele ZNP oraz Powiatowego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych. Instrukcja informowała także o profilu gromadzonych zbiorów i o finansowym podporządkowaniu PBW. We wrześniu 1957 r. *Instrukcja* weszła do realizacji. Podkreśla się w niej, że PBP ma charakter biblioteki specjalnej i jej zadaniem jest podnoszenie poziomu zawodowego i ideologicznego nauczycieli oraz innych pracowników oświatowych – poprzez dostarczenie im od-

¹⁸ Z. Dąbrowska: *Działalność sieci...*, s. 15.

¹⁹ Tamże, s. 18; *Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 21 maja 1951 roku w sprawie statutu pedagogicznej biblioteki wojewódzkiej*”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty*” 1951, nr 10, poz. 116.

²⁰ „*Dziennik Ustaw*” 1956, nr 12, poz. 63; J. Wesoła-Szymańska: *55 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach*. „*Poradnik Bibliotekarza*” 1983, nr 11/12, s. 284–285.

²¹ *Instrukcja w sprawie organizacji pedagogicznych bibliotek powiatowych*. Ministerstwo Oświaty 25 września 1957. Maszynopis powielony w dokumentacji PBW – Filii w Chorzowie. Teczka: Akta i zarządzenia normatywne.

powiedniej lektury. Nadzór merytoryczny nad tą placówką pełniła PBW. Już 7 czerwca 1957 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach skierowało pismo do miejscowego Wydziału Oświaty, w którym podano wytyczne w sprawie organizacji i prowadzenia PBP. W 1957 r. na mocy kolejnego aktu prawnego, do bibliotek pedagogicznych włączone zostają nauczycielskie księgozbiory ZNP²². Było to korzystne posunięcie, likwidowało bowiem istniejącą dotychczas dwutorowość organizacyjną tych placówek. Podstawowym ich źródłem finansowania były zakupy z dotacji państwowych realizowane początkowo w oparciu o budżet wojewódzki wg rozdzielnika dla poszczególnych powiatów. W tym samym roku następuje likwidacja ośrodków doskonalenia kadr zawodowych, które reaktywowano w 1960 r. pod nazwą ośrodków metodycznych. Proces organizowania w kraju pedagogicznych bibliotek powiatowych rozpoczyna się od roku 1958. Zasoby tych placówek były oparte o księgozbiory inspektoratów oświaty, zbioru Związku Nauczycielstwa Polskiego, materiały z centralnego zakupu Ministerstwa Oświaty. W latach 1958–1962 Zarząd Główny ZNP podejmuje się wydawania pisma *Konferencje Rejonowe*, mającego na celu wspieranie doskonalenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli. Czasopismo zawierało bibliografie tematyczne przygotowywane przez PBW z różnych województw i miało być próbą zapoczątkowania bieżącej bibliografii pedagogicznej²³. Bibliografie stanowiły pomoc w pracy informacyjnej bibliotek. Dzięki nim (a tradycje bibliotek pedagogicznych sięgają końca XIX w.) pracownicy bibliotek i nauczyciele mieli dostęp do wydawnictw ujmujących publikacje pedagogiczne ukazujące się na przestrzeni kolejnych lat.

REGULAMIN PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ

§ 1
Z księgozbioru Pedagogicznej Biblioteki Powiatowej mogą korzystać nauczyciele i wychowawcy szkół wszystkich typów i placówek oświatowo-wychowawczych, pracownicy administracji szkolnej oraz kandydaci do zawodu nauczycielskiego

§ 2
Aby otrzymać książki czytelnik obowiązany jest przy zapisie okazać dowód osobisty i legitymację służbową względnie szkolną oraz podać adres prywatny.

§ 3
Czytelnik obowiązany jest zaważać bibliotekę o zmianie adresu lub miejsca pracy.

§ 4
Z biblioteki można korzystać w dniach i godzinach ustalonych przez kierownika biblioteki w porozumieniu z kierownikiem powiatowej władzy szkolnej.

§ 5
Jednorazowo można wypożyczyć 2 książki naukowe (i popularnonaukowe) na okres do tygodnia lub innej treści na okres do 2 tygodni. W wyjątkowych wypadkach – zwłaszcza w odniesieniu do kazuślowych się nauczycieli – można wypożyczyć 3 książki a termin ich zwrotu można przedłużyć do 3 miesięcy o ile nie te książki nie ma zapotrzebowania ze strony innych czytelników.

§ 6
W szczególnie uzasadnionych wypadkach bibliotecze przysługuje prawo żądania zwrotu wypożyczonych książek przed upływem terminu zwrotu.

§ 7
Jeżeli czytelnik poszukuje książki, której nie ma w księgozbiorze Pedagogicznej Biblioteki Powiatowej; kierownik biblioteki obowiązany jest starać się o jej nabycie lub wypożyczenie z innej biblioteki

§ 8
Z książek stanowiących księgozbiór podręczny (encyklopedie, słowniki, roczniki statystyczne, bibliografie), z wydawnictw specjalnych (starodruki, albumy, atlasy) oraz z czasopiśm (bieżących i roczników) można korzystać tylko na miejscu w bibliotece

§ 9
Nauczyciele mieszkający poza siedzibą biblioteki mogą wypożyczać książki piśmiennie na podstawie zamówienia potwierdzonego przez kierownika (dyrektora) szkoły. Wyjątkiem objęta biblioteka, zwrot czytelnik.

§ 10
Każdy czytelnik wypożycza książki dla siebie i nie ma prawa wypożyczyć ich innej osobie.

§ 11
Jeżeli czytelnik przetrzymuje książkę ponad termin ustalony, otrzymuje upomnienie, którego opłatę sam pokrywa.

§ 12
W razie niezwrócenia książki w ciągu 2 tygodni od chwili wydania 1 upomnienia biblioteka wysyła 2 upomnienie i jednocześnie zawiadamia o tym władze szkolne prosząc o interwencję.

§ 13
Czytelnik jest obowiązany zaważać wypożyczone książki, nie pisać na nich uwag, nie podkreślać, strzec je przed zniszczeniem i zagubieniem.

§ 14
W wypadku zagubienia lub zniszczenia książki czytelnik jest obowiązany odkupić ją lub zastąpić inną książką uznaną przez kierownika biblioteki za równoważeczkową.

§ 15
Pedagogiczna Biblioteka Powiatowa obowiązana jest:

- a) obywać czytelnikom pomoc w wyborze potrzebnych książek przez udostępnienie katalogów, spisu treści i innych materiałów bibliograficznych,
- b) informować czytelników (ustnie i piśmiennie) o zawartości księgozbioru i o nowościach wydawanych za pomocą wystaw, zestawów bibliograficznych, omawiania książek na zebraniach i konferencjach, indywidualnie itp.,
- c) udostępniać czytelnikom książki żywcem i zażalen.

Źródło: Z doświadczeń bibliotek szkolnych i pedagogicznych: praca zbior. Red. J. Popławska. Warszawa 1959, s. 96.

Nr 2. Regulamin Pedagogicznej Biblioteki Powiatowej z 1958 r.

²² Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach – Wydział Oświaty. Nr O.VI-14/1/57-R/GO Pedagogiczne Biblioteki Powiatowe (miejskie). Maszynopis powielony w dokumentacji PBW – Filii w Chorzowie. Teczka: Akta i zarządzenia normatywne; Z. Dąbrowska: *Działalność sieci...* s. 19.

²³ Z. Dąbrowska: *Działalność sieci...* s. 113–114.

W latach sześćdziesiątych, w związku z realizacją założeń wynikających z *Ustawy z 15 lipca 1961 o rozwoju oświaty i wychowania*²⁴, działalność bibliotek pedagogicznych nastawiona była na wspomaganie nauczycieli realizujących założenia programowe zreformowanej szkoły podstawowej. Z uwagi na ożywiony ruch doskonalenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli w trybie studiów stacjonarnych i zaocznych, aktywizację pracy ośrodków metodycznych, nastąpił wzrost zainteresowania nauczycieli usługami bibliotek pedagogicznych. PBP nawiązywały ścisłą współpracę z lokalnymi ośrodkami metodycznymi w zakresie podejmowania wspólnych przedsięwzięć na rzecz doskonalenia zawodowego nauczycieli²⁵. Pełne podstawy prawne powstałej sieci bibliotek pedagogicznych dała ustawa *O bibliotekach* z 1968 r. i wydane, jako jej zarządzenie wykonawcze w 1968 r., statuty PBW i PBP (miejska)²⁶. Ustawa miała fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania bibliotek pedagogicznych. W rozdziale 6 ustawy pt. *Biblioteki szkolne i pedagogiczne* (art. 22, ust. 2), bibliotekom wyznaczono zadanie prowadzenia działalności w zakresie kształcenia i doskonalenia pracowników pedagogicznych. W znowelizowanym statucie podtrzymuje się dotychczasową 3-stopniową strukturę bibliotek pedagogicznych. W statucie podaje się, że biblioteka prowadzi działalność usługową oraz dydaktyczną w zakresie kształcenia i doskonalenia pracowników pedagogicznych, umożliwia im wykonywanie prac naukowo-badawczych; rozwija życie umysłowe i kulturalne nauczycieli. W kolejnych fragmentach statutu oprócz określenia struktury zbiorów, uprawnień rady bibliotecznej, formułuje się cele, wśród których znajdują się:

- prowadzenie działalności popularyzacyjnej, bibliograficzno-informacyjnej, dydaktycznej i badawczej,
- instruktaż wobec działów nauczycielskich bibliotek szkolnych,
- współdziałanie z ośrodkami metodycznymi i ZNP²⁷.

Natomiast zadania związane z ustaleniem struktury organizacyjnej PBP pozostawiono w gestii inspektora szkolnego, zobowiązanego do porozumienia się w tej sprawie z PBW.

W Polsce, na przełomie lat 1960/70 sieć pedagogicznych bibliotek obejmowała 17 bibliotek wojewódzkich, 330 pedagogicznych bibliotek powiatowych, miejskich, dzielnicowych i około 31000 działów nauczycielskich bibliotek szkolnych²⁸. W tym okresie wielokrotnie powiększyły się księgozbiory bibliotek pedagogicznych. Jako biblioteki specjalne gromadziły, zgodnie ze swoimi zadaniami, książki naukowe i popularnonaukowe (88%), w tym 41% stanowiły wydawnictwa z zakresu oświaty i wychowania, 47%

²⁴ *Ustawa z 15 lipca 1961 r. o rozwoju oświaty i wychowania*. „Dziennik Ustaw” 1961, nr 32, poz. 160.

²⁵ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1960, nr 3, poz. 31, zał. nr 2: Statut Okręgowego Ośrodka Metodycznego.

²⁶ *Zarządzenie Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 21 maja 1969 r. w sprawie statutów pedagogicznych bibliotek wojewódzkich i pedagogicznych bibliotek powiatowych*. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego” B – Dział Oświatowy, Nr B – 8, z 15 lipca 1969, poz. 65, s. 281–282; *Dziennik Ustaw Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego* 1969, Nr B – 3, poz. 28.

²⁷ Tamże, s. 281.

²⁸ E. Białkowska: *25 lat bibliotek szkolnych i pedagogicznych*. W: *Z doświadczeń bibliotek szkolnych i pedagogicznych*. Red. J. Popławska. Rocznik IX, Warszawa 1970, s. 30.

z innych dyscyplin wiedzy, 11,7% z literatury pięknej. Podobny profil zbiorów miała PBW w Katowicach. W 1968 r. jej księgozbiór liczył 51 tys. woluminów. Biblioteki wojewódzkie prowadziły centralne katalogi książek, które dawały możliwość zorientowania się czytelnikowi w literaturze nabywanej do terenowych bibliotek powiatowych. Największą grupę czytelników stanowili nauczyciele, w tym 57,6% ogółu nauczycieli szkół podstawowych, 43% nauczycieli liceów ogólnokształcących i 25,8% ogółu nauczycieli szkół zawodowych. Zasadniczym kierunkiem działalności tych placówek była praca informacyjno-bibliograficzna prowadzona na rzecz nauczyciela studiującego²⁹.

Lata siedemdziesiąte, w związku z reorganizacją władz resortu oświaty, przyniosły także zmiany w zakresie nadzoru nad bibliotekami pedagogicznymi. Od 1972 r. sprawy bibliotek pedagogicznych i szkolnych powierzono zespołowi wchodzącemu w skład Departamentu Badań i Prognoz Oświatowych, a następnie Departamentu Organizacji Badań i Informacji Pedagogicznej. W 1972 r. po powołaniu Instytutu Kształcenia Nauczycieli i jego terenowych ogniw: Instytutów Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych (IKNiBO)³⁰ wprowadzono zmiany w programie pracy dydaktycznej bibliotek. Określono nowe zasady współpracy z terenowymi ODN, odpowiedzialnymi za koordynację doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli. Biblioteki, w zakresie informacji pedagogicznej były włączone w działalność pedagogiczną Instytutu Kształcenia Nauczycieli i jego terenowych oddziałów. W statucie PBP podkreślano ścisły związek z PBW w zakresie współpracy informacyjno-bibliograficznej prowadzonej na rzecz doksztalcania nauczycieli³¹. Powszechny ruch doskonalenia zawodowego, wyeksponowanie w codziennej pracy bibliotek pedagogicznych działań czynionych na rzecz nauczyciela studiującego wpłynął na zwiększenie zainteresowania działalnością bibliotek pedagogicznych ze strony centralnych instytucji władz oświatowych. Przejawem tego zainteresowania było zorganizowanie m. in. przez IKN i ZNP w 1974 r., ogólnokrajowej konferencji naukowej na temat roli biblioteki pedagogicznej w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli³². Jednym z wniosków z konferencji była opinia sugerująca potrzebę opracowania modelu nowoczesnej biblioteki pedagogicznej i powołania w kraju centralnej biblioteki pedagogicznej. Postulaty te do chwili obecnej nie doczekały się realizacji.

W związku ze zmianami w podziale administracyjnym kraju nastąpiła w połowie 1975 r., następna modyfikacja statutu. Po zniesieniu powiatów likwidacji uległy powiatowo-

²⁹ Tamże, s. 31; J. Szymańska: *Historia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach. W: 75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Łompy w Katowicach*, Katowice 2003, s. 10; M. Drzewiecki: *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie dydaktycznym i miejsce w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej*. Warszawa 1991, s. 154.

³⁰ Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z 21 grudnia 1972 r. w sprawie przekształcenia Okręgowych Ośrodków Metodycznych. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania” 1973, nr 2, poz. 7.

³¹ Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z 2 lipca 1973, zmieniające zarządzenie w sprawie statutow PBW i PBP „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania” 1973, nr 11, poz. 91; załącznik nr 2: Statut PBP.

³² B. Wieczorek: *Konferencja na temat roli bibliotek pedagogicznych w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli. Warszawa 18 listopada 1974. „Przegląd Biblioteczny” 1975, z. 2, s. 190–193.*

we biblioteki pedagogiczne (miejskie). Stały się one filiami PBW, stanowiąc ich integralną część pod względem administracyjnym, finansowym i merytorycznym. W skali kraju powstało wówczas 49 bibliotek wojewódzkich i 300 filii. Odbiciem nowej sytuacji było zarządzenie w sprawie resortowej sieci bibliotek pedagogicznych³³. Nadzór nad siecią bibliotek pedagogicznych powierzony został Ministerstwu Oświaty i Wychowania (Departament Organizacji Badań i Informacji Pedagogicznej), poprzez Kuratorium Oświaty i Wychowania. Obsługa administracyjno-gospodarcza i finansowo-księgowa w placówkach filialnych była prowadzona – w województwie katowickim – przez terenowe Miejskie Zespoły Ekonomiczne i Administracyjne Szkół. Zbiory bibliotek pedagogicznych (wojewódzkich i filii), w stosunku do lat siedemdziesiątych powiększyły się o ponad 57%³⁴. W 1979 r. w katowickiej PBW nastąpił rozrost do 88 tys. Biblioteka prenumerowała 180 tytułów czasopism³⁵ a na przełomie lat 1979/80, z jej zasobów bibliotecznych korzystało 3 tys. czytelników. W skład ówczesnej struktury organizacyjnej tej placówki wchodziły wydziały: gromadzenia zbiorów, informacji bibliograficznej i dział opieki nad filiami³⁶.

Na terenie kraju zmianie uległo także wykształcenie kadry bibliotecznej: 97% bibliotekarzy posiadało kwalifikacje pedagogiczne, ale tylko 57,7% pracowników pracujących w ogólnokrajowej sieci, miało kwalifikacje bibliotekarskie. Największą grupę zatrudnionych stanowili nauczyciele ze stosunkowo dużym stażem pracy zawodowej³⁷. Nadal wśród czytelników bibliotek pedagogicznych najliczniejszą grupę stanowili nauczyciele, tj. 61,6% ogółu czytelników zarejestrowanych w sieci³⁸. Wśród czytelników – nauczycieli najbardziej znaczącą grupę stanowili studiujący. Większość bibliotek pedagogicznych tego okresu nie posiadała czytelni, a wyposażenie placówek w podstawowy sprzęt było przestarzałe i niewystarczające. Zadania resortowych bibliotek w tych latach ukierunkowane były na realizację potrzeb informacyjnych użytkowników. Warsztat informacyjno-bibliograficzny wzbogacony został o kartoteki zagadnień, zawierające materiały, które miały wspierać nauczyciela w pracy dydaktyczno-wychowawczej. Biblioteki tworzyły specjalne katalogi literatury dla nauczycieli ubiegających się o stopnie specjalizacji zawodowej. Nastąpił wzrost zainteresowania nauczycieli ruchem nowatorstwa pedagogicznego. W województwie katowickim, w roku szkolnym 1988/89 istniały 53 terenowe ośrodki postępu pedagogicznego, w tym 17 klubów nauczycieli nowatorów. Dla tych ośrodków sieć bibliotek stanowiła bazę gwarantującą nauczycielom niezbędną informację z zakresu wiedzy pedagogicznej, przedmiotowo-metodycznej i innowacyjnej³⁹. Znaczący ruch

³³ Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z 27 marca 1976 r. w sprawie resortowej sieci bibliotek pedagogicznych. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania” 1976, nr 4, poz. 26.

³⁴ M. Drzewiecki: *Biblioteki szkolne i pedagogiczne w Polsce. Rola w procesie dydaktycznym i miejsce w krajowej sieci biblioteczno-informacyjnej*. Warszawa 1991, s. 149.

³⁵ J. Szymańska: *Historia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach*. W: 75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Lompy w Katowicach, Katowice 2003, s. 10.

³⁶ Tamże.

³⁷ M. Drzewiecki: *Biblioteki szkolne i pedagogiczne...* s. 151.

³⁸ Tamże, s. 155.

³⁹ B. Strycharz: *Z działalności terenowych ośrodków postępu pedagogicznego w woj. katowickim*. „Biuletyn Kuratorium Oświaty i Wychowania” 1989, nr 7/8, s. 29–30.

dokształcania się pedagogów wpłynął na poprawę kondycji finansowej placówek. Zwiększono zakup nowości wydawniczych, co umożliwiło poszerzenie oferty czytelniczej dla nauczycieli, m.in. o nowe wydania podręczników akademickich, bieżącą literaturę pedagogiczną. I tak np. w 1983 roku księgozbiór PBW w Katowicach zwiększył się do 101 tys. woluminów, a liczba czytelników wzrosła do ponad 4 tysięcy użytkowników⁴⁰.

Kolejne akty prawne pochodzą z lat dziewięćdziesiątych. Po wprowadzeniu reformy administracyjnej państwa, od stycznia 1990 r. organem prowadzącym biblioteki pedagogiczne stał się samorząd województwa⁴¹. W 1991 r. ustawa *O systemie oświaty*, ujmując biblioteki pedagogiczne w strukturze placówek oświatowych realizujących zadania edukacyjne społeczeństwa. Natomiast rozporządzenie z 1993 r., wprowadza upublicznienie bibliotek pedagogicznych⁴². Nadzór merytoryczny pozostał w gestii kuratorium oświaty. Wzmocnione zostały kompetencje rady biblioteki. W przepisach wyeksponowano funkcję informacyjno-bibliograficzną. Ustawa *O bibliotekach*⁴³ z 1997 r., w paragrafie 2 pkt. 1 podkreślała, że: *biblioteki pedagogiczne prowadzą działalność służącą potrzebom oświaty i wychowania, w tym kształcenia i doskonalenia kadry pedagogicznej*. W latach dziewięćdziesiątych instytucje posiadały znaczący warsztat informacyjno-bibliograficzny dostosowany na potrzeby środowiska oświatowego. Filie PBW na swoich terenach będąc częstokroć jedynymi placówkami gromadzącymi specjalistyczną literaturę z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, stanowiły podstawowe źródło informacji pedagogicznej. Pracownicy tych instytucji w zdecydowanej większości posiadali specjalistyczne studia wyższe z zakresu bibliotekoznawstwa i dodatkowe kwalifikacje pedagogiczne. Nauczycielską lekturą kierowali m.in. poprzez tworzenie odpowiednich katalogów i kartotek. Kartoteki: zagadnieniowa, metodyczna, tekstowa, a także pozostałe składniki warsztatu informacyjno-bibliograficznego, stanowiły podstawowy warsztat pracy dla nauczyciela uczestniczącego w procesie kształcenia ustawicznego. W tym czasie specjalnego znaczenia nabrała funkcja dydaktyczna bibliotek pedagogicznych. Placówki prowadziły zajęcia dla uczniów z zakresu przysposobienia czytelniczego i informacyjnego, organizowały konkursy, były inicjatorami zebrań samokształceniowych nauczycieli poszczególnych przedmiotów. Na terenie kraju sieć bibliotek pedagogicznych województwa katowickiego należała (i tak jest do dziś) do największych. W 1993 r. w terenie były 22 filie oraz biblioteka składowa. Łącznie księgozbiór sieci bibliotek pedagogicznych w województwie, w tymże roku, wynosił 749 tys. woluminów, a placówki obsługiwały 22 tys. czytelników. Pracowało w nich 95 nauczycieli bibliotekarzy⁴⁴. W latach dziewięćdziesiątych placówki, finansowane z budżetu kuratorium oświaty, odczuwały dotkliwy brak funduszy na

⁴⁰ J. Szymańska: *Historia...*, s. 10.

⁴¹ Dziennik Ustaw 1999 nr 133, poz. 872.

⁴² Ustawa Ministra o systemie oświaty. „Dziennik Ustaw” z dnia 7 września 1991 r. Ministra o systemie oświaty. „Dziennik Ustaw” z dnia 25 października 1991 r., nr 95, poz. 425; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 czerwca 1993 w sprawie organizacji i zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych. „Dziennik Ustaw” 1993, nr 52, poz. 243.

⁴³ Ustawa *O bibliotekach* z dnia 27 czerwca 1997 r. „Dziennik Ustaw” 1997, nr 85, poz. 539.

⁴⁴ J. Szymańska: *Historia...*, s. 12.

zakup nowości wydawniczych. W trosce o aktualizację zbiorów, biblioteki poszukiwały dodatkowych źródeł finansowania (dotacje z urzędów miast i gmin, sponsoring). Zmianie uległa również polityka gromadzenia zbiorów. Wielce niezadowolający był też stan wyposażenia bibliotek pedagogicznych w nowoczesne nośniki informacji. Z badań ankietowych przeprowadzonych w 1996 r. na prośbę Departamentu Kształcenia Ogólnego Ministerstwa Edukacji Narodowej w sprawie komputeryzacji polskich bibliotek pedagogicznych wynikało, że komputery posiadało 62,8% bibliotek wojewódzkich, a w filiach terenowych 1,7%. Wśród 43 bibliotek wojewódzkich 16 w ogóle nie posiadało komputerów. W sumie, w bibliotekach pedagogicznych, w tym okresie było 97 komputerów różnej klasy (92 komputery w bibliotekach wojewódzkich oraz 5 w filiach). Trzy biblioteki wojewódzkie miały dostęp do Internetu. W katalogach tradycyjnych stosowane były głównie 2 rodzaje języków informacyjno-wyszukiwawczych: UKD i język haseł przedmiotowych. Tylko jedna biblioteka w kraju – PBW w Gdańsku była w pełni zautomatyzowana⁴⁵. W 1997 r. na terenie województwa katowickiego filia PBW w Chorzowie była jedyną placówką posiadającą komputer i rozpoczynającą prace nad wprowadzaniem danych do programu bibliotecznego „Libra”.

W 2001 roku sieć bibliotek pedagogicznych obejmowała 344 placówki łącznie z filiami. Ich zbiory liczyły ponad 14509 woluminów. Biblioteki obsługiwały ponad 615,4 tys. czytelników⁴⁶. W rozporządzeniu, następnej zmiany podstawy prawnej, dokonanej w 2003 r. czytamy: *publiczne biblioteki pedagogiczne służą w szczególności potrzebom kształcących i doskonalących się nauczycieli, studentów przygotowujących się do zawodu nauczyciela oraz słuchaczy zakładów kształcenia nauczycieli*⁴⁷. Dokument szeroko potraktował rodzaje gromadzonych i udostępnianych materiałów bibliecznych, obejmujących w szczególności: literaturę z zakresu pedagogiki i nauk pokrewnych w języku polskim i językach obcojęzycznych, publikacje naukowe i popularnonaukowe z różnych dziedzin wiedzy objętych ramowymi programami nauczania, programy nauczania i podręczniki szkolne, literaturę piękną i dzieła klasyki światowej, materiały dotyczące problematyki oświatowej regionu. Do zadań bibliotek należało prowadzenie działalności informacyjnej i bibliograficznej, wspieranie nauczycieli w realizacji zajęć dydaktycznych i wewnątrzszkolnego doskonalenia. Nastąpiło poszerzenie działalności o udział w kształceniu studentów, w tym z kierunków bibliotekoznawstwa i pedagogiki w zakresie przysposobienia informacyjno-bibliotecznego oraz stworzenie warunków do odbywania praktyk studenckich. Przewidziano także możliwość prowadzenia działalności edukacyjnej, kulturalnej i wydawniczej. Załącznikiem ww. rozporządzenia jest *Ramowy statut publicznej biblioteki pedagogicznej*. Postanowienia statutu – w zakresie celów i wykonywanych zadań – podkreślają współpracę w obrębie doskonalenia zawodowego nauczycieli ze szkołami wyższymi, za-

⁴⁵ A. Rudaś, A. Bruszeńska: *Komputeryzacja bibliotek pedagogicznych*. „Bibliotekarz” 1997, nr 3, s. 11–15.

⁴⁶ Kultura w 2001. Warszawa. Główny Urząd Statystyczny, 2002.

⁴⁷ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 kwietnia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*. „Dziennik Ustaw” 2003, nr 89, poz. 824.

kładami kształcenia nauczycieli, placówkami doskonalenia nauczycieli i innymi bibliotekami. Omawiane rozporządzenie wyznacza bibliotekom pedagogicznym nowe zadania wykraczające poza gromadzenie zbiorów, przewidujące prowadzenie działalności powiązanej z realizacją potrzeb środowiska oświatowego i współuczestniczenie w krajowym systemie informacji edukacyjnej.

Rozporządzenie z 2003 r. wprowadza nowego organizatora bibliotek pedagogicznych – są to jednostki samorządu terytorialnego. Nadzór pedagogiczny nad siecią bibliotek pedagogicznych woj. śląskiego sprawuje Śląski Kurator Oświaty. Wyznaczenie nowych zadań instytucjom resortu oświaty w tym bibliotekom pedagogicznym na przełomie XX i XXI wieku zostało zawarte w rozporządzeniu MEN w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego nauczycieli⁴⁸. Na mocy tego dokumentu wprowadzono nowy system awansowania, który obowiązuje wszystkich pedagogów do systematycznego podnoszenia swoich umiejętności zawodowych. Wysokie wymagania stawiane nauczycielom skutkowały wzrostem zainteresowania czytelnictwem literatury pedagogiczno-psychologicznej. Aby wspomóc nauczycieli w ich dążeniu do zrealizowania wymagań zawartych w procedurach awansu zawodowego na poszczególne stopnie, biblioteki pedagogiczne zintensyfikowały swoje działania informacyjno-bibliograficzne. Nowe wyzwania, jakie postawiono przed bibliotekami w zakresie dostępu do informacji, spowodowały modernizację bazy poprzez wyposażenie bibliotek w sprzęt komputerowy. W ten sposób umożliwiono placówkom pełniejszą realizację funkcji informacyjnej. W efekcie nauczyciel ma łatwiejszy dostęp do osiągnięć nauk pedagogicznych, do najnowszych technologii kształcenia oraz do praktycznych doświadczeń pedagogów. Ponad 80% pedagogicznych bibliotek wojewódzkich w kraju w 2000 roku posiadało strony WWW. Biblioteki pedagogiczne mogły zapoczątkować proces tworzenia spójnego systemu informacji oświatowej. Aktywność bibliotek pedagogicznych w przeciągu ostatnich lat poszerzyła się o działania dydaktyczno-wychowawcze, doradztwo, umożliwienie nauczycielom wymianę doświadczeń zawodowych, współdziałanie z innymi instytucjami oświatowymi na swoim terenie. W roku szkolnym 2003/04 Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie przygotował szczegółowe dane dotyczące bibliotek pedagogicznych w Polsce⁴⁹. Dane opracowano w oparciu o materiały zawarte w kwestionariuszach wypełnionych przez pracowników PBW w kraju. Syntetyczne informacje, prócz ukazania podstawowej działalności bibliotek tj. informacji o zbiorach, czytelnikach, warsztacie informacyjnym i komputeryzacji zbiorów, dają przegląd dodatkowych działań prowadzonych w obecnym okresie przez biblioteki pedagogiczne. Wśród nich zauważamy działalność edukacyjno-metodyczną, wydawniczą, naukową, wykonywanie dodatkowych usług dla czytelników, nowe formy współdziałania z nauczycielami na rzecz zapewnienia wysokiej jakości pracy. Na potrzeby niniejszej publikacji dokonano wyboru materiału zawarte-

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 3 sierpnia 2000 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli. „Dziennik Ustaw” 2000, nr 70, poz. 825, wraz z późniejszymi zmianami.

⁴⁹ Biblioteki pedagogiczne w Polsce. Informator bibliotek pedagogicznych w roku szkolnym 2003/2004. Warszawa 2003.

go w *Informatorze bibliotek pedagogicznych w roku szkolnym 2003/04*. Uwagę skupiono na: aktualnym nazewnictwie bibliotek pedagogicznych, zasobności zbiorów, ilości czytelników oraz posiadanych zautomatyzowanych systemach bibliotecznych.

Spśród 49 pedagogicznych bibliotek wojewódzkich funkcjonujących w kraju, 12 z nich znajduje się w strukturach ośrodków doskonalenia nauczycieli, a 9 placówek zachowało nazwę „biblioteka pedagogiczna”⁵⁰. Filie bibliotek pedagogicznych na podstawie porozumienia z samorządami wojewódzkimi wspierają samorządy powiatowe i gminne. W powiatowych ośrodkach doradztwa funkcjonuje 19 bibliotek filialnych. W skali kraju 17 placówek zachowało w tytule: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w..., 13 instytucji posługuje się nazwą Biblioteka Pedagogiczna w..., natomiast 4 biblioteki pozostały przy nazwie Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w... (tak jest w woj. wielkopolskim). W trzech miastach placówki noszą nazwy: Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu, Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna w Elblągu, Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna w Olsztynie.

Najzasobniejsza pedagogiczna biblioteka wojewódzka znajduje się w Łodzi, a katowicka PBW w skali kraju pod względem ilości zbiorów zajmuje 11 miejsce, natomiast wraz z księgozbiorami filii województwa śląskiego, wysuwa się na pierwsze miejsce.

Największą ilość czytelników korzystających z zasobów PBW posiada Kraków natomiast liczba użytkowników bibliotek pedagogicznych województwa śląskiego (włącznie z filiami) plasuje te instytucje na drugim miejscu w kraju. Według danych zawartych w *Informatorze*, w roku 2002 najbardziej popularny był program biblioteczny MAK (17), SOWA (12), PROLIB (11) oraz LIBRA (9)⁵¹. System informatyzacji bibliotek pedagogicznych w kraju nie jest więc jednolity.

Tabela 1

Największe krajowe biblioteki pedagogiczne (z filiami) ze względu na ilość zbiorów – stan na 31.12.2002 r. (na podstawie danych zawartych w książce: Biblioteki pedagogiczne w Polsce. Informator bibliotek pedagogicznych w roku szkolnym 2003/04)

Nazwa placówki	Zbiory zwarłe	Czasopisma	Dok audio- wizualne	Dok elektronicz.	Inne dok.	Zbiory ogółem	Czytelnicy zarejestrowani	Nazwa komputer- owego systemu bibliotecznego
PBW im. J. Lompy w Katowicach	786549	59013		5100		850662	34278	PROLIB, LIBRA (filie)
Pedagogiczna Biblioteka Województwa Zachodniopomorskiego im. H. Radlińskiej w Szczecinie	584150	32713	8270	278	1055	626466	21377	MAK
PBW im. H. Kołłątaja w Krakowie	566617	47001	9661	965	979	624244	173570	PROLIB

⁵⁰ Tamże, s. 8.

⁵¹ Tamże, s. 7.

Tabela 2

*Największe krajowe biblioteki pedagogiczne (bez filii) ze względu na ilość zbiorów
– stan na 31.12.2002 r.*

Nazwa placówki	Zbiory zwarte	Czasopisma	Dok. audio- wizualne	Dok. elektroniczne	Inne dok.	Zbiory ogólne	Czytelnicy zarejestrowani	Nazwa komputer. systemu bibliotecznego
PBW w Łodzi	269975	17215	4609			291799	6689	SOWA
PBW w Krakowie	249331	30582	8109	600	979	290914	63025	PROLIB
PBW w Kielcach	227524	11043	7393	90		245960	12715	MAK
PBW w Katowicach	158272	20770	1856			180628	5245	PROLIB

W świetle aktów prawnych przedstawionych w niniejszym rozdziale można dostrzec, że działalność bibliotek pedagogicznych – na przestrzeni lat – dostosowywana była do zmian dokonujących się w systemie oświaty, a zwłaszcza potrzeb w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr pedagogicznych. Stopniowym przemianom ulegała również struktura rzeczowa księgozbiorów bibliotek pedagogicznych. Trzonem ich zasobów była literatura specjalistyczna (pedagogiczna i psychologiczna), literatura naukowa i popularnonaukowa oraz inna stanowiąca około 15–20% całości zbiorów. Największą dynamikę wzrostu zbiorów specjalnych obserwowano w latach osiemdziesiątych. W 90% są to zbiory audiowizualne tzw. edukacyjne pakiety multimedialne. W tychże latach odnotowuje się stopniowy wzrost zainteresowania czytelnictwem literatury pedagogicznej. Najliczniejszą grupę czytelników stanowili nauczyciele szkół podstawowych i placówek przedszkolnych. Był to zapewne rezultat konieczności uzupełnienia kwalifikacji nauczycieli na poziomie studiów wyższych. W latach największego natężenia studiów, na potrzeby kształcących się nauczycieli, gromadziły dzieła naukowe z zakresu pedagogiki, psychologii, socjologii i z dziedzin wiedzy objętych studiami przygotowującymi do zawodu nauczycielskiego. Zwiększyły także ilość tytułów prenumerowanych czasopism fachowych. Biblioteki rozwijały zróżnicowane formy pracy pedagogicznej i informacyjnej, której adresatem był nauczyciel studiujący. Znacznie wzbogaciły warsztat informacyjny bibliotek; pojawiły się także nowe formy pracy z zespołami metodycznymi. Działania pedagogiczne i informacyjno-bibliograficzne bibliotek pedagogicznych przełomu lat dziewięćdziesiątych nakierowane były na pomoc w kształceniu i dokształcaniu nauczycieli. Biblioteki pedagogiczne dysponując coraz bogatszym warsztatem informacyjno-bibliograficznym wspomagały nauczycieli w twórczej pracy związanej zarówno z wykonywanym zawodem jak i z realizacją innych pasji. Nade wszystko jednak uwaga pracowników bibliotek pedagogicznych skupiona była na codziennej pracy nauczyciela i rozpoznawaniu jego potrzeb. Wdrażana od 1 września 1999 r. reforma systemu oświa-

ty, nałożyła na biblioteki pedagogiczne nowe zadania. Placówki te miały stanowić bazę informacyjną o reformie systemu edukacji oraz gromadzić aktualną literaturę niezbędną nauczycielom w realizacji wymagań reformy programowej. Obowiązkiem bibliotek pedagogicznych było stworzenie nauczycielom warunków do pracy indywidualnej i grupowej, w oparciu o najnowszą fachową literaturę krajową i światową. Poprzez gromadzenie bieżącej literatury pedagogicznej, biblioteki mogły stawać się ośrodkami wspierania doradztwa metodycznego⁵².

Biblioteka pedagogiczna jako placówka oświatowa, statutowo ukierunkowana jest na wspomaganie procesu doskonalenia zawodowego nauczycieli. W ciągu minionych lat biblioteki pedagogiczne dopracowały się pokaźnych księgozbiorów i rozbudowanych warsztatów informacyjnych. W obecnej rzeczywistości szkolnej przed tymi instytucjami stoi potrzeba realizacji nowych oczekiwań, których spełnienie jest niezbędne, aby biblioteka pedagogiczna mogła być partnerem nauczyciela w jego dążeniu do podwyższania kwalifikacji zawodowych. Zatem celem i zadaniem współczesnej biblioteki jest wnikliwa analiza potrzeb i zainteresowań użytkowników i wynikające stąd implikacje do dalszego działania. Sieć bibliotek pedagogicznych wspierając system edukacyjny poprzez posiadane zbiory biblioteczne, prowadzenie działalności informacyjnej, dydaktycznej i kulturalnej, w efekcie swoich działań, wpływa na rozwój intelektualny lokalnego środowiska oświatowego. Dążenie do stworzenia nowego modelu wspomagania nauczyciela w jego doskonaleniu zawodowym, potrzeba poszukiwania nowej roli i miejsca biblioteki pedagogicznej w nowoczesnym systemie edukacji społeczeństwa informacyjnego, wymagać będzie w przyszłości stałej aktualizacji i powiększania zasobności księgozbioru, dostosowania bazy informacyjnej do potrzeb użytkowników, proponowania zróżnicowanej oferty dydaktycznej adresowanej do nauczycieli a także promowania usług biblioteki w miejscowej społeczności. Mając świadomość powinności wobec nauczycieli doskonalących swój warsztat pracy zawodowej, we współczesnym modelu biblioteki pedagogicznej nie powinno zabraknąć działań podejmowanych na rzecz:

- wspierania twórczej postawy nauczyciela;
- upowszechniania kultury pedagogicznej w środowisku oświatowym;
- kształtowania umiejętności korzystania z informacji pochodzących z różnych źródeł;

⁵² Ministerstwo Edukacji Narodowej o bibliotekach. Warszawa 2000, s. 19–21; Biblioteczka Reformy. T. 25.

BIBLIOTEKI NAUCZYCIELSKIE W KRÓLEWSKIEJ HUCIE (CHORZOWIE) – RYS HISTORYCZNY

W drugiej połowie XIX w. w zaborze pruskim ukazało się zarządzenie (1872 r.), na mocy którego do szkolnictwa ludowego i średniego wprowadzono język niemiecki jako wykładowy¹. Germanizacyjną politykę oświatową mieli realizować nauczyciele szkół ludowych, czyli już na pierwszym etapie edukacyjnym. Ustawa z 11 marca 1872 r. wprowadziła nadzór państwowy nad publicznymi i prywatnymi szkołami. Państwo powoływało i odwoływało powiatowych i lokalnych inspektorów szkolnych. Największą szkolną jednostką terytorialną był powiatowy inspektorat. Na mocy tzw. *Postanowień ogólnych* z 15 października 1872 r. ustalono w szkolnictwie zakres materiału nauczania, metody pracy dydaktycznej i czas trwania nauki². Zmiany organizacyjne w szkolnictwie wpłynęły na znaczny wzrost liczby seminariów nauczycielskich. W rejencji opolskiej było ich sześć. Okres nauki w niemieckich seminariach trwał trzy lata a od 1901 roku sześć lat. Już od drugiego roku słuchacze rozpoczynali tzw. praktykę, którą kontynuowano w szkole ćwiczeń. Absolwentów seminariów zatrudniano na dwa lata, a po zdaniu egzaminu przedłużano im umowę na czas stały³. Nauczyciel szkoły ludowej, po 2–5 latach pracy, składał w formie pisemnej i ustnej drugi egzamin nauczycielski. W obu przypadkach musiał wykazać się znajomością zagadnień z pedagogiki, psychologii, metodyki przedmiotu, historii szkolnictwa i ustawodawstwa pruskiego oraz religii. Do roku 1911 adepci do zawodu składali egzamin w seminariach nauczycielskich, a w latach późniejszych w macierzystej szkole⁴. Dzięki tak prowadzonemu systemowi egzaminowania: (drugi egzamin nauczycielski, egzamin rektorski, egzamin na nauczyciela głównego oraz nauczyciela szkoły średniej), systematycznie podnosił się poziom ogólnego i zawodowego wykształcenia nauczycieli. Górnośląski nauczyciel zobowiązany był do uczestniczenia w szkoleniach i konferencjach. Od roku 1860 co drugi miesiąc nauczyciele uczestniczyli w miejscowych i obwodowych konferencjach, które składały się z części pe-

¹ J. Wróblewski: *Z dziejów bibliotek ludowych na Górnym Śląsku w XIX w. i początkach XX*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1967, nr 2, s. 273.

² J. Kwiatek: *Górnośląska szkoła ludowa na przełomie XIX i XX wieku*. Opole 1987, s. 44.

³ Z. Surman: *Polityka szkolna*. W: *Historia Śląska*. T. III, część I 1850–1890 Red. St. Michalikiewicz. Wrocław 1976, s. 494.

⁴ M. Ślania: *Kształcenie nauczycieli szkół ludowych na Górnym Śląsku w latach 1871–1914*. „Chowanna” 1957, z. 1/2, s. 96–97.

dagogiczno-politycznej i towarzyskiej⁵. Natomiast doskonalenie zawodowe młodej kadry było wspomagane przez tzw. konferencje dokształcające organizowane przez inspektorów szkolnych. W ich programie znalazło się było m.in.: omawianie wygłoszonych referatów, analiza konspektów lekcji oraz dyskusja⁶. W ówczesnym szkolnictwie górnośląskim doskonalenie zawodowe prowadzone było także na szkolnych konferencjach rad pedagogicznych, powiatowych konferencjach pod przewodnictwem Królewskich Inspektorów Szkolnych, na zebraniach związkowych, kursach, a także poprzez uczestnictwo w konkursach na elaboraty lekcji⁷.

Władze pruskie, w licznych okólnikach, domagały się od nauczycieli systematycznego podnoszenia poziomu nauczania języka niemieckiego. W szkołach ludowych, do których uczęszczali niemieccy uczniowie, tworzone specjalne biblioteki, w zasobach których miały znajdować się komplety 40 woluminów i zestawy młodzieżowych czasopism⁸. W okresie rozkwitu pruskiej gospodarki, u progu 1890 r. nastąpił nowy kurs polityki szkolnej w zakresie kształtowania programów i wychowania młodzieży. Efektem było ukazanie się szeregu ustaw i zarządzeń władz szkolnych, w których zawarty został zasadniczy cel pruskiej polityki szkolnej. Wśród tych zarządzeń znajdowały się cesarskie i rządowe wytyczne pochodzące z 1889 r., w sprawie uzupełniania wykształcenia nauczycieli w zakresie historii i ekonomii. Nauczyciele zobowiązivano do studiowania dodatkowej lektury, aby lepiej przygotować się do zajęć szkolnych. Władze oświatowe zaś, miały obowiązek zaopatrywanie bibliotek nauczycielskich w odpowiednie książki, by wspomóc dokształcanie pedagogów. Proces samokształcenia nauczycieli odbywał się pod nadzorem powiatowych inspektorów⁹. Nauczyciele chcąc uzyskać uprawnienia do nauczania w stopniu średnim i wyższym szkoły ludowej musieli więc zdawać kolejne egzaminy. Komisje oceniające nauczycieli wykazywały dość poważne luki w ich wykształceniu. Spowodowało to wprowadzenie w rejencji opolskiej przymusowego pensum samokształceniowego dla nauczycieli, m.in. zobowiązywano ich do przeczytania w ciągu kwartału jednej lektury i sporządzania z niej notatek¹⁰. Biblioteki nauczycielskie natomiast miały być zaopatrzone w polecaną literaturę, którą kupowano na koszt szkoły. W latach 1890–1914 Wydział Szkolny rejencji opolskiej podejmował systematyczną pracę w zakresie dokształcania nauczycieli, której celem była realizacja polityki germanizacyjnej¹¹. Jak wynika z analizy zachowanych fragmentów niemieckiej księgi zarządzeń szkolnych z lat 1895–1922, wydawanych m.in. przez Królewski Oddział ds. Oświaty w Opolu, Rząd Królewski Oddziału Kościołów i Szkolnictwa w Opolu, Ministra Edukacji w Berli-

⁵ M. Ślania: *Szkice z dziejów szkolnictwa na Górnym Śląsku*. „Chowanna” 1960, z. 5/6, s. 225.

⁶ M. Ślania: *Kształcenie nauczycieli...*, s. 96.

⁷ Tamże, s. 97.

⁸ J. Kwiatek: *Górnośląska szkoła...*, s. 24–25.

⁹ Z. Surman: *Polityka szkolna*. W: *Historia Śląska*. T. III część II 1891–1918 Red. St. Michalikiewicz. Wrocław 1985, s. 627.

¹⁰ Tamże, s. 635.

¹¹ Tamże, s. 639.

nie¹², sprawy doskonalenia nauczycieli i warsztatu dydaktycznego były przedmiotem osobnych okólników i rozporządzeń. W materiale źródłowym czytamy między innymi, że nauczycieli informowano o egzaminach dla nauczycielek robót ręcznych (luty 1896), o egzaminach dla nauczycieli szkół średnich i na stanowisko rektora (maj 1898), o egzaminach uprawniających do nauczania w niższych klasach szkół średnich (grudzień 1898), o egzaminie naukowym w liceach i dla nauczycielek szkół ludowych (styczeń 1911), o obowiązku złożenia II egzaminu dla nauczycieli z 3-letnim stażem (październik 1906). Innym rodzajem wiadomości były np. informacje o książkach do nauczania i zaleconych do zakupu dla biblioteki szkolnej. W pismach czytamy o podręczniku Ferdynanda Hirta z zakresu zarządzania szkołą, wydanym we wrocławskim wydawnictwie uniwersyteckim (1896) oraz o czytankach jego autorstwa. Minister Edukacji polecał także *książkę wiewatów* na pamiątkę powstania w Prusach 1813 r. W 1909 r. Minister Edukacji zalecał szkołom nabycie książki na temat prowadzenia zajęć lekcyjnych z wychowania fizycznego dla chłopców. W rok później powiadał o wydaniu śpiewnika górnośląskiego (1910) i o podręcznikach zaleconych do nauczania, wśród których były *królewskohuckie czytanki*. Władze oświatowe informowały także o ukazaniu się drugiego tomu podręcznika do historii regionu i zachęcały rektorów do kupna pozycji dla biblioteki szkolnej (wrzesień 1911). Kolejne pisma dotyczyły obowiązków sporządzania przez nauczycieli głównych i wychowawców wykazów zawierających materiały pomocnicze do nauczania, w tym pomoce dydaktyczne (zarządzenie Królewskiego Powiatowego Inspektoratu Szkolnego w Bytomiu z 1896 r. i z 1907 r.). W piśmie władz zwierzchnich z grudnia 1910 r. skierowano apel do kierowników szkół by ci kontrolowali uczniowskie lektury szkolne, aktywizowali czytelnictwo uczniów i promowali czasopisma dziecięce. Przytoczone powyżej zarządzenia pozwalają wnioskować, że pruskie władze oświatowe zainteresowane były potrzebą informowania nauczycieli o prowadzonych formach doskonalenia zawodowego i ukazujących się nowościach wydawniczych¹³. Konieczność uzupełniania przez nauczycieli kwalifikacji zawodowych tworzyła potrzebę korzystania z fachowej literatury, która powinna być dostępna w nauczycielskiej bibliotece.

W 1868 roku Królewska Huta uzyskała status samodzielnej gminy oraz prawa miejskie. Szybki rozwój gospodarczy miasta spowodował wzrost liczby ludności w Królewskiej Hucie, a to z kolei pociągnęło za sobą konieczność rozbudowy szkolnictwa, najpierw powszechnego, a potem średniego. W końcu XIX wieku w Królewskiej Hucie funkcjonowało 14 szkół powszechnych (w tym wyznaniowe), gimnazjum klasyczne (1877), Miejskie Gimnazjum Żeńskie (1879), szkoła kupiecka (1889). Rozwój sieci szkolnej przyczynił się do wzrostu kadry pedagogicznej, której liczebność w 1869 r. wynosiła 21 nauczycieli szkół powszechnych, a w roku 1896 powiększyła się

¹² Księga rozporządzeń, zarządzeń, pism okólnych, komunikatów z lat 1895–1922 niemiecko-polska. Tłum z j. niemieckiego. Ze zbiorów archiwalnych ZNP Oddział w Chorzowie, s. 365.

¹³ Tamże, s. 34–36.

do stanu ponad 110 zatrudnionych pedagogów¹⁴. W związku z faktem, iż miasto miało charakter samodzielnej gminy, istniejąca w Królewskiej Hucie Deputacja Szkolna otrzymała poszerzone funkcje m.in. o udział w zatrudnianiu nauczycieli¹⁵. Władze oświatowe miasta miały więc wpływ na dobór kadry pedagogicznej przyjmowanej do lokalnych szkół. Miasto było również siedzibą (od 1886 r.) powiatowego inspektoratu wyłączonego z części obszaru należącego dotąd do inspektoratu bytomskiego. Szybki rozwój szkolnictwa w Królewskiej Hucie spowodował otwarcie w 1904 r. drugiego powiatowego inspektoratu szkolnego. Inspektorat Królewska Huta I obejmował dzielnice: Nowe Hajduki, Bismarck i Świętochłowice, a inspektorat Królewska Huta II miejscowości: Huta Eintracht, Frydenshuta, Lipiny, Chebzie, Czarny Las Kolonia¹⁶. Tak rozbudowana sieć szkolna zaspokajała potrzeby oświatowe mieszkańców Królewskiej Huty. Na przestrzeni lat 1896–1922 r. ilość pracujących nauczycieli powiększyła się ze stanu 110 do 255 zatrudnionych¹⁷. Jak pisze Jan Drabina: *Trudno nie zauważyć, że Królewska Huta z 4 gimnazjami, średnią szkołą handlową i kilku innymi placówkami uczącymi zawodu w okresie międzywojennym sytuowała się w czołowie miast górnośląskich w tym względzie*¹⁸. Dynamicznie rozwijające się miasto wzbogaciło się o coraz bardziej liczniejsze grupy zawodowe: kadrę techniczną, urzędników państwowych; w tym nauczycieli, które wzmacniły potencjał intelektualny Królewskiej Huty. W mieście stopniowo formowała się elita umysłowa, w zdecydowanej większości niemiecka, wśród której znaczące miejsce zajmowała kadra pedagogiczna. W szkolnictwie średnim, m.in. w gimnazjum klasycznym, w *Cäcilien Schule*, władze oświatowe zatrudniły absolwentów niemieckich uniwersytetów, którzy byli dobrze przygotowani merytorycznie i metodycznie do pracy w szkole¹⁹. W strukturach ówczesnego miasta działały również niemieckie biblioteki, w tym biblioteki szkolne i biblioteka dla nauczycieli.

Ale w tych samych latach Królewska Huta była terenem aktywności oświatowo-społecznej polskich działaczy i towarzystw. Znaczącą rolę na tym polu miała praca Karola Miarki i Juliusza Ligionia – wybitnych Ślązaków osiadłych w tym mieście. Ich działania na polu rozbudzania świadomości narodowej (szczególnie po roku 1872 kiedy rejencja opolska wydała zarządzenie usuwające język polski ze szkół) były wspierane przez przedstawicieli inteligencji wielkopolskiej przybywającej na Górny Śląsk w II połowie XIX w. Dla rozwoju kultury miasta znaczącą postacią był dr Franciszek Chłapowski, lekarz, który zakładał biblioteki i polskie czytelnie. Będąc jednocześnie

¹⁴ J. Kwaśniewska-Kwak: *Udział elit umysłowych Chorzowa (Królewskiej Huty) w życiu społeczno-kulturalnym miasta w XIX wieku*. W: *Kultura i obyczajowość mieszkańców Chorzowa w XIX i XX w.* Materiały z sesji naukowej 7. X. 2002. Red. nauk. J. Kurek, Chorzów Batory 2001, s. 44–45.

¹⁵ Z. Kwiatek: „Ze studiów nad szkolnictwem miejskim na Górnym Śląsku w okresie pruskim: Królewska Huta”, „Kwartalnik Opolski” 1997, nr 3/4, s. 30.

¹⁶ Tamże, s. 36.

¹⁷ A. Pobog-Rutkowski: *Historia Królewskiej Huty*. Królewska Huta 1927, s. 151.

¹⁸ J. Drabina: *Historia Chorzowa od 1868 do 1945 roku*. Chorzów 1997, s. 185.

¹⁹ J. Kwaśniewska-Kwak, *Udział elit umysłowych...*, s. 44.

prezesem Kółka Towarzyskiego, zorganizował bibliotekę, którą prowadził Juliusz Li-goń (1872). Biblioteka Kółka Towarzyskiego (1870) w Królewskiej Hucie powstała z darów. W roku 1877/78 liczyła 420 dzieł i prenumerowała 12 tytułów czasopism²⁰. Propagowaniem czytelnictwa wśród mieszkańców Królewskiej Huty zajmował się także Karol Miarka, zarówno na łamach wydawanego w Królewskiej Hucie *Katolika*, jak i pełniąc funkcję bibliotekarza w Kasynie Katolickim. Do akcji upowszechniania czytelnictwa włączyło się również Towarzystwo Czytelni Ludowych, które powstało w Królewskiej Hucie w 1881 r. i prowadzone było na początku przez kupca Jana Paula i chłopca Franciszka Spyry. W 1914 r. TCL prowadziło w mieście trzy biblioteki liczące 338 tomów²¹.

W ostatnich latach XIX wieku zaczęły powstawać nowe formy udostępniania zasobów szerokim kręgom odbiorców w nowych typach bibliotek. Nastąpił rozwój kultury czytelniczej, na wzrost której znacząco wpływała lokalna prasa m.in. poprzez zamieszczanie notatek o nowościach wydawniczych, o księgarniach, informacje o stowarzyszeniach oświatowych, przy których były biblioteki, o wystawach, o bibliotekach TCL²². W tak kształtującym się klimacie oświatowo-kulturowym żyli mieszkańcy miasta; z jednej strony swój krąg oddziaływania miała sieć szkolna, w tym kilkanaście szkół powszechnych, kilka szkół średnich, doksztalające szkolnictwo zawodowe z liczącą ponad 200-osobową niemiecką kadrą pedagogiczną, z drugiej strony widoczne były ślady oddziaływań polskich towarzystw narodowych. W roku 1901 r. Królewska Huta była największym ośrodkiem szkolnym, z największą liczbą uczniów, szkół, klas i nauczycieli²³. Zgodnie z instrukcjami władz szkolnych nauczyciele byli zobligowani do podnoszenia kwalifikacji zawodowych (dotyczyło to w szczególności nauczycieli szkół powszechnych), do pogłębiania wiedzy przedmiotowej. W procesie dokształcania i doskonalenia zawodowego, nauczycielom potrzebna była specjalistyczna literatura. W związku z tym zaczęto w bibliotekach szkolnych gromadzić podręczne księgozbiory dla nauczycieli, które wspomagały ich w metodycznym przygotowywaniu się do zajęć lekcyjnych. Biblioteki szkolne nie były jednak w stanie w należyty sposób zaspokoić oczekiwań czytelniczych, stąd też – jak należy przypuszczać – zaistniała konieczność założenia w mieście bardziej zasobnej biblioteki, zawierającej literaturę fachową dla nauczycieli. W tym zatem należałoby upatrywać początków powstania najpierw niemieckiej, a po roku 1922 polskiej biblioteki nauczycielskiej. W obu przypadkach biblioteki miały charakter publiczny i były finansowane ze środków budżetowych Magistratu Królewskiej Huty.

²⁰ J. Kucianka: *Pierwsze dziesięciolecie biblioteki Kółka Towarzyskiego w Królewskiej Hucie 1870–1880*. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej” 1966, nr 3, s. 154.

²¹ A. Łazikiewicz: *Działalność Towarzystwa Czytelni Ludowych w Chorzowie w latach 1922–1939*. W: „Zeszyty Chorzowskie” t. 4: 2000, s. 80; A. Pobog-Rutkowski: *Historia miasta Królewskiej Huty*. Królewska Huta 1927, s. 210.

²² A. Tokarska: *Biblioteki polskie na Górnym Śląsku w XIX w.* Katowice 1997, s. 32, 136.

²³ Z. Kwiatek: „Ze studiów nad szkolnictwem miejskim na Górnym Śląsku...”, s. 34–36.

1. NIEMIECKA MIEJSKA BIBLIOTEKA NAUCZYCIELSKA [STÄDTISCHE LEHRBÜCHEREI] W KRÓLEWSKIEJ HUCIE (1877–1922)

Władze pruskie świadome roli bibliotek w procesie germanizacji, popierały rozwój tych placówek przyznając im bogate dotacje rządowe na powiększanie księgozbiorów. Założony w 1885 r. *Związek Generalny Nauczycieli Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego* organizował zakładanie ludowych bibliotek niemieckich. Ruchem bibliotecznym ograniczonym do polskich powiatów Górnego Śląska kierował naczelny bibliotekarz, były nauczyciel Karl Kaisig. Niemieckie biblioteki ludowe na terenie zaboru pruskiego zakładano od roku 1897. Były dobrze wyposażone i popierane przez władze¹. Biblioteki ludowe powstawały także w okręgach przemysłowych; m.in. jedną z pierwszych otwarto w Katowicach (1897), a później w Królewskiej Hucie. Pierwsza tego typu biblioteka w mieście znajdowała się przy ul. Teichstr. 5 (obecnie ul. Szabatowskiego), do roku 1905, a następnie została przeniesiona do budynku straży pożarnej przy ul. Bytomskiej 19 (obecnie ul. Katowicka). W 1906 r. uruchomiono drugą bibliotekę ludową w Królewskiej Hucie przy ul. Teichstr. 5. W 1910 r. zbiory bibliotek liczyły 7004 tomów. Równocześnie w Bismarckhütte powstały 3 biblioteki ludowe, w tym zakładowa w Nowych Hajdukach – najstarsza biblioteka regionu. Coraz bogatsza sieć bibliotek ludowych spowodowała powstanie związku bibliotek górnośląskich, którym kierował nauczyciel Karl Kaisig. Do czasów pierwszej wojny światowej biblioteki ludowe w Królewskiej Hucie liczyły 3773 tomy². Zasobność zbiorów niemieckich bibliotek ludowych w Królewskiej Hucie w 1927 wynosiła ponad 10 tys. tomów³. Na terenie ówczesnego miasta prócz bibliotek ludowych funkcjonowały biblioteki szkolne. Wg rozporządzenia z 1885 r. opiekę nad biblioteką mógł sprawować tylko nauczyciel mianowany przez Królewskie Prowincjonalne Kolegium Szkolne, a odpowiedzialność za nią i dobór księgozbioru ponosił dyrektor, który był również zobowiązany do kontroli zbiorów i złożenia – co trzy lata – sprawozdania z jej przeprowadzenia. Okręgowi inspektorzy szkolni kontrolowali kierowników bibliotek, nadzorując politykę zakupów nowych książek i sporządzania sprawozdań⁴. Księgozbiory nauczycielskie znajdujące się w bibliotekach szkół gimnazjalnych, do roku 1886 zawierały wyłącznie książki niemieckie, natomiast w bibliotekach szkół średnich znaleźć można było polskie książki⁵. O zbiorach niemieckich w królewskohuckich bibliotekach szkolnych, w tym działach nauczycielskich, w badanym okre-

¹ O. Słomczyńska: *Biblioteki ludowe na Górnym Śląsku*. „Przegląd Biblioteczny” 1981, z. 3/4, s. 357–361; Z. Surman: *Polityka szkolna*. W: *Historia Śląska*. T. III część II 1891–1918. Red. St. Michalkiewicz. Wrocław 1985, s. 633.

² P. Rother: *Chronik der Stadt Königshütte Oberschleisen*. Dülmen 1994, s. 154.

³ „Polska Zachodnia” 1927, nr 72, s. 3.

⁴ K. Kossakowska-Jarosz: *Książki pod urzędową kontrolą. Śląsk pruski na początku XX w. W: Obieg książki i prasy na Śląsku a wielokulturowość regionu*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz. Katowice 1999, s. 76–77.

⁵ H. Falkowska: *Z dziejów polskich bibliotek szkolnych*. Warszawa 1966, s. 61–66.

sie, zachowało się niewiele informacji. Na podstawie fragmentarycznych danych udało się ustalić, że w gimnazjum klasycznym w 1895 r. w księgozbiorze nauczycielskim znajdowało się około 1762 tomów, natomiast w roku szkolnym 1906/07 biblioteka nauczycielska gimnazjum liczyła 3896 tomów. Opiekował się nią nauczyciel dr Kurt Mueller⁶. Z kolei w corocznych sprawozdaniach *Królewskiego Gimnazjum* w Królewskiej Hucie (Königliches Gymnasium zu Königshütte), informacje o zasobności biblioteki nauczycielskiej podawano w oddzielnym miejscu. Z zachowanych sprawozdań z roku szkolnego 1912/1913 (Jahresbericht nr 2) i 1914/1915 (Jahresbericht nr 38) dowiadujemy się, że początkowo środki na zakup książek były skromne, ale w kolejnym roku szkolnym biblioteka nauczycielska wzbogaciła się o 66 tomów i czasopisma⁷. Natomiast dość znaczące zbiory posiadała biblioteka nauczycielska w powstałej, w 1896 r. Doksztalającej Szkole Kupieckiej (od 1906 r. Miejskie Kupieckie Zakłady Naukowe, od 1930 r. Miejski Instytut Kształcenia Handlowego). Autorki dokonały przeglądu zachowanych zbiorów archiwalnych ww. biblioteki (obecnie Zespół Szkół Ekonomicznych). W roku 1922, według numerów inwentarzowych książek, biblioteka nauczycielska liczyła około 900 tomów. Były to głównie książki z literatury popularnonaukowej; w tym z zakresu geografii, biologii, kupiectwa, klasyki literatury niemieckiej, tekstów do nauki j. angielskiego i j. francuskiego. Biblioteka nauczycielska miała także swoją osobną pieczęć. Ślad niemieckojęzycznego działu nauczycielskiego (kilka tekstów) zachował się także w zbiorach biblioteki szkolnej obecnego IV LO w Chorzowie (Clara – Schumann – Schule. Oberschule für Mädchen). Kilka książek z niemieckich działów nauczycielskich bibliotek szkolnych pozostało również w naszych zbiorach. Są to 4 tomy podręcznej encyklopedii pedagogicznej (*Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik* z lat 1901–1903), pochodzących zapewne – jak wynika z pieczętek – ze zbiorów szkoły w Rudzie należącej do Powiatowego Urzędu Szkolnego Świętochłowie II; od 1926 r. z siedzibą w Nowych Hajdukach⁸. Książka niemiecka stanowiła ważne ogniwo w akcji germanizacyjnej. Niemieckie oficyny wydawnicze prowadziły reklamę książek, która docierała do szkół, m.in. przysyłano sygnałne informacje o publikacjach, oferowano nowości wydawnicze⁹. Działania te miały zachęcić kierowników szkół do zakupienia wydawnictw dla biblioteki szkolnej.

W królewskohuckich szkołach jeszcze w latach trzydziestych, tam gdzie po plebiscycie funkcjonowały klasy mniejszości językowej niemieckiej, istniały niemieckojęzyczne zbiory. I tak np. w roku szkolnym 1931/32, w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w dziale nauczycielskim znajdowało się 760 dzieł literatury niemieckiej¹⁰. Na przestrzeni kolej-

⁶ H. Kowalczyk: *Nauczanie historii w gimnazjum klasycznym w Królewskiej Hucie w drugiej połowie XIX w. i na początku XX w.* W: *Chorzów w kulturze Śląska. Materiały z sesji naukowej 9–10 X 1996 r.* Chorzów Batory 1997, s. 84–85.

⁷ Państwowe Gimnazjum Matematyczno-Przyrodnicze w Królewskiej Hucie T. 1. Archiwum Państwowe Katowice (dalej APK), Akta Miasta Chorzowa (dalej AMCH), sygn. 1757, k. 136.

⁸ Glimos-Nadgórska: *Szkolnictwo powszechne w powiecie świętochłowskim (1922–1939)*. „Rocznik Świętochłowski” T. III: 2001, s. 50–53.

⁹ Powiatowy Inspektorat Szkolny 1904–1924, APK, sygn. 18 (667/I).

¹⁰ Sprawozdanie za rok szkolny 1931/32 Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego w Królewskiej Hucie, s. 7.

nych lat księgozbiory niemieckie, w większości bibliotek szkolnych, w Królewskiej Hucie były poddawane selekcji i przekazywano je zarówno w latach międzywojennych jak i po II wojnie światowej na makulaturę. Zasoby niemieckojęzycznej literatury pedagogicznej w chorzowskich bibliotekach szkolnych znajdowały się jeszcze po 1945 r.

W drugiej połowie XIX w. (lata 90.) do szkół przysła nauczycielka przygotowywana w seminariach realizujących politykę germanizacyjną władz pruskich. Niemieckie władze oświatowe (jak wcześniej zaznaczono) były świadome faktu, że dobrze wykształcony nauczyciel ma znaczący wpływ na kształtowanie świadomości narodowej swoich uczniów oraz na upowszechnianie kultury niemieckiej na Górnym Śląsku. Stąd też nauczyciele kontrolowali uczniowskie lektury, a władze oświatowe dbały, aby biblioteki szkół ludowych, (Volks – Schülerbibliotheken) podlegające bezpośrednio inspektorom szkolnym, były dobrze wyposażone w literaturę niemiecką. Zwiększyła się również dostępność literatury pedagogicznej, metodycznej i czasopism fachowych dla nauczyciela. Nauczyciele górnośląscy mieli m.in. do dyspozycji takie teksty jak: *Metodyka przedmiotów nauczania w szkole ludowej* pod red. A. Rud'ego, *Księga podręczna wychowania i nauczania* A. Kelnera i J. Branderburgera, czy miesięcznik *Praktyka Szkoły Ludowej*. Pruskie władze szkolne respektowały system pedagogiczny Johanna Heinricha Pestalozziego i Johanna Friedricha Herbarta¹¹, stąd też książki ich autorstwa znajdowały się m.in. w królewskohuckiej niemieckiej bibliotece nauczycielskiej.

Na przełomie XIX i XX wieku wraz z poszerzeniem się sieci szkolnej w mieście następował wzrost liczby zatrudnionych nauczycieli. W 1906 roku stan kadry wynosił 215 pedagogów¹². Nauczyciele stanowili liczną grupę zawodową, która zobowiązana była do stałego uczestnictwa w procesie dokształcania, potrzebowała więc bieżącej literatury przedmiotowej, metodycznej i ogólnopedagogicznej. Rozwój inwestycji szkolnych, wzrost stanu liczebnego kadry pedagogicznej, potrzebującej wsparcia literaturą fachową w celu uzupełniania kwalifikacji, jak i proces tworzenia się struktur szkolnych, wskutek uzyskania przez gminę praw miejskich (1868), stanowiły wystarczające przesłanki do powstania osobnej biblioteki dla nauczycieli.

W środowisku bibliotecznym Królewskiej Huty do roku 1922 – jak już wcześniej wspomniano – funkcjonowały niemieckie biblioteki ludowe, biblioteki szkolne, biblioteki przy zakładach pracy, urzędach magistrackich, polskie biblioteki przy towarzystwach oraz biblioteki Towarzystwa Czytelni Ludowych.

Niemiecka Miejska Biblioteka Nauczycielska (Städtische Lehrerbücherei) działała w Królewskiej Hucie już przed rokiem 1877¹³. Analiza zachowanych źródeł archiwalnych pozwala odtworzyć ważniejsze fakty z dziejów tej biblioteki. Podstawowe dane o księgozborze oparto na informacjach zawartych w katalogu książek wydany w 1901 r. Zawierał on wykaz literatury z zasobu biblioteki. Kolejne informacje pochodzą z pism urzędowych, jakie wymieniano w latach 1905–1922 pomiędzy Magistra-

¹¹ A. Tokarska: *Biblioteki polskie na Górnym Śląsku w XIX w.*, Katowice 1997, s. 52–53; M. Ślania: *Szkice z dziejów szkolnictwa na Górnym Śląsku*. „Chowanna” 1960, z. 5/6, s. 225.

¹² A. Pobog-Rutkowski: *Historia miasta Królewskiej Huty*. Królewska Huta 1927, s. 52–53.

¹³ Okręgowa Biblioteka Nauczycielska 1905–1932, APK, AMCH, sygn. 1902, k. 50.

tem a kierownikiem Szkoły Powszechnej nr V w Królewskiej Hucie i bibliotekarzami opiekującymi się biblioteką nauczycielską. Pozostałe dane zaczerpnięto z treści dokumentów sądowych z lat 1926–1929.

Najstarszym zachowanym dokumentem źródłowym jest wydawnictwo *Bücherverzeichnis Stadt. Lehrer = Bücherei zu Königshütte O. – S.* (Wykaz książek Miejskiej Biblioteki Nauczycielskiej), wydany w królewskohuckiej drukarni artystycznej Richarda Gieblera¹⁴. Wykaz zawiera 356 tytułów książek z zasobów nauczycielskiej biblioteki. Katalog ma układ działowy i liczy 15 stron. Najbardziej obszerny jest dział pedagogiki (około 100 tytułów), drugi co do wielkości jest dział j. niemieckiego (74 tytuły), następnie historyczny (44 tytuły). Ponadto wykaz zawiera literaturę z zakresu: filozofii i psychologii, zarządzania szkołą, higieny szkolnej, z religii, geografii, przyrody, rachunków, pisanie, muzyki, sportu, zabaw, rysunków i dział tzw. różne. Katalog, prócz nazwisk autorów, tytułów i numerów inwentarzowych książek, zawiera informacje o liczbie egzemplarzy danego tytułu (ogółem 534). Tekst jest edytorsko ładnie wydany, co świadczy o zasobności finansowej wydawcy (a był nim magistrat miasta) i wagi, jaką przywiązywano do upowszechniania wiedzy pedagogicznej wśród nauczycieli. Jak należy przypuszczać, publikacja, oprócz walorów informacyjnych i promocyjnych, mogła służyć kierownikom i nauczycielom szkół w Królewskiej Hucie do pełnego poznania zasobów bibliotecznych, dawała także możliwość pedagogom zamówienia książki do szkoły. Kolejne dane dotyczące działalności biblioteki możemy odtworzyć na podstawie treści pism urzędowych, jakie wymieniali pomiędzy sobą: magistrat miasta i kolejni opiekunowie biblioteki, a także z rachunków wystawianych przez księgarnie. Z treści pisma nauczyciela Heide II, potwierdzającego odbiór książek wynika, że w sierpniu 1905 r. zainwentaryzowano książki poczynawszy od nr. 429¹⁵. Z kolejnych pism kierownika Szkoły V (rektora Wyrтки), skierowanych w 1906 r. do magistratu dowiadujemy się, że biblioteka znajdowała się w pokoju nauczycielskim tejże szkoły, czynna była we wtorki i piątki, a opiekował się nią nauczyciel Haroske. Do magistratu miasta już od roku 1905 były kierowane pisma z prośbą o nowe pomieszczenia dla coraz zasobniejszej Niemieckiej Miejskiej Biblioteki Nauczycielskiej. W 1907 r. na zakupy książek dla biblioteki magistrat przeznaczył 150 marek, a w dwu kolejnych latach po 180 marek rocznie¹⁶. Biblioteka nadal znajdowała się w Szkole Powszechnej nr V (obecnie Gimnazjum nr 1 przy ul. Dąbrowskiego 53). Do roku 1904 placówka ta, razem ze Szkołą Powszechną nr XI, zajmowały budynek u zbiegu ul. Wolności i ul. Zjednoczenia, a później (w latach 1904–1922) przeniesiono ją na ul. Dąbrowskiego. Razem ze zmianą lokalizacji szkoły swoje miejsce zmieniła niemiecka biblioteka nauczycielska¹⁷. Placówką wspólnie zarządzali rektor Wyrтки i nauczyciel Haroske. Jak wynika z lektury pism urzędowych, opiekunowie biblioteki zapewne w trosce o właściwy dobór księgozbioru, konsultowali z kierownikami ówczesnych szkół zakupy no-

¹⁴ Tamże, k. 56.

¹⁵ Tamże, k. 1B.

¹⁶ Tamże, k. 13B; k. 91B.

¹⁷ *Jubileusz 100 lat Gimnazjum nr 1*. Red. M. Piegza. Chorzów 2002, s. 7–8.

wości dla biblioteki. Realizacją rachunków za książki zajmowała się magistracka Komisja Szkolna. Książki do biblioteki kupowano między innymi u królewskohuckiego księgarza Willimskiego¹⁸ oraz u Richarda Gieblera, prowadzącego w Królewskiej Hucie księgarnię, drukarnię artystyczną, zakład litograficzny i introligatornię¹⁹. Lektura kolejnych pism dostarcza nam informacji, z których wynika, że rektor Wyrtki czynił zabiegi o zapewnienie bibliotece stałej obsady personalnej. Na konferencji rektorów sygnalizował konieczność zatrudnienia nowego bibliotekarza (funkcja ta była pełniona honorowo)²⁰. W latach 1918–1922 kolejnym opiekunem biblioteki był nauczyciel Paul Trieben. W piśmie skierowanym w lipcu 1922 r. do magistratu nauczyciel informował, że w związku z koniecznością wyjazdu chce przekazać kierownikowi szkoły Wyrtki: książki, katalog, pieczętki i klucze do biblioteki²¹. Ostatnie zachowane pisma urzędowe pochodziły z lipca i sierpnia 1922 r., podpisane przez rektora Immerlinga ówczesnie zarządzającego biblioteką Szkoły Powszechnej nr I. Szkoła ta (niemiecka szkoła ewangelicka na ul. Piotra 11/13) do r. 1922 zorganizowała kursy doskonalące dla nauczycieli niemieckich²² i być może dlatego była kolejną i ostatnią siedzibą Miejskiej Niemieckiej Biblioteki Nauczycielskiej. W 1924 r. kierownik Szkoły Powszechnej nr V, K. Bystrowski, który pełnił także funkcję prezesa komitetu oświatowego w Królewskiej Hucie²³, poinformował władze oświatowe miasta, że Jerzy Kisiel, ówczesny kierownik Szkoły Powszechnej nr I, *po księgozbiorze biblioteki niemieckiej zastał tylko 3 puste szafy*²⁴. W tej sytuacji gmina miasta Królewska Huta wytoczyła Ignacemu Stephanowi – niemieckiemu nauczycielowi – podejrzanemu o przywłaszczenie mienia, proces sądowy. Dalsze dzieje biblioteki nauczycielskiej można było odtworzyć dzięki argumentacji sformułowanej w pismach i dokumentach sądowych.

W latach 1924–1925 następuje wymiana pism pomiędzy inspektorem szkolnym Robertem Boczkim, reprezentującym Powiatowy Urząd Szkolny w Królewskiej Hucie, a niemieckimi nauczycielami Leonem Eckertem i Ignacym Stephanem, w sprawie zwrotu bezprawnie przywłaszczonego księgozbioru Städtische Lehrerbücherei i przeniesienie go do prywatnego mieszkania jednego z nich²⁵. W latach 1926–1929 w Sądzie Powiatowym w Królewskiej Hucie przy ul. Zjednoczenia 3 toczył się proces sądowy przeciwko Ignacemu Stephanowi. Z lektury archiwalnych akt sądowych udało się wydobyć kolejne informacje o dziejach niemieckiej biblioteki nauczycielskiej. Placówka od początku swego istnienia finansowana była ze środków budżetowych magistratu. Nadzór nad biblioteką sprawowała Deputacja Szkolna, a na koszt magistratu corocznie dokonywano zakupu

¹⁸ Okręgowa Biblioteka Nauczycielska 1905–1932, APK, AMCH, sygn. 1902, k. 13B.

¹⁹ Tamże, k. 6.

²⁰ Tamże, k. 29.

²¹ Tamże, k. 36.

²² Używanie ubikacji [sal szkolnych] szkoły powszechnej na inne cele, APK, AMCH sygn. 1881, k. 22.

²³ Okręgowa Biblioteka Nauczycielska 1905–1932, APK, AMCH, sygn. 1902, k. 129.

²⁴ Tamże, k. 41.

²⁵ Tamże, k. 40–50.

nowości i inwentaryzowano zbiory. Biblioteka była więc własnością publiczną. Jej zbiory zamierzano włączyć do polskiej biblioteki nauczycielskiej znajdującej się od 1924 r. roku w szkole powszechnej²⁶. W 1926 r. na potrzeby procesu sądowego oszacowano wartość niemieckiej biblioteki nauczycielskiej, która wynosiła 2 tys. złotych²⁷. W styczniu 1928 r., w wyniku egzekucji komornika, Ignacy Stephan przekazał obecnemu podinspektorowi szkolnemu Mieczysławowi Kotlarskiemu, 184 książki²⁸. W 1929 r. odzyskane zbiory przekazano Adamowi Chadalskiemu, kierownikowi Szkoły Powszechnej XI (katolickiej niemieckiej szkoły mniejszościowej), pełniącemu wówczas funkcję Prezesa Rady Pedagogicznej Konferencji Rejonowych w Królewskiej Hucie²⁹.

W materiałach archiwalnych zachował się niepełny spis książek, przejętych nakazem komorniczym. Wykaz zawiera 81 tytułów, w tym 24 to pozycje pedagogiczne, kilkanaście historycznych i z zakresu literatury pięknej³⁰. Jak udało się ustalić, około 20 pozycji z powyższego spisu znajdowało się w wykazie zbiorów ujętych we wcześniej wydany katalogu książek z roku 1901 r. Znikomą część odzyskanego księgozbioru przekazano do działu nauczycielskiego biblioteki szkolnej Szkoły Powszechnej nr XI w Królewskiej Hucie. Biorąc pod uwagę fakt, że w 1905 r. biblioteka miała ponad 400 tytułów, że w 1924 księgozbiór niemieckiej biblioteki nauczycielskiej mógł liczyć ponad 800 pozycji. Obaj nauczyciele L. Eckert i I. Stephan działali zapewne w przekonaniu, że zobowiązani są uchronić zbiory przed polskimi władzami oświatowymi. W latach międzywojennych niemiecki aparat propagandowy aktywnie zwalczał polski ruch oświatowy oraz polską organizację nauczycielską (Związek Nauczycieli Górnośląskich)³¹. Obaj niemieccy nauczyciele wiernie wykonywali zarządzenia swoich zwierzchników, a I. Stephan był świadomy swoich działań. W Królewskiej Hucie uczył w latach 1901–1922. W 1923 r. został dyscyplinarnie przeniesiony do Szkoły mniejszościowej nr IV w Bogucicach (być może za bezprawne przywłaszczenie księgozbioru niemieckiej biblioteki nauczycielskiej). Od października 1924 r. pełnił funkcję członka Szkolnej Komisji dla szkół mniejszości, a od 1926 r. był przewodniczącym Szkolnej Komisji dla katolickiej szkoły mniejszości w Królewskiej Hucie³². W 1926 roku decyzją Komisji Dyscyplinarnej przy Śląskim Urzędzie Wojewódzkim został wydalony ze służby³³. Już jako były nauczyciel, został radnym w Królewskiej Hucie, z listy 4 bloku wyborczego *Wahlgemeinschaft der katholischen Volkspartei und der deutschen Partei*³⁴. Można więc wysunąć tezę, że ukrycie niemieckich zbiorów bibliotecznych było celowym zabiegiem z jego strony.

²⁶ Tamże, k. 42.

²⁷ Tamże, k. 63.

²⁸ Tamże, k. 78.

²⁹ Tamże, k. 86.

³⁰ Tamże, k. 83–84.

³¹ S. Gawlik: *Dzieje myśli pedagogicznej na Śląsku*. Warszawa; Wrocław 1990, s. 132.

³² Sprawy osobowe nauczycieli prywatnych szkół mniejszościowych 1925–1935, APK, UWŚL – OP, sygn. 1321, k. 20.

³³ Akta osobowe, APK, sygn. 27, k. 21.

³⁴ A. Pobog-Rutkowski: *Historia miasta Królewskiej Huty...* s. 70–72.

175 Jap. H. ^{Engelke!} Königshütte G. d. 28 Apr. 1905

BUCHHANDLUNG • BUCH- & KUNSTDRUCKEREI
LITHOGRAPHISCHE ANSTALT & STEINDRUCKEREI
Königsstr. 10
Eing. 2 APR 05 N

Rechnung für H. Hart. Lehrb.-Bibliothek
unl. asiatische v. m.

Luzerne Co. - Luzerne Co.	
417	1. Lusholtz, J. J. - 12
418	1. Wilmshurst, W. J. - 12
419	1. Rinko, W. J. - 12
420	1. Koller, J. J. - 12
421	1. Clark, M. J. - 12
422	1. Arnold, J. J. - 12
423	1. Steiner, J. J. - 12
424	1. Olah, J. J. - 12
425	1. Moser, J. J. - 12
426	1. Miller, J. J. - 12
	Totals 87 45
	Al. Nat. 8 75
	T. H. 78 70

Esforço inferior. 1° de III. A. 19 21

von Ruffingkind befreit
Königsallee, von 6. April 1905. Kleide, 1, 1000.

³⁵ „Katolik Polski” 1926, nr 9.

Nr 4. Fragment spisu
książek Niemieckiej
Biblioteki Nauczycielskiej przekazanych
do polskiej biblioteki
szkolnej w Królew-
skiej Hucie.

Nazwisko autora	Tytuł książki
R. L e i t e	Erläuterungen zu Hirts Bilderschatz
F.W. Dörpfer	Realunterricht
Friedrich Wilhela Bürgel	Pädagogische Chrestomathie ✓
Berthold V o l z	Geschichte Deutschlands ✓
Fr.Eduard Keller	Geschichte des Preuss.Volksschulwesens
A. Engelen	Grammatik der neuhochdeutschen Sprache
Karl.v.Rauner	Geschichte der Pädagogik,/ Pädagogische Jahresschau
Friedrich Adams	Luise Königin v. Preussen
Gustav Freytag	Die verlorene Handschrift
Rudolf v.Gotteschall	Die deutsche Nationallitteratur des 19. Jahrhunderts
Hermann L.Koester	Geschichte der deutschen Jugendlitteratur
K. Heinemann	Die einklassige Volksschule
Martin O p i e z	Buch von der deutschen Poeterei
Dr. M. B a o b	Studien und Leseerfrichte aus dem Bueche der Mas
Dr. Edward Clausenitzer	Die Volksschulpädagogik Fr.des Grossen
Dr.Wilhelm Quehl	Naturkunde für Lehrerbildungsanstalten
Dr.Friedrich Dittes	Grundriss der Erziehungs- und Unter- richtslehre
R. G a u d i k	Didaktische Ketzereien
Fr.Fridrich Aug.Finger	Anweisung zum Unterrichts in der Heimatkunde
Józef D m h a r b e	Erklärung des katholischen Katechismus ✓
E. S p e r b e r	Pädagogische Leseestüke
Dr.J.Ohr.Gottlob Schumann	Lehrbuch der Pädagogik
J. A l l e k e r	Die Volksschule ✓
Fr.Wilhelm Bürger	Pestalozzi. " Lienhard und Gerttud"
Hans F r u t z	Preussische Geschichte ✓
Dr.K.A.Schmidt	Pädagogisches Handbuch
Gustav S c h w a b	Die Schönensten Sagen des klassischen Altertums
Dr.Koritz Schubert	J o h n L o c k e ✓
Dr.Friedrich Ditten	Lehrbuch der Psychologie und Logik ✓
Dr.Wilhelm Meinhold	Die technische Weisungung
W. S t e u e r	Methodik des Rechenunterrichts
Dr.Theodor Matthias	Sprachleben und Sprachschäden
Ferdinand S a n d e r	Lexikon der Pädagogik ✓
Dr.Ferdinand Schulz	Geschichte der Neusten Zeit
Józef Freudgen	Des Hrabanus Maurus pädagogische Schriften
G.P. Widmann	G e s c h i c h t l

jako niemiecka³⁶. Pomimo poszukiwań w zasobach naszej biblioteki pedagogicznej, bibliotek szkolnych, biblioteki publicznej i zbiorów Muzeum w Chorzowie i w Świętochłowicach, autorkom nie udało się odnaleźć żadnej książki z pieczętą Städtische Lehrbücherei. Nie udało się więc ustalić co stało się po wojnie z pozostałą częścią księgozbioru niemieckiej biblioteki nauczycielskiej. Najprawdopodobniej, wskutek wielu selekcji książek, zbiory niemieckie przekazano na makulaturę lub nadal znajdują się w zasobach archiwalnych innych bibliotek w kraju.

³⁶ A. Glimos-Nadgórska: *Szkolnictwo powszechne Chorzowa w okresie międzywojennym (1922–1939)*. „Zeszyty Chorzowskie” T. 7: 2002, s. 203–205.

2. DZIEJE BIBLIOTEK NAUCZYCIELSKICH W KRÓLEWSKIEJ HUCIE (CHORZOWIE) W LATACH MIĘDZYWOJENNYCH (1922–1939)

Biblioteki nauczycielskie już od samego początku ich istnienia wtopione były w potrzeby szkoły i nauczyciela. W pierwszych latach tworzenia się polskiej szkoły w woj. śląskim książka i czasopismo pedagogiczne towarzyszyły nauczycielowi, wspomagając go w doskonaleniu zawodowym. Władze oświatowe świadome znaczenia dobrze wykształconej kadry nauczycielskiej w intelektualnym rozwoju lokalnej społeczności, stwarzały warunki dla różnych form dokształcania, których zadaniem było doskonalenie zawodowe oraz podnoszenie kultury pedagogicznej nauczycieli. Były wśród nich wyższe kursy nauczycielskie, kursy wakacyjne, ogniska metodyczne, konferencje rejonowe, szkolenia w radach pedagogicznych. Konferencje rejonowe w latach międzywojennych były najbardziej rozpowszechnioną formą doskonalenia zawodowego. Mobilizowały nauczycieli do studiowania literatury pedagogicznej i kształtowały chęć do samokształcenia.

W Królewskiej Hucie struktura szkolnictwa była odbiciem skomplikowanej sytuacji politycznej jaka wytworzyła się na Śląsku po odzyskaniu niepodległości. Po plebiscycie i podzieleniu Górnego Śląska miasto weszło w skład utworzonego w 1922 r. województwa śląskiego. Do 1922 r. wszystkie szkoły w mieście były niemieckie; po plebiscycie przy szkołach funkcjonowały oddziały polskie i niemieckie. Znacznym problemem stał się brak polskiej kadry pedagogicznej. Większość wykształconych, niemieckich nauczycieli opuszczała Górną Śląsk, a liczba nauczycieli Górnoszlązaków – Polaków, była zbyt mała¹. Na Górnym Śląsku do końca 1919 roku działały kluby nauczycielskie, które później zostały przekształcone w Związek Nauczycieli Górnoszlązaków. W 1920 r. Związek liczył 131 członków, w tym najliczniejszą grupę – 21 osób stanowili nauczyciele z powiatu chorzowskiego². Już w 1920 r. na obszarze plebiscytowym zaczęły się pojawiać pierwsze polskie kursy nauczycielskie. Dwa z nich odbyły się w Bytomiu, a trzeci kurs, po III powstaniu śląskim, przeniesiono do Chorzowa³. Do roku 1922 miejscowi nauczyciele zobowiązani byli do realizowania zarządzeń szkoły niemieckiej, dopiero Wydział Szkolnictwa Polskiego, jaki powstał przy Komisariacie Plebiscytowym, podjął się organizacji polskiej oświaty na Górnym Śląsku. W początkowym okresie swoją pracę koncentrował na:

- przywróceniu w szkołach języka polskiego,
- zapewnieniu szkolnictwu polskiemu kadry nauczycielskiej,
- zaktywizowaniu Związku Nauczycieli Górnoszląskich do pracy kulturalno-oświatowej i organizacyjnej wśród nauczycieli⁴.

¹ W. Musiałik: *Z historii Związku Nauczycieli Górnoszlązaków*. „Kwartalnik Nauczyciela Opolskiego” 1980, nr 3/4, s. 15.

² T. Musiał: *Szkolnictwo polskie w rejencji opolskiej 1919–1939*. Katowice 1964, s. 59.

³ F. Klon: *Kształcenie nauczycieli śląskich w okresie plebiscytu*. „Kwartalnik Opolski” 1960, nr 2, s. 87.

⁴ S. Gawlik: *Dzieje myśli pedagogicznej na Śląsku*. Warszawa; Wrocław 1990, s. 129, 132.

Po plebiscycie rozpoczęto zorganizowane kształcanie górnośląskich nauczycieli m.in. w seminariach nauczycielskich w Poznańskim (Wągrowiec i Kcynia) oraz w Bydgoszczy. Kształcili się w nich także chorzowscy nauczyciele: Maksymilian Drabik – kierownik Szkoły Powszechnej nr 22, Franciszek Zamorski z SP nr 2, Jan Kandora z SP nr 15, Szczepan Ludyga z SP nr 3 (absolwenci Polskiego Seminarium Nauczycielskiego w Wągrowcu), a także Teodor Frąckowiak z SP nr 10, Mieczysław Żołnowski z SP nr 15, Wacław Gładki z SP nr 28, Aleksander Lewandowski z SP nr 7 (absolwenci Polskiego Seminarium Nauczycielskiego w Kcyni)⁵. Stworzenie warunków do kształcania nauczycieli było priorytetowym zadaniem oświatowym władz szkolnych województwa śląskiego. I chociaż wg stanu z 1922 r. szkolnictwo powszechne woj. śląskiego miało znacznie mniejszy odsetek nauczycieli bez kwalifikacji lub z niepełnymi kwalifikacjami niż pozostałe województwa w kraju, brak polskich nauczycieli był dotkliwy⁶, a w szkołach w większości zatrudniona była niemiecka kadra nauczycielska.

Po 22 czerwca 1922 roku w wyniku apelu władz samorządowych, Ministerstwa Wyznań Religijnych oraz Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, na Górnym Śląsku, w tym i do Królewskiej Huty napływali nauczyciele z innych dzielnic Polski przeważnie z terenu byłego zaboru austriackiego, gdzie wśród nauczycieli panowało duże bezrobocie⁷.

Do szeroko zakrojonej akcji doskonalenia zawodowego włączyły się także organizacje nauczycielskie, które przy poparciu władz wojewódzkich organizowały dla swojego środowiska zawodowego kursy doskonalące. Świadectwem dbałości o należyte kształcenie nauczycieli była inicjatywa stworzenia w roku 1928 Instytutu Pedagogicznego w Katowicach. Jednym z celów IP było wykształcenie nowego typu nauczyciela, pozostającego w kontakcie z nauką, systematycznie doskonalącego swoje umiejętności zawodowe, gruntownie wykształconego, dającego początek nowej, polskiej elicie nauczycielskiej⁸. Instytut Pedagogiczny miał być placówką ułatwiającą nie tylko zaspokojenie potrzeb kadrowych śląskiej oświaty, zwiększenia stanu liczebnego nauczycielskiej inteligencji górnośląskiej, lecz także miał wpływać na podnoszenie kwalifikacji politycznej młodych nauczycieli przybyłych na Górnym Śląsku z innych dzielnic Polski. Zadaniem IP było również inspirowanie nauczycieli śląskich do udziału w badaniach służących doskonaleniu procesu nauczania i wychowania⁹. Wśród absolwentów IP odnajdujemy także królewskohuckich nauczycieli. Już w 1934 r. ośmiu z nich ukończyło tę uczelnię¹⁰. Kursanci Instytutu mieli możliwość słuchania wykładów wybitnych profesoro-

⁵ Kronika ZNP w Chorzowie, sekcja emerytów; J. Prażmowski: *Szkolnictwo w województwie śląskim*. Katowice 1936, s. 37–47.

⁶ M. Wanatowicz: *Ludność napływowa na Górnym Śląsku w latach 1922–1939*. Katowice 1982, s. 60–63.

⁷ Kronika ZNP w Chorzowie, sekcja emerytów.

⁸ E. Czernichowski: *Organizacja i znaczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*. „Chowan-na” 1930, z. 1, s. 18–19, 22.

⁹ S. Gawlik: *Dzieje myśli...*, s. 153–154.

¹⁰ J. Prażmowski: *Szkolnictwo...*, s. 37–47.

rów z Uniwersytetu Jagiellońskiego, których zatrudniał IP. W roku szkolnym 1935/36 byli nimi Stanisław Kot, Henryk Rowid, Stefan Szuman, Józef Chałasiński, Zenon Klemensiewicz, Edward Passendorfer¹¹. Pracę dydaktyczną uczelni znacząco wspomagała fachowa biblioteka. Jedną z najbardziej aktywnych czytelniczo grup byli chorzowscy nauczyciele; po czytelnikach z Katowic stanowili najliczniejszą grupę użytkowników biblioteki z województwa śląskiego¹². Instytut Pedagogiczny, z racji swoich statutowych zadań, doceniał wagę książki pedagogicznej w doskonaleniu zawodowym nauczyciela. Stąd jednym z kręgów zainteresowań tej placówki było organizowanie czytelnictwa pedagogicznego¹³. W trosce o podniesienie kultury pedagogicznej nauczycieli organizowano konferencje bibliograficzne, na których informowano nauczycieli o nowych wydawnictwach. Znakomitym wsparciem w tym zakresie były wychodzące na Górnym Śląsku czasopisma pedagogiczne i związkowe: *Chowanna*, *Miesięcznik Pedagogiczny*, *Ogniskowiec*, *Szkoła Śląska*. W celu upowszechniania wśród nauczycieli czytelnictwa literatury pedagogicznej, w *Chowannie*, będącej organem IP, zamieszczano m.in. informacje o nabytkach Biblioteki Instytutu. Natomiast przy sporządzaniu serii *Biblioteka Nauczyciela* redakcja apelowała do nauczycieli, aby przysyłać własne opinie o lekturach nauczycielskich¹⁴. Na łamach czasopisma drukowano także artykuły, których autorami byli górnośląscy nauczyciele, informowano o kursach, konferencjach i in. W latach 1935–1939, w regionalnym dodatku *Chowanny – Sprawy Szkolne na Śląsku*; ukazało się 57 recenzji pedagogicznych i 47 recenzji książek o tematyce psychologicznej¹⁵. Dane te świadczą o planowym działaniu redakcji w zakresie popularyzacji wśród nauczycieli literatury pedagogiczno-psychologicznej. W śląskim środowisku intelektualnym IP oraz towarzyszące mu instytucje oświatowe, w tym okręgowe biblioteki nauczycielskie pełniły funkcję ośrodków upowszechniających polską myśl pedagogiczną i psychologiczną. Utrzymująca się w ciągu kolejnych lat, wzrastająca tendencja do uzupełniania i podwyższania poziomu wykształcenia zmieniała obraz nauczycielskich kwalifikacji na Górnym Śląsku. W roku 1921 ilość nauczycieli z kwalifikacjami wynosiła 2264, a w 1928 r. wzrosła do stanu 4059 osób¹⁶. Rozwój sieci szkół nastąpił także w Królewskiej Hucie, co pociągnęło za sobą wzrost ilości zatrudnionych nauczycieli. W roku szkolnym 1926/27 tylko w szkołach średnich i zawodowych w Królewskiej Hucie było zatrudnionych około 100 nauczycieli polskich i kilkunastu niemieckich¹⁷. Nauczyciele stanowili grupę zawodową coraz lepiej wykształconą, w zdecydowanej większości polską. Należąc do grona ludzi wykształco-

¹¹ Tamże, s. 191–192.

¹² P. Stasiak: *Biblioteka Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*. „Zaranie Śląskie” 1936, z. 2, s. 123–131.

¹³ Kronika Instytutu Pedagogicznego. „Chowanna” 1937, s. 381.

¹⁴ Biblioteka nauczyciela. „Chowanna” 1937, s. 144.

¹⁵ A. Budniak: *Czasopismo pedagogiczne „Chowanna” (1929–1997)*. Katowice 1999, aneks 6, s. 166.

¹⁶ L. Ręgorowicz: *Rozwój szkolnictwa. W: Województwo śląskie 1918–1928*. Katowice 1929, s. 43.

¹⁷ A. Pobog-Rutkowski: *Historia miasta...*, s. 161–177.

nych, cieszyli się prestiżem dzięki działaniom, które podejmowali dla rozwoju oświaty i kultury w mieście. W odpowiedzi na apel wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego, zamieszczony na łamach prasy by działalność oświatową i kulturalną traktowali jako swój obowiązek¹⁸, podejmowali szereg zadań w tym zakresie. Na podstawie analizy dostępnego materiału źródłowego można sformułować tezę, że królewskohuccy nauczyciele w znacznym stopniu przyczynili się zarówno do krzewienia oświaty, kultury jak i propagowania czytelnictwa polskich książek wśród lokalnej społeczności. Na potrzeby niniejszego opracowania dokonano wyboru ważniejszych poczynąń oświatowo-kulturalnych i naukowych chorzowskich nauczycieli lat międzywojennych. Prezentacja ma na celu ukazanie wkładu nauczycieli w rozwój potencjału intelektualnego mieszkańców miasta w ówczesnym czasie, i wynikające stąd – oczekiwania w zakresie stworzenia dla własnego środowiska nauczycieli fachowej biblioteki. Najbardziej wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną posiadały królewskohuckie szkoły średnie. Dyrektorami i nauczycielami kilku z nich były osoby posiadające tytuł naukowy doktora. W latach 1922–1937 byli wśród nich znajdowali się dyrektorzy: Felicja Kęszycka z Miejskiego Liceum Żeńskiego, Michał Affasanowicz z Wojewódzkiej Szkoły Mechanicznej i Hutniczej oraz profesorowie Franciszek Lenczowski z Państwowego Liceum Neoklasycznego, Henryk Knobloch z Państwowego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego. W roku szkolnym 1936/37 w Państwowym Gimnazjum Neoklasycznym, na liczące 26 osób grono pedagogiczne, 5 nauczycieli posiadało tytuł doktora, a w polskim Gimnazjum im. Odrowążów 90% nauczycieli miało ukończony Uniwersytet Jagielloński¹⁹. Z kolei w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego do przedmiotów zawodowych zatrudniano dyplomowanych absolwentów wyższych uczelni²⁰. Nauczyciele, inicjując i współtworząc wielorakie działania społeczne, przyczyniali się do zwiększania autorytetu polskiej szkoły. Pierwsze lata pracy pedagogów skupione były na umocnieniu wśród lokalnej społeczności języka polskiego. Po apelu wojewody śląskiego nauczyciele Królewskiej Huty (od 1934 r. Chorzowa) aktywnie włączyli się w pozaszkolną działalność oświatową. Profesorowie szkół średnich najczęściej prowadzili kursy doskonalące, byli prelegentami na kursach wakacyjnych zorganizowanych dla niewykwalfikowanych nauczycieli szkół powszechnych²¹. Profesorowie Ryszard Jojko i Józef Jakubowski z sekcji przyrodniczej i historyczno-krajoznawczej, na terenie Gimnazjum Neoklasycznego, prowadzili wykłady popularnonaukowe dla lokalnej społeczności²². Chorzowscy nauczyciele byli także organizatorami kursów języka angielskiego²³ oraz

¹⁸ „Polska Zachodnia” 1926, nr 3, s. 3.

¹⁹ J. Prażmowski: *Szkołnictwo...*, s. 194–196; M. Rutkowska: *Księga jubileuszowa I Liceum Ogólnokształcącego im. J. Stowackiego w Chorzowie*. Chorzów 1998, s. 109–126.

²⁰ Miejski Instytut Kształcenia Handlowego. Sprawozdanie 1936/37, s. 17.

²¹ U. Wołczyk: *Działalność kulturalno-oświatowa nauczycieli szkół średnich w Królewskiej Hucie w okresie międzywojennym*. W: *Z dziejów oświaty w Chorzowie. Materiały z sesji naukowej 8 X 1997 r.* Chorzów Batory 1998, s. 46.

²² „Polska Zachodnia” 1931, nr 101, nr 129.

²³ Używanie ubikacji [sali lekcyjnej] szkoły na inne cele... APK, AMCH, sygn. 1881, k. 262.

wielu szkoleń oświatowych. Wykłady nauczyciele najczęściej prowadzili bezpłatnie²⁴. Członkowie królewskohuckiego Koła TNSW zaangażowani byli także w działalność Uniwersytetu Powszechnego zorganizowanego dla mieszkańców w 1928 r. Z uwagi na duże zainteresowanie wykładami, po 2 latach pracy poszerzono program spotkań o kursy dla maturzystów, kursy języka angielskiego, francuskiego, niemieckiego i in.²⁵ Natomiast nauczyciele z ogniska ZNPSP w Hajdukach Wielkich dla lokalnej społeczności, w 1928 r., prowadzili m.in. odczyty i kursy dokształcające²⁶. Z kolei w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego, inż. Konrad Pillich prowadził wieczory popularnonaukowe, w ramach których omawiano zagadnienia z zakresu psychologii wychowawczej, zagadnień religijnych, społecznych, przyrodniczo-technicznych i popularyzujących chemię²⁷. Nauczyciele tej szkoły wygłaszali również odczyty na bieżące tematy z różnych dziedzin wiedzy dla Koła Absolwentów²⁸. Działalność oświatowa miejscowych nauczycieli przejawiała się także poprzez ich czynny udział w pracach TCL. Nauczyciele szkół średnich byli najczęściej wykładawcami odczytów dla lokalnej społeczności prowadzonych w ramach TCL, a także pełnili funkcję bibliotekarzy²⁹. Bibliotekarzami w TCL byli m.in. Monika Mrozkówna ze Szkoły Powszechnej nr 26, Maksymilian Drabik kierownik SP nr 22, Zofia Janus z SP nr 37, Maria Hoffman nauczycielka SP nr 32³⁰. Do najbardziej aktywnych prelegentów zaliczali się Teodor Rudnicki, Józef Jakubowski, Ryszard Jojko, Irena Juchnowiczówna³¹.

W początkach lat trzydziestych nastąpiła intensyfikacja kursów samokształceniowych. We wszystkich działaniach związanych z dokształcaniem lokalnej społeczności brali udział nauczyciele. Toteż w 1934 r. Komisja Kulturalno-Oświatowa działająca przy Domu Ludowym, z inicjatywy inspektora szkolnego Franciszka Mittka zajęła się organizacją uniwersytetów ludowych. Uniwersytet Powszechny zaangażował swoją działalność w 1935 r. i prowadził ją aż do 1939 r. Odrębnym obszarem aktywności oświatowo-kulturalnej chorzowskich nauczycieli był ich udział w życiu teatralno-muzycznym. Pedagodzy najczęściej uczestniczyli w adaptacjach, reżyserii sztuk teatralnych i przygotowaniu uczniów do występów teatralnych. Chorzowscy nauczyciele tworzyli także grupę teatralną działającą przy ZNP – Oddział Grodzki w Chorzowie³², a członkowie ZNPSP byli uczestnikami mieszanego chóru nauczycielskiego, który brał udział w miej-

²⁴ Tamże, k. 22.

²⁵ U. Wołczyk: *Działalność kulturalno-oświatowa nauczycieli szkół średnich...* W: *Z dziejów...* s. 47.

²⁶ „Miesięcznik Pedagogiczny” 1928, nr 6/7, s. 61.

²⁷ „Polska Zachodnia” 1928, nr 334, s. 10.

²⁸ *Miejski Instytut Kształcenia Handlowego. Sprawozdanie 1937/38*, s. 121.

²⁹ A. Łazikiewicz: *Działalność Towarzystwa Czytelni Ludowych w Chorzowie w latach 1922–1939*. „Zeszyty Chorzowskie” T. 4: 1999, s. 84.

³⁰ Archiwum Oddziału ZNP w Chorzowie, sekcja emerytów.

³¹ *Sprawozdanie koła TCL w Chorzowie I i II za okres od 1 lipca 1933 do 31 grudnia 1934 r.* Chorzów 1935, s. 17.

³² A. Linert: *Polskie życie teatralne Chorzowa w latach 1922–1939*. „Zeszyty Chorzowskie”, T. 6: 2001, s. 79, 124.

Protokół

Przyrzeczenie służbowe złożone przez *Mieczysława Kotlarskiego*
nauczyciela chorzowskiej szkoły
 dnia 1 stycznia 1935 r.

W wykonaniu swych obowiązków służbowych, szczególnie w zakresie wychowania i nauczania powierzzonej mi młodzieży, przyczyniać się będę ze wszystkich sił do ugruntowania wolności, niepodległości i potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, której zawsze wiernie służyć będę.

Wierzę w ojczyznę i kraj w równym mięciu zachowaniu, przejmując na siebie wszystkie obowiązki i odpowiedzialność za swoje postępowanie i sumienie. Potęczę i będę przelatywać wyznaczone obowiązki i tajemnice państwa, dochoć mam

Tę przysięgam:

Mieczysław Kotlarski 1935 r.

Kotlarski Mieczysław

Przyrzeczenie służbowe odebrałem

dnia 1 stycznia 1935 r.

Władysław Janowski
Kierownik szkoły

Inspektor szkolny

Franciszek Kitter
 FRANCISZEK KITTER

Liczba egzempli 13 G. P. (2000) III. 35
 Protokół przyrzeczenia służbowego

Nr 5. Protokół przyrzeczenia służbowego Mieczysława Kotlarskiego – nauczyciela chorzowskiej szkoły – złożonego w 1939 r.

skich akademiach narodowych, wieczornicach i in.³³ Innym przejawem pracy kulturalno-oświatowej gimnazjalnych nauczycieli była działalność publicystyczna. Pedagodzy byli autorami artykułów zamieszczanych na łamach ówczesnej prasy codziennej, naukowej i literackiej. W latach międzywojennych Królewska Huta była prężnym ośrodkiem prasowym, stąd też i na tym polu zauważa się aktywność miejscowych nauczycieli. Sprawowali oni najczęściej nadzór merytoryczny nad pracami redakcyjnymi uczniów przy wydawaniu czasopism szkolnych. Najbardziej znaczącym było pismo *Młody Krajo-*

³³ „Ogniskowiec” 1930, nr 13/14; 1931, nr 17; 1932, nr 10/11.

znawca Śląski, które ukazywało się w latach 1933–39. Powstało z inspiracji nauczycieli, a znaczącą rolę odegrał prof. Józef Jakubowski, nauczyciel Państwowego Gimnazjum Klasycznego w Chorzowie³⁴. Chorzowscy pedagodzy pełnili także ważne funkcje w zarządach wielu towarzystw i stowarzyszeń. I tak w zarządzie Śląskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika działał inż. Konrad Pillich, nauczyciel Wojewódzkiej Szkoły Mechaniczno-Hutniczej w Królewskiej Hucie. Zaangażowany był także w pracach komisji statutowej Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku³⁵. Inny nauczyciel tej szkoły, inż. Antoni Rożnowski, pełnił funkcję prezesa Śląskiego Okręgu Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych³⁶, a także był członkiem zarządu Towarzystwa Instytutu Pedagogicznego. Nauczyciele Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego; Franciszek Boniakowski pełnił funkcję wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego w Katowicach, a Tadeusz Malis zastępcy prezesa Okręgu Śląskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Szkół Zawodowych oraz wiceprezesa tegoż stowarzyszenia – koła w Chorzowie³⁷. Profesorowie szkół średnich wchodził również w skład okręgowych Kół Stowarzyszenia Dyrektorów Polskich Szkół Średnich (m.in. polonista dr Villim Francić i historyk dr Franciszek Lenczowski z Gimnazjum Neoklasycznego³⁸, profesor Teodor Rudnicki z Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego był w Zarządzie TCL na Górny Śląsk. Nauczyciele pełnili także różne funkcje w zarządach i sekcjach teatralnych. Zasiadali w zarządzie Towarzystwa Przyjaciół Teatru Polskiego w Królewskiej Hucie, a także działali w Śląskim Związku Teatrów Ludowych w Katowicach.

Celem tych wszystkich działań, w którym duży udział mieli miejscowi nauczyciele była chęć podniesienia poziomu wykształcenia mieszkańców lokalnej społeczności. W realizacji większości przedstawionych powyżej przedsięwzięć nauczycielowi niezbędna była książka w tym zapewne i literatura pedagogiczna. Księgozbiór pedagogiczny i ogólnonaukowy biblioteki nauczycielskiej i szkolnej mógł wspomagać nauczycieli zarówno w ich samodoskonaleniu zawodowym jak i w ich pracy pozaszkolnej na rzecz podniesienia kultury literackiej współmieszkańców. Przedstawione powyżej przykłady aktywności oświatowo-kulturalnej chorzowskich nauczycieli były także świadectwem ich zaangażowania w podniesienie poziomu wykształcenia własnego środowiska zawodowego oraz przykładem wielu interesujących inicjatyw, które miały na celu pobudzenie i wyzwolenie aktywności twórczej. Działalność oświatowo-kulturalna nauczycieli wzmacniała wewnętrzną integrację miejscowego środowiska wzbogacając go o nowe treści społeczne i ogólnonarodowe. Nade wszystko jednak oświatowa praca nauczycieli

³⁴ H. Synowiec: *Śląskie czasopisma szkolne (1922–1939)*. Katowice 1999, s. 25–27.

³⁵ A. Puzio: *Życie umysłowe w województwie śląskim w okresie międzywojennym (1922–1939)*. „Biuletyn Biblioteki UŚ” za rok 1972. Katowice 1973, s. 17.

³⁶ M. Olszówka, U. Wołczyk: *Biblioteki pedagogiczne i działalność naukowa nauczycieli w województwie śląskim (1922–1939)*. Katowice 2000, s. 63.

³⁷ *Miejski Instytut Kształcenia Handlowego. Sprawozdanie 1936/1937*, s. 68–69; Tamże, s. 68; *Miejski Instytut Kształcenia Handlowego*. Chorzów 1936, s. 151.

³⁸ Kasperowiczowa H: *Stowarzyszenie Dyrektorów Polskich Szkół Średnich 1925–1945*. „Przegląd Oświatowo-Wychowawczy” 1965, nr 2, s. 243–263.

podyktowana była troską o wykształcenie śląskiego dziecka i podniesienie poziomu świadomości narodowej lokalnej społeczności.

W 1931 roku z inicjatywy MWRiOP powstały pierwsze przedmiotowe ogniska metodyczne dla nauczycieli szkół średnich. W latach międzywojennych pełniły one znaczącą rolę w zakresie ich doskonalenia zawodowego nauczycieli. Celem ognisk było pogłębianie wiedzy i umiejętności metodycznych, wymiana doświadczeń zawodowych, inspirowanie do twórczej pracy, bowiem absolwentom studiów uniwersyteckich brakowało przygotowania z zakresu pedagogiki, psychologii i metodyki, a nowa ustawa o rozwoju szkolnictwa z 11 marca 1932 r. (art. 45) ustanawiała, że: *po ukończeniu kształcenia w obranej dziedzinie wiedzy odbywa się kształcenie pedagogiczne na kursach pedagogicznych...*, (...) *a całość kursu kończy się egzaminem nauczycielskim*. Po wprowadzeniu reformy szkolnictwa, Instytut Pedagogiczny zorganizował w listopadzie 1934 r. ogniska metodyczne dla nauczycieli szkół powszechnych, wzorowane na istniejących już w szkolnictwie średnim. Podobnie jak one, miały na celu podniesienie wiedzy przedmiotowej i metodycznej nauczycieli³⁹. Jednym z pierwszych ośrodków metodycznych na Górnym Śląsku było Ognisko Metodyczne Historii w Gimnazjum Neoklasycznym w Chorzowie. W szkolnictwie średnim w roku szkolnym 1933/34 były już cztery ogniska metodyczne: historyczne, germanistyczne, fizyczne i chemiczne. Szczególnie wyróżniające się było ognisko historyczne kierowane przez dra Franciszka Lenczowskiego. W roku szkolnym 1933/34 ognisko zorganizowało 3 konferencje rejonowe, 32 lekcje pokazowe, 49 hospitacji oraz wygłoszono 28 referatów⁴⁰. Członkowie ogniska aktywnie uczestniczyli w pracy na rzecz pogłębienia swojej wiedzy zawodowej. Z chorzowskich szkół wywodzili się tacy kierownicy przedmiotowych ognisk metodycznych jak: Franciszek Lenczowski (historia), Stefan Kozłowski (chemia), Stanisław Glücksmann (fizyka), Józef Powroźniak (śpiew i muzyka), Władysław Skrzyniarz (fizyka), Stefania Mazurkówna (język niemiecki). Kierownikami ognisk metodycznych stawali się najlepsi nauczyciele, którzy posiadali uzdolnienia naukowe i inspirowali swoje środowisko zawodowe do twórczej aktywności. Podstawową formą pracy ognisk były konferencje rejonowe, na których wygłaszano referaty, prowadzono lekcje pokazowe i dyskusje zawodowe. Przykładem znaczącej aktywności nauczycieli chorzowskiego obwodu szkolnego była ich praca na konferencjach rejonowych w roku szkolnym 1934/35. Nauczyciele z 4 rejonów, liczący 1060 osób, zorganizowali 179 konferencji, na których wygłoszono 140 referatów, przygotowano 156 wycieczek naukowych, przeprowadzono 64 lekcji pokazowych. W porównaniu do pozostałych obwodów szkolnych na Górnym Śląsku (Katowice, Bielsko, Cieszyn, Lublin, Pszczyna, Tarnowskie Góry) chorzowski obwód szkolny jawi się jako najbardziej aktywny, zajmujący pierwsze miejsce w ilości przeprowadzonych lekcji pokazowych i konferencji rejonowych⁴¹.

³⁹ *Kronika Instytutu Pedagogicznego*. „Chowanna” 1936, s. 94; „Chowanna” 1938, s. 100.

⁴⁰ *Ogniska metodyczne w szkolnictwie średnim*. „Sprawy Szkolne na Śląsku” (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1935, nr 2, s. 15.

⁴¹ „Sprawy Szkolne na Śląsku” (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1935, nr 2, s. 11.

Wsparciem zespołów metodycznych w obrębie ognisk były Komisje Międzyszkolne, w skład których wchodził m.in. dyrektorzy gimnazjów, szkół zawodowych, inspektorzy szkolni, kierownicy szkół powszechnych i wybitni nauczyciele. Komisje miały za zadanie wspomaganie procesu integracji nauczycieli szkół powszechnych i średnich w zakresie współpracy dydaktycznej i wychowawczej⁴². W ramach Komisji Międzyszkolnej działała także sekcja pedagogiczna. Przewodniczył jej Franciszek Mittek. Do prac sekcji należało także organizowanie konferencji rejonowych. W roku szkolnym 1934/35 sekcja zorganizowała cztery konferencje rejonowe, podczas których prócz referatów i lekcji pokazowych zapoznawano nauczycieli z nowościami wydawniczymi z zakresu literatury fachowej⁴³. Kolejnym obszarem aktywności chorzowskich nauczycieli był ich udział w konferencjach ogólnowojewódzkich, organizowanych w miejscowych placówkach oświatowych. M.in. chorzowskie szkoły były terenem wojewódzkiego zjazdu neofilologów, w wyniku którego utworzono Śląskie Koło Neofilologów⁴⁴, zjazdu Związku Nauczycieli Dokształcających Szkół Zawodowych, konferencji z zakresu wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego z udziałem kuratora dra Franciszka Kupczyńskiego, którą zorganizowano w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego oraz konferencji, na temat praktycznego powiązania nauczania w szkołach zawodowych z wymogami życia gospodarczego⁴⁵. Uczestnictwo nauczycieli w tych formach doskonalenia miało na celu pogłębienie wiedzy zawodowej i tworzyło sprzyjający klimat do wzrostu zainteresowania literaturą pedagogiczną. W marcu 1932 ukazała się ustawa o ustroju szkolnictwa wprowadzająca zmiany w programie nauczania, w województwie śląskim zaczęto ją realizować od kwietnia 1933 r. Już od roku szkolnego 1933/34 w szkołach powszechnych zaczęły obowiązywać nowe programy nauczania, a od roku 1935/36 nowe podręczniki. Wprowadzane zmiany spowodowały ożywiony ruch samokształceniowy wśród nauczycieli. Władze oświatowe organizowały konferencje rejonowe, kursy i szkolenia związane ze zmianami. Nowe programy, statuty szkół, zagadnienia regionalne stawały się tematami wielu centralnych konferencji rejonowych. W związku ze zmianami programowymi zwiększyło się zainteresowanie nauczycieli czytelnictwem nowości literatury pedagogicznej. Nauczyciele uczestniczący w konferencjach rejonowych i prowadzący wiele lekcji pokazowych musieli wykazać się znajomością aktualnej wiedzy metodycznej i pedagogicznej. W tym procesie doskonalenia zawodowego księgozbiór biblioteki nauczycielskiej wspierał zainteresowania pedagogów literaturą metodyczną i poprzez to pełnił funkcję dydaktyczną i edukacyjną. Jednym z ważnych zagadnień realizowanych w nauczaniu szkolnym, zgodnym z nowymi założeniami programowymi, był regionalizm. W latach między-

⁴² „Sprawy Szkolne na Śląsku” (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1935, nr 3, s. 19.

⁴³ *Roczne sprawozdanie z Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego, im. św. St. Kostki nr 868 w Chorzowie za rok 1934/35*, APK, UWŚL. – OP, sygn. 956, k. 41.

⁴⁴ M. Olszówka, U. Wołczyk: *Biblioteki pedagogiczne...*, s. 69.

⁴⁵ „Polska Zachodnia” 1929, nr 131, s. 5; „Sprawy Szkolne na Śląsku” (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1937, nr 1, s. 11; Tamże, nr 2, s. 34.

1140
BIBLIOTEKA REGIONALNA
NAUCZYCIELSTWA SZKÓŁ POWSZECHNYCH
w KRÓLEWSKIEJ HUCIE

KONFERENCJE REJONOWE

NAUCZYCIELSTWA SZKÓŁ POWSZECHNYCH
w KRÓLEWSKIEJ HUCIE

№ 1

Próby realizacji nowych programów

Nakładem Zarządu Konferencji Rejonowych
Nauczycielstwa Szkół Powszechnych

Skład Główny Księgarnia W Grzesiewskiemu — Królewska Huta

Rok 1934

*Nr 6. Karta tytułowa
pierwszego numeru
serii Biblioteki Regionalnej
Nauczycielstwa Szkół Powszechnych
w Królewskiej Hucie.*

wojennych chorzowscy nauczyciele uczestniczący w konferencjach rejonowych podjęli zadanie, które zaowocowało powstaniem serii wydawniczej dokumentującej dorobek nauczycielskich konferencji. Inicjatorem cyklu wydawniczego pod nazwą: **Biblioteka Regionalna Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Królewskiej Hucie** (po roku 1934 zmiana nazwy na Biblioteka Regionalna Nauczycielstwa Szkół Powszechnych Obwodu Chorzowskiego) był inspektor szkolny Franciszek Mittek. W skład komitetu redakcyjnego wchodził nauczyciele szkół powszechnych Karol Sender i Franciszek Sikora. Ich praca w Komitecie redakcyjnym serii wydawniczej – jak zdołano ustalić – obejmowała lata 1934–1937. Poszczególne tytuły serii, które podano poniżej pocho-

dążą ze spisu, zamieszczonego w tomie 7 wydawnictwa. Zatem w niniejszej serii ukazało się 7 tytułów. A oto one:

Nr 1 *Próby realizacji nowych programów szkolnych*. Królewska Huta 1934, s. 84.

Nr 2 *Materiały regionalne*. Królewska Huta 1934, s. 70.

Nr 3 *Samorząd uczniowski w praktyce szkolnej*. Chorzów 1937.

Nr 4 Karol Sender: *Ćwiczenia w pisaniu. Sprawozdanie z konferencji rejonowej w Chorzowie*. Chorzów 1937.

Nr 5 Tadeusz Blatt: *Krajoznawstwo Wielkich Hajduk i okolicy w klasie III szkoły podstawowej*. Chorzów 1936, s. 48.

Nr 6 *Gospodarstwo domowe: praca zbiorowa*. Chorzów 1936, s. 272.

Nr 7 *Zagadnienia wychowawcze w szkołach powszechnych: praca zbiorowa (próby – wnioski – opinie)*. Chorzów 1937, s. 87.

Wydawcą poszczególnych tomów były: Rada Pedagogiczna Nauczycieli Szkół Powszechnych, Zarząd Konferencji Rejonowych w Hajdukach Wielkich, Nauczyciele Konferencji Rejonowych. Publikacje wydawane były w składzie głównym księgarni Władysława Grzesiewskiego w Chorzowie. Tekst wydany pod nr. 1 inauguruje serię wydawniczą. Jak czytamy w słowie wstępnym, celem wydawcy była chęć zaznajomienia nauczycieli z nowymi tendencjami w dziedzinie psychologii, pedagogiki i dydaktyki. Redakcja podkreśla, że konferencje rejonowe są jednym ze środków czynnego doskonalenia się nauczyciela. Niniejsze wydawnictwo miało także na uwadze upowszechnianie prac nauczycielskich z poszczególnych grup konferencyjnych Chorzowskiego Obwodu Szkolnego. W sprawozdaniu z konferencji, podpisanym przez Jerzego Kisiela – przewodniczącego Okręgowej Rady Pedagogicznej w Królewskiej Hucie, zawarto także informacje o Okręgowej Bibliotece Nauczycielskiej. Zamieszczenie notatki o zasobach biblioteki nauczycielskiej w 1 numerze cyklu wydawniczego miało na celu podkreślenie znaczenia, jakie pełniła ta placówka w inspirowaniu nauczycieli do podejmowania nowatorskich działań pedagogicznych. Realizacja tego przedsięwzięcia była cenną inicjatywą wydawniczą podjętą przez władze oświatowe miasta. Nadawała rangę nauczycielskim dokonaniom twórczym i była przejawem zainteresowania i zintegrowania lokalnego środowiska oświatowego wokół procesu doskonalenia zawodowego. Mobilizowała nauczycieli do podnoszenia kwalifikacji zawodowych, świadczyła także o potrzebie upowszechniania kultury pedagogicznej w środowisku lokalnym. Przedsięwzięcie to swoim zasięgiem informacyjnym obejmowało całe województwo śląskie. Po ukazaniu się pierwszego tomu wizytator szkolny Mieczysław Kłapa, na wojewódzkiej konferencji inspektorów szkolnych oraz kierowników szkół, wydał komunikat o ukazującym się pierwszym numerze wydawnictwa oraz przekazał informacje o cenie (1 zł) i sposobie jego nabycia (w urzędzie)⁴⁶. Inną inicjatywą wydawniczą chorzowskiego obwodu szkolnego lat międzywojennych była edycja dwuczęściowej broszury, którą w 1935 r. wy-

⁴⁶ *Programy konferencji inspektorów szkolnych oraz kierowników szkół 1924–1939*, APK, UWŚL – OP, sygn. 774, k. 16.

dano staraniem uczestników 10-dniowego kursu kierowników szkół. Na publikację składał się zbiór referatów wygłoszonych na kursie. Wśród kolejnych inicjatyw wydawniczych środowiska nauczycielskiego wymienić należy działalność Komisji Skryptowej, powołanej w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego. W ramach prac komisji wydawano autorskie programy nauczania stanowiące dla pedagogów cenną pomoc dydaktyczną. Brak podręczników szkolnych, obligował nauczycieli do opracowywania skryptów dla uczniów. W roku szkolnym 1936/37 opracowano dla uczniów I i II klasy handlowej skrypty z zakresu geografii gospodarczej i ekonomii społecznej⁴⁷. W kolejnych latach uczyć w tej szkole byli autorami następujących skryptów: Kazimierz Weber do organizacji techniki i handlu, Tadeusz Malis do prawoznawstwa, Wincenty Filipowicz do geografii gospodarczej. Skrypty liczyły od 50 do ponad 100 stron. Funkcję opiekuna Komisji Skryptowej pełnił Tadeusz Malis.

W latach międzywojennych chorzowscy nauczyciele podejmowali także pracę naukową. Byli autorami publikacji zwartych oraz wielu artykułów metodycznych i popularnonaukowych zamieszczanych zarówno w prasie wojewódzkiej, jak i ogólnopolskiej. W oparciu o próbę typologii wybranych prac naukowych nauczycieli w Królewskiej Hucie zawartej w pracy doktorskiej⁴⁸ wynika, że w latach międzywojennych nauczyciele chorzowskich szkół powszechnych byli autorami 6 publikacji zwartych o tematyce oświatowej i metodycznej, 19 artykułów w prasie, w tym o treści metodycznej (8) z zakresie publicystyki społecznej (7), popularnonaukowych (4). Najczęściej publikowali w *Szkole Śląskiej*, *Ogniskowcu*, rzadziej w *Chowannie* i *Miesięczniku Pedagogicznym*. Z kolei nauczyciele szkół średnich byli autorami 12 książek, 66 artykułów w czasopismach, z których 36 miało charakter popularnonaukowy, 15 metodyczny i tyleż publicystyczno-społeczny. Nauczyciele najczęściej publikowali artykuły w *Zaraniu Śląskim* (12), *Chowannie* (10), *Przeglądzie Pedagogicznym* (7). Ponadto 4 artykuły ukazały się w sprawozdaniu z działalności Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego za rok 1936, których autorami byli nauczyciele tej szkoły: Tadeusz Malis *Chorzów. Zarys historii miasta*, Grzegorz de Novarro *Zarys Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego w Chorzowie*, Ferdynand Boniakowski *Szkola Handlu Detalicznego w Londynie*, Władysław Jędral *Praktyczne przygotowanie do zawodu kupieckiego*⁴⁹. Przykładem pracy naukowej nauczycieli związanej z badaniami praktycznymi były publikacje: W. Skrzyniarza *Klasyfikowanie uczniów według 4-stopniowej klasyfikacji w Państwowym Gimnazjum im. św. St. Kostki w Chorzowie* zamieszczone w *Chowannie* z 1939 zeszyt 1 oraz Franciszka Sikory *Istota regionalizmu i jego znaczenie dla dzisiejszej szkoły* opublikowanej w *Miesięczniku Pedagogicznym* z 1938, nr 5–7. Artykuły zawierały propozycje wprowadzania nowych rozwiązań do procesu nauczania i wychowania. W oparciu o powyższe informacje można wysunąć wnio-

⁴⁷ Miejski Instytut Kształcenia Handlowego. *Sprawozdanie 1936/37*, s. 68–69.

⁴⁸ U. Wołczyk: „Działalność naukowa i publicystyczna nauczycieli Górnego Śląska w latach 1922–1939 w świetle informacji bibliograficznej” [praca doktorska w maszynopisie]. Katowice 2002, s. 250–259.

⁴⁹ Miejski Instytut Kształcenia Handlowego w Chorzowie. *Sprawozdanie na r. szk. 1935/36*.

RADA PEDAGOGICZNA
NAUCZ. SZKÓŁ POWSZECHNYCH
w KRAKOWIE

Król. Huta, dnia 18. stycznia 1932r.

KK. 569/32.
Magistral. Król. Huta
Wzrost 9 MAR 1932
Zal 189

Do

Magistratu miasta Król. Huty

na ręce JWPana Radcy Grzesia

* nieluz.

Na podstawie jednomyślnej uchwały Konferencji Okręgowej z dnia 30. października 1931r. Rada Pedagogiczna składa Magistratowi miasta Król. Huty serdeczne podziękowanie za urządzenie lokalu na Okręgową Bibliotekę i Czytelnię Nauz. oraz udzielenie subwencji w kwocie 1.000 zł - świadczące o przychylności i pełnem zrozumieniu Magistratu dla ważności tej instytucji.

Inspektor szkolny
w z.

Mag. B. Gruska.
Mag. E. Gruska.

Prezes Rady Pedagogicznej
w z.

J. L. O. S.
J. L. O. S.

J. Sikora.

Na posied. Magistratu
J.

Uchwała
Magistratu miasta Król. Huty

z dnia 18. 1. 1932 r. o przyjęciu i wyrażeniu

Magistrat

Nr 7. Pismo Prezesa Rady Pedagogicznej Nauczycieli Szkół Powszechnych w Król. Hucie do Magistratu miasta.

sek, że postawa badawcza chorzowskich nauczycieli była wyrazem ich osobistego zaangażowania na rzecz pogłębienia rozwoju zawodowego i miała swój udział we współtworzeniu kultury pedagogicznej miasta i regionu.

Przedstawione powyżej różne formy aktywności oświatowo-kulturalnej nauczycieli upoważniają do sformułowania myśli, że w toku realizacji zawodowych działań, nauczyciele poszukiwali lekturowego wsparcia. Zapewne posiadali księgozbiory prywatne lub korzystali z zasobów biblioteki szkolnej, jednak prowadzenie działalności oświatowej, a także potrzeba doskonalenia zawodowego stwarzały przesłanki do korzystania z literatury fachowej, a tym samym tworzyły atmosferę do powstania i rozwoju

bibliotek nauczycielskich. Oczekiwania te spełniły miejscowe władze oświatowe organizując bibliotekę specjalną na potrzeby lokalnego środowiska oświatowego.

W latach międzywojennych struktura organizacyjna administracji szkolnej w województwie śląskim ulegała kilkakrotnym zmianom. Na przestrzeni lat 1922–1933 Powiatowe Urzędy Szkolne (PUS) były władzami oświatowymi I instancji. Po roku 1933 funkcję tę pełniły inspektoraty szkolne. Po utworzeniu obwodów szkolnych, zwanych później inspektoratami szkolnymi, Obwód Szkolny Świętochłowice nr 2 z siedzibą w Nowych Hajdukach obejmował szkoły powiatu świętochłowickiego i miasto Królewska Huta. W sierpniu 1933 r. dokonano zmiany nazwy na obwód królewskohucki i siedzibę przeniesiono do Królewskiej Huty. Po zmianie nazwy Królewska Huta na Chorzów (1934), przyjęto nazwę Inspektorat Chorzowski. Od lipca 1934 r. do marca 1939 r. Inspektorat Chorzowski swoim zasięgiem obejmował szkoły miasta Chorzowa (dawne gminy: Królewska Huta, Chorzów, Maciejkowice i Hajduki Nowe) oraz gminy powiatu świętochłowickiego, w tym Hajduki Wielkie. Natomiast w kwietniu 1939 r. po likwidacji powiatu świętochłowickiego szkolnictwo Inspektoratu Chorzowskiego włączono do Inspektoratu Katowickiego⁵⁰. Analiza materiału źródłowego, dotyczącego istnienia bibliotek nauczycielskich w mieście dowodzi, że informacje o tych placówkach pojawiały się w wielu źródłach i wszystkie one związane były z pracą nauczycieli, szkoły i zawodowymi organizacjami nauczycielskimi. Informacje o bibliotekach nauczycielskich odnajdywano w takich dokumentach źródłowych jak: sprawozdania z wizytacji obwodu szkolnego, sprawozdania inspektora szkolnego ze stanu szkolnictwa powszechnego przesłanych do WOP, programy pracy Inspektoratu Szkolnego w Chorzowie, programy konferencji rejonowych, sprawozdania z działalności ognisk metodycznych, roczne sprawozdania dyrekcji chorzowskich szkół średnich, sprawozdania z działalności bibliotek szkolnych, oraz dokumenty zatytułowane sprawy wydawnictw dla uczniów i nauczycieli. W oparciu o ten materiał usystematyzowano fakty z działalności bibliotek nauczycielskich w Królewskiej Hucie i w Chorzowie.

W roku szkolnym 1924/1925 w Królewskiej Hucie powstała biblioteka nauczycielska, która na przestrzeni kolejnych lat (1924–1939) 3-krotnie zmieniała swoją urzędową nazwę:

1. Biblioteka Nauczycielska Okręgu Szkolnego Świętochłowice II w Królewskiej Hucie,
2. Okręgowa Biblioteka Nauczycielska w Królewskiej Hucie,
3. Obwodowa Biblioteka Nauczycielska w Chorzowie.

Zmiany nazw były spowodowane dokonującymi się przeobrażeniami strukturalnymi w oświacie: obwody, okręgi, inspektoraty szkolne w Królewskiej Hucie (Chorzowie). Nazwa Biblioteka Nauczycielska Okręgu Szkolnego Świętochłowice II w Królewskiej Hucie występowała już w oficjalnym dokumencie z roku szkolnego 1924/25 stąd przyjmuje się, że była to pierwsza urzędowa nazwa⁵¹. Załączki księgozbioru tworzo-

⁵⁰ A. Glimos-Nadgórska: *Szkolnictwo powszechne w Chorzowie w okresie międzywojennym (1922–1939)*. „Zeszyty Chorzowskie”, T. 7: 2003, s. 189–190.

⁵¹ *Sprawozdanie o stanie szkolnictwa powiatowego w okręgu szkolnym Świętochłowice II w Królewskiej Hucie za rok szkolny 1924/25*, APK, UWŚL – OP, sygn. 742, k. 8.

ne były z miesięcznych składek nauczycieli wynoszących 0,50 gr oraz przy wsparciu Wydziału Oświecenia Publicznego Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach, który w darze przekazał 35 książek. Przy bibliotece utworzono specjalną komisję, której zadaniem było m.in. dokonywanie zakupów nowości pedagogicznych⁵². Bibliotekę nauczycielską znacząco także wspierała gmina. W kwietniu 1931 r. istniejąca w Królewskiej Hucie Rada Pedagogiczna Konferencji Rejonowych Królewskiej Huty zwróciła się z prośbą do magistratu o udzielenie subwencji na bibliotekę i czytelnię nauczycielską. Magistrat przyznał na ten cel kwotę 1000 zł⁵³. Sprawy Okręgowej Biblioteki Nauczycielskiej w Królewskiej Hucie były przedmiotem zainteresowania nauczycieli na konferencjach rejonowych. Jak czytamy w tomie 1 pt. *Próby realizacji nowych programów* wydany w 1933, w serii wydawniczej *Biblioteka Regionalna Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Królewskiej Hucie* na zakup książek i czasopism w roku szkolnym 1931/32 biblioteka nauczycielska wydała ponad 966 zł, na oprawę książek około 180 zł. Natomiast w roku szkolnym 1933/34, wg relacji bibliotekarza Franciszka Sikory, placówka wzbogaciła się o 77 dzieł wartości około 1135 zł. W tymże roku biblioteka nauczycielska liczyła 415 dzieł w 500 tomach i prenumerowała 17 czasopism pedagogicznych. Jak zauważył Franciszek Sikora, zainteresowanie nauczycieli literaturą pedagogiczną było znaczne, nauczyciele często byli gośćmi Okręgowej Biblioteki Nauczycielskiej⁵⁴. Omawianie spraw biblioteki nauczycielskiej na konferencji rejonowej było świadectwem dbałości miejscowego środowiska oświatowego o lekturę pedagogiczną dla nauczyciela. Wyasygnowanie tak znaczącej kwoty na bibliotekę nauczycielską świadczyło o trosce i docenieniu roli, jaką ma ta placówka w doskonaleniu zawodowym nauczycieli. Początkowo skromne zbiory biblioteki stopniowo powiększały się, a to dzięki darom przekazywanym przez WOP oraz składkom i darom książkowym nauczycieli. Bibliotekę finansowo wspierał nadal magistrat miasta. Pieczę nad finansami biblioteki sprawowała Komisja Rewizyjna Biblioteki. Funkcję skarbnika pełniła Aldona Bazalówna. Opiekunka biblioteki była aktywną działaczką ogniska ZNP w Królewskiej Hucie, piastowała funkcję sekretarza w Narodowej Organizacji Kobiet (NOK); była także przewodniczącą sekcji dramatycznej przy ognisku ZNPSP w Królewskiej Hucie, a w latach 1933/34 także członkiem kierownictwa komitetu TCL w Królewskiej Hucie⁵⁵. Jej widoczna działalność w środowisku miasta dobrze przyczyniła się do popularyzacji książki pedagogicznej.

Po wprowadzeniu reformy programowej, nauczyciele musieli przygotować się do realizacji nowego programu szkolnego, ale już w 1928 r. weszło w życie rozporządzenie

⁵² J. Parysz, J. Pokorska, J. Drosdzol: *Rodowód Pedagogicznej Biblioteki w Chorzowie. 50-lecie działalności*. Chorzów 1996, s. 40.

⁵³ *Okręgowa Biblioteka Nauczycielska 1905–1932*, APK, AMCH, sygn. 1902, k. 87.

⁵⁴ *Konferencje rejonowe nauczycielstwa szkół powszechnych w Królewskiej Hucie; nr 1. Próby realizacji nowych programów*. Królewska Huta 1934, s. 12.

⁵⁵ A. Pobog-Rutkowski: *Historia miasta Królewskiej Huty*. Królewska Huta 1927, s. 214; *Sprawozdanie Koła TCL w Chorzowie I i II za okres I VII 1933–31 XII 1934*. Chorzów 1935, s. 4; „Ogniskowiec” 1930, nr 13/14, s. 16.

prezydenta Rzeczypospolitej, dotyczące kwalifikacji nauczycieli szkół powszechnych. Postanowiono w nim, że nauczyciele po 6 latach pracy zobowiązani są do złożenia egzaminu kwalifikacyjnego pod rygorem zwolnienia z pracy⁵⁶.

W roku szkolnym 1933/34 podjęto realizację II etapu nowego ustroju szkolnictwa tj. wprowadzanie nowych programów do szkół powszechnych, dążenie do unifikacji szkół śląskich z resztą kraju⁵⁷. Sytuacja ta spowodowała potrzebę uzupełnienia wiedzy pedagogicznej i zapoznania się z nowymi zmianami programowymi. W tym czasie tj. od września 1933 r. nadzór nad szkolnictwem całego chorzowskiego obwodu szkolnego objął inspektor szkolny Franciszek Mittek. W obwodzie szkolnym odpowiedzialny był m.in. za doksztalcanie kadry pedagogicznej i nadzór nad istniejącymi przy inspektoratach nauczycielskimi bibliotekami okręgowymi⁵⁸. Inspektor szkolny wspomagał dążenia nauczycieli do doskonalenia zawodowego, inspirował nauczycielskie środowisko do poszerzania wiedzy, podejmował działania na rzecz upowszechniania znajomości literatury pedagogicznej wśród nauczycieli. Sam dawał wzorowy przykład. Był autorem kilku publikacji z zakresu dydaktyki szkolnej, inicjatorem serii wydawniczej, o której wspomniano już we wcześniejszym fragmencie rozdziału. W roku szkolnym 1933/34, w kierowanym przez niego obwodzie szkolnym zatrudnionych było w szkołach powszechnych 357 nauczycieli⁵⁹. Ze sprawozdania statystycznego przesłanego do WOP wynikało, że 215 nauczycieli w obwodzie ukończyło II kurs nauczycielski, 44 nauczycieli miało egzamin dojrzałości, 27 wyższe studia, a pozostała ilość tj. 71 osób, wyższy kurs nauczycielski (WKN)⁶⁰. Zainteresowania czytelnicze miejscowych nauczycieli motywowane były najczęściej koniecznością ukończenia egzaminów praktycznych, kursów kwalifikacyjnych czy studiów wyższych. Pedagodzy realizujący nowe założenia programowe byli także uczestnikami różnych form doksztalcania zawodowego. Oczekiwali więc, że miejscowa biblioteka dla nauczycieli powinna nie tylko dostarczać doskonalącym się pedagogom niezbędnej literatury pedagogicznej, ale miała im także pomagać w doborze odpowiedniej literatury i udzielaniu informacji bibliograficznych. W końcu 1934 roku biblioteka inspektoracka w Królewskiej Hucie liczyła 562 tomy i prenumerowała 17 tytułów czasopism pedagogicznych⁶¹. Wraz ze zmianą okręgów szkolnych na obwody oraz powstaniem w 1934 r. miasta Chorzowa, biblioteka zmienia swoją nazwę na: **Obwodowa Biblioteka Nauczycielska w Chorzowie**. Placówka obejmowała

⁵⁶ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*. 1928, nr 4 poz. 67.

⁵⁷ M. Grzyb: *Walka ZNP w woj. śląskim o jednolity ustrój szkolnictwa w latach 1922–1939*. „Za-ranie Śląskie” 1974, z. 1, s. 5.

⁵⁸ J. Parysz: *Franciszek Mittek*. W: *Chorzowski słownik biograficzny*. T. 1. Nowa edycja [książka w druku].

⁵⁹ *Stan szkolnictwa szkolnego w Obwodzie Szkolnym Chorzowskim*, APK, UWŚL – OP, sygn. 742, k. 43.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ J. Parysz, J. Pokorska, J. Drosdzol: *Rodowód...* s. 41.

swoim zasięgiem dość znaczną grupę nauczycieli. Nauczyciele wpłacając składki na powiększenie zbiorów w 100% – jak informuje inspektor szkolny Ignacy Dworaczek – przyczyniali się do dalszego wzbogacenia biblioteki o kolejne 213 dzieł⁶². Zasoby biblioteki systematycznie się powiększały i w 1935 roku liczyły 2600 pozycji pedagogicznych i ogólnonaukowych⁶³.

Zagadnienia aktywizacji czytelnictwa nauczycieli uwzględniano zarówno w programach pracy szkolnictwa powszechnego w województwie śląskim, jak i na konferencjach inspektorów szkolnych. W roku szkolnym 1935/36 inspektorom szkolnym zalecono m.in. reorganizację bibliotek nauczycielskich i zlokalizowanie ich w miejscach, gdzie była gęsta sieć szkolna⁶⁴. Sprawy biblioteki nauczycielskiej były także przedmiotem zainteresowania kierowników szkół na 10-dniowym kursie zorganizowanym w 1935 roku. W jednym z referatów na temat: *Rola kierownika szkoły* zalecano m.in. omawianie z nauczycielami spraw *zasilania biblioteki uczniowskiej i nauczycielskiej*⁶⁵. Na innej konferencji inspektorzy szkolni skierowali apel do Rad Pedagogicznych, aby swoje samokształcenie opierali o zasoby bibliotek nauczycielskich⁶⁶. We wnioskach z tejże konferencji inspektorów szkolnych, przedstawiciel WOP UWŚL poinformował, że władze oświatowe stwarzają możliwość pracownikom pedagogicznym inspektoratów możliwość kontaktu z ośrodkami naukowymi lub placówkami eksperymentalnej pracy dydaktycznej m.in. poprzez przydzielenie im do dyspozycji na ten cel jednego dnia w tygodniu⁶⁷. Sprawy bibliotek nauczycielskich znajdowały swoje miejsce także w programie pracy inspektoratu szkolnego w Chorzowie, na rok szkolny 1937/38. Kierownikom szkół zalecano, aby propagowali wśród grona pedagogicznego księgozbiór biblioteki nauczycielskiej. Sformułowano także opinię, z której wynikało, że: *Okręgowa Biblioteka Nauczycielska wyposażona bogato w duży księgozbiór nowoczesnych dzieł pedagogicznych będzie się cieszyć dalszym naszym poparciem*⁶⁸. Efektem tych wielu zabiegów był wzrost stanu liczebnego księgozbioru, wynoszący 4 tys. woluminów. Powiększenie ilości zbiorów biblioteka nauczycielska zawdzięczała nade wszystko dalszym składkom nauczycieli wynoszącym 0,30 gr miesięcznie⁶⁹. Dla porównania według przepi-

⁶² *Sprawozdania z konferencji rejonowych*, APK, UWŚL – OP, sygn. 772, k. 1.

⁶³ E. Brudnicki, F. Sikora: *Szkolnictwo powszechne na terenie miasta Chorzowa*. Chorzów 1935, s. 60.

⁶⁴ *Program pracy w zakresie szkolnictwa powszechnego na rok szkolny 1935/36*, APK, UWŚL – OP, sygn. 776, s. 69.

⁶⁵ W. Światała: *Rola kierownika szkoły*. W: *Z Konferencji Szkół w Obwodzie Chorzowskim*. Chorzów 1935, z. 2, s. 1–3.

⁶⁶ *Konferencja Inspektorów Szkolnych w Wiśle*. W: *Sprawy Szkolne na Śląsku: (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1937*, nr 7, s. 94.

⁶⁷ *Programy konferencji inspektorów szkolnych oraz kierowników szkół 1924–1939*, APK, UWŚL – OP, sygn. 774, k. 77.

⁶⁸ *Inspektorat szkolny w Chorzowie. Program pracy na rok szkolny 1937/38*, APK, UWŚL – OP, sygn. 756, k. 11.

⁶⁹ *Sprawozdanie z wizytacji Obwodu Szkolnego w Chorzowie dokonanej przez wizytatora P. Pszczółkę w okresie od 3 XII 1937 – 31 III 1938*, APK, UWŚL – OP, sygn. 751, k. 93.

sów uposażeniowych z 1934 r. pensja nauczyciela publicznej szkoły powszechnej na Śląsku kształtowała się w granicach od 130 do 450 złotych (a w 1923 r. od 3 do 6 mln. marek polskich)⁷⁰. Biblioteka nauczycielska organizacyjnie związana była z Zarządem Konferencji Rejonowych Nauczycieli Szkół Powszechnych w Chorzowie. Taki układ świadczył o potrzebie wpływu na doksztalcanie nauczycieli w ramach konferencji rejonowych i wskazanie, że doskonalenie zawodowe nauczycieli powinno być wspierane przez bibliotekę nauczycielską. Interesującą inicjatywę odnajdujemy w programie pracy inspektorów szkolnych na rok szkolny 1937/38. Przedstawiono propozycję otoczenia opieką nauczycieli szczególnie zdolnych i ich zarejestrowanie. W 1938 r. inspektorat szkolny w Chorzowie zaprowadził taką ewidencję nauczycieli wybitnie zdolnych⁷¹, ale nie udało się odszukać listy nazwisk nauczycieli. Niemniej jednak w oparciu o analizę materiałów źródłowych dotyczących oświatowej i pozaszkolnej działalności nauczycieli zawartych w sprawozdaniach szkolnych i innych materiałach źródłowych z lat międzywojennych, można podjąć próbę sporządzenia takiego wykazu. Na liście powinni się znaleźć się m.in. tacy wybitni nauczyciele działający w latach międzywojennych w Królewskiej Hucie (od 1934 roku Chorzowie) jak: **Tadeusz Jakub Dobrowolski, Stanisław Glüksmann, Józef Jakubowski, Ryszard Jojko, Irena Juchnowiczówna, Jan Kandora, Franciszek Lenczowski, Tadeusz Malis, Władysław Marchacz, Stefania Mazurek, Franciszek Mittek, Jan Moniak, Konrad Pillich, Zdzisław Obrzud, Teodor Rudnicki, Franciszek Sikora, Helena Spoczyńska, Stanisław Staśko, Alojzy Targ, Janina Zajchowska** i jeszcze wielu innych, których tu niepodobna wymienić. Pedagodzy ci tworzyli elitę chorzowskiego stanu nauczycielskiego. Ich postawa twórcza, społeczne zaangażowanie miały wpływ na kształtowanie się autorytetu polskiego nauczyciela i podniesienie rangi miejscowego szkolnictwa.

Niezależnie od doskonalenia nauczycieli prowadzonego na konferencjach rejonowych i konferencjach rad pedagogicznych chorzowski inspektorat – jak czytamy w sprawozdaniu inspektora szkolnego Franciszka Mittka – powołał tzw. *koła specjalistów*. W mieście działały koła: kierowników pracowni kół robót ręcznych, pracowni przyrodniczych, geograficznych i koła polonistów⁷². Sądzić zatem należy, że w tak kształtującym się środowisku oświatowym, wykazującym zainteresowanie systematycznym podnoszeniem wiedzy zawodowej, księgozbiór pedagogiczny biblioteki nauczycielskiej był szczególnie przydatny i oczekiwany przez środowisko nauczycieli. Władze oświatowe miasta, mając to na uwadze, dbały o zasobność nauczycielskich księgozbiorów. Jak wynika z pieczętek zachowanych w książkach pochodzących z chorzowskiej biblioteki inspektorackiej, w roku szkolnym 1937/38 liczebność zbiorów mogła wynosić co najmniej 6 tys. tomów.

⁷⁰ A. Glimos-Nadgórska: *Szkolnictwa powszechne w powiecie świętochłowskim (1922–1939)*. „Rocznik Świętochłowski”, T. III: 2001, s. 95.

⁷¹ *Programy pracy inspektoratów szkolnych na rok 1937/38*, APK, UWŚŁ – OP, sygn. 756, k. 11; *Sprawozdania wizytorów szkolnych*, APK, UWŚŁ – OP, sygn. 757, k. 101.

⁷² *Inspektorat szkolny w Chorzowie*, APK, UWŚŁ – OP, sygn. 2283, k. 87.

Wieloletnim opiekunem Obwodowej Biblioteki Nauczycielskiej był **Franciszek Sikora**, ówczesny kierownik Szkoły Powszechnej nr XII, nauczyciel znany również jako współautor książki: Eugeniusz Brudnicki, Franciszek Sikora pt. *Szkolnictwo powszechne na terenie Chorzowa* i autor artykułu na temat: *Znaczenie regionalizmu dla dzisiejszej szkoły* zamieszczonego w nr. 2 *Materiałów Regionalnych* z serii *Biblioteka Regionalna Nauczycieli Szkół Powszechnych*, której był także współredaktorem. Jako przewodniczący sekcji pedagogicznej ogniska w Chorzowie był zaangażowany w organizację pracy dydaktycznej na konferencjach rejonowych. Franciszek Sikora wymieniany jest także jako autor referatu na temat: *Istota regionalizmu i znaczenia dla dzisiejszej szkoły* przygotowanego na konferencję rejonową, zorganizowaną w 1933 roku, w Szkole Powszechnej nr XIV⁷³. Trudno nie zauważyć, że opiekunowie ówczesnych miejskich bibliotek nauczycielskich Aldona Bazalówna i Franciszek Sikora, byli nauczycielami podejmującymi wyzwania oświatowe, zaangażowanymi w działalność kulturalną i społeczną. Poprzez własną pracę oświatową pozytywnie wpływali oni na wzrost zainteresowania nauczycieli literaturą pedagogiczną, a tym samym pozyskiwali nowych czytelników dla prowadzonych przez siebie bibliotek nauczycielskich i przyczyniali się do upowszechniania kultury pedagogicznej w mieście. Działalność pedagogiczna bibliotekarza stanowi bowiem zasadniczy element pedagogiki bibliotecznej, która w definicji Heleny Radlińskiej nosi miano *Nauki o podstawach i sposobach oddziaływania wychowawczego w bibliotece*⁷⁴.

Swój znaczący udział w powstaniu i rozwoju biblioteki nauczycielskiej miały również nauczycielskie związki zawodowe. Władze oświatowe i dyrekcje szkół doceniały udział nauczycieli w pracach ognisk. W okresie międzywojennym m.in. z inicjatywy ZNP rozwinął się ruch wydawniczy publikacji pedagogicznych i czasopism. Związkowy Instytut *Nasza Księgarnia*, pod koniec lat trzydziestych, wydawał ponad 60% całej produkcji periodyków i książek dla uczniów i nauczycieli. Największym przedsięwzięciem edytorskim była *Encyklopedia Wychowania*, wydawana od 1933 r. czy seria *Biblioteka Dziel Pedagogicznych*. Dodatkowym źródłem informacji były ukazujące się z końcem XIX wieku bibliografie pedagogiczne wydawane m.in. z inspiracji redakcji *Rocznika Pedagogicznego* lub spisy wydawnictw pedagogicznych firm wydawniczych jak np: *Wychowanie i nauczanie. Przewodnik do wydawnictw pedagogicznych i dydaktycznych* autorstwa Jana Piątka dyrektora Książnicy Polskiej TNSW we Lwowie i Kazimierza Sońnickiego profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza⁷⁵. Publikacje stanowiły

⁷³ Programy konferencji regionalnych 1925–1937, APK, UWŚL – OP, sygn. 769, k. 16–17; „Ogniskowiec” 1932 nr 7/8, s. 29–30.

⁷⁴ H. Radlińska: *Dyscypliny pomocnicze bibliekarstwa*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. stoł. Warszawy” 1932/33, s. 37. Cyt. za M. Gwadera: *Polskie księgozbiory pedagogiczne w województwie śląskim w latach 1922–1939*. Katowice 2005, s. 85.

⁷⁵ J. Miąso: *Związki nauczycielskie i naukowy ruch pedagogiczny*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1985, nr 2, s. 211–212; M. Jakowiecka: *Formy dokształcania nauczycieli organizowane przez ZNP w okresie międzywojennym*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2005, nr 1/2, s. 69–80; *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 1, Warszawa 2003, s. 368–369.

wsparcie w samokształceniu nauczyciela w zakresie problematyki dydaktycznej, społeczno-oświatowej czy wychowawczej. Dzięki tej inicjatywie wydawniczej biblioteki nauczycielskie mogły nabywać do swoich zbiorów wiele cennych dzieł pedagogicznych polskich i obcych autorów. Środowiska związkowe województwa śląskiego na V Walnym Zjeździe Związku Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych w czerwcu 1927 r. w Katowicach, wnioskowały m.in. o subwencję dla bibliotek nauczycielskich⁷⁶. Postulaty o dofinansowanie bibliotek dla nauczycieli poprzez zarządy gmin, pojawiły się także na Walnym Zgromadzeniu Okręgów ZPNSP w Katowicach w czerwcu 1930 r.⁷⁷. Kolejny związek zawodowy Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Szkół Powszechnych – w ramach sekcji pedagogicznej – zakładał, że do zadań związku należała m.in. popularyzacja nowych kierunków wychowania i nauczania oraz praca naukowa w dziedzinie psychologii i pedagogiki doświadczalnej, oraz wyedukowanie nowych kadr. W opracowanym przez Stowarzyszenie pięciopunktowym programie edukacji nauczycieli szkół powszechnych, w punkcie czwartym sformułowano: *ukończenie uczelni dawać powinno prawo objęcia przez nauczyciela tymczasowej posady z obowiązkiem dalszego samokształcenia w zakresie pedagogiki praktycznej i teoretycznej*⁷⁸. Jednym z przykładów realizacji tego postulatu była praca miejscowego koła tego stowarzyszenia na rzecz upowszechniania kultury pedagogicznej. W 1930 r. członkowie organizacji przeprowadzili tydzień wykładów pedagogicznych, które prowadzili profesorowie miejscowych szkół średnich. Wykłady odbywały się w Szkole Powszechnej nr V przy ul. Dąbrowskiego i w Gimnazjum Żeńskim przy placu Kopernika. Ogniska związkowe czynnie uczestniczyły w organizacji konferencji rejonowych. Konferencje te, w zależności od potrzeb środowiska miały charakter przedmiotowo-metodyczny, ogólnopedagogiczny lub problemowy. Inspirowały nauczycieli do nowatorskich działań i tworzyły nowe płaszczyzny do wymiany doświadczeń zawodowych⁷⁹.

Na terenie miasta, przy królewskohuckim ognisku, które powstało już w roku szkolnym 1922/23⁸⁰ została założona druga biblioteka nauczycielska: **Biblioteka Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych**. Ognisko ZPNSP, posiadało sekcję biblioteczną, która troszczyła się o bibliotekę ogniska. W 1926 roku jej zasoby liczyły 433 pozycje oraz kilka tytułów prasy pedagogicznej. Siedziba ogniska znajdowała się na pierwszym piętrze kamienicy przy ulicy Rejtana 5 (obecny fragment u zbiegu ulic Zjednoczenia – Dąbrowskiego, do rogu ulic Sobieskiego – Dąbrowskiego). Biblioteka przypuszczalnie znajdowała się w mieszkaniu prywatnym Janiny Zajchowskiej – pre-

⁷⁶ Sprawozdanie z V Walnego Zjazdu Związku Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych woj. śląskiego odbytego 14.06.1927 w Katowicach. „Ogniskowiec” 1927 nr 13, s. 14.

⁷⁷ „Ogniskowiec” 1930, nr 13/14, s. 2.

⁷⁸ G. Michalski: *Działalność Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych*. Łódź 2001, s. 161–182; cyt. za: Uchwała VI Walnego Zjazdu Delegatów NP. 1927, nr 8/9, s. 9.

⁷⁹ „Polska Zachodnia” 1930, nr 141, s. 5; M. Jakowiecka. *Formy dokształcania nauczycieli...* „Przegląd Historyczno-Oświatowy”. 2005, nr 1/2, s. 75–80.

⁸⁰ *50 lat ZNP w woj. katowickim 1922–1972*. Red. Sz. Kędryna, Katowice 1972, s. 51.

zesa ogniska. Była to zarazem siedziba ogniska oraz biblioteki⁸¹. W 1930 roku ognisko w Królewskiej Hucie posiadało bibliotekę najliczniejszą ze wszystkich ognisk istniejących na terenie województwa⁸². Zasobny księgozbiór sprzyjał aktywności czytelniczej nauczycieli. Wypożyczenia w obrębie trzech ognisk powiatu świętochłowskiego wynosiły 80%⁸³. Zapewne nie bez wpływu na żywotność biblioteki miał fakt, że w latach 1930–1932 prowadziła ją **Janina Zajchowska**; aktywna działaczka związkowa, prelegentka na zebraniach związkowych, autorka publikacji i artykułów w prasie związkowej, upowszechniająca także czytelnictwo „Płomyka” i „Płomyczka” wśród uczniów szkół. W roku 1931 biblioteka ogniska powiatowego w Królewskiej Hucie liczyła 465 tomów i 9 tytułów czasopism fachowych. W ocenie Zarządu Okręgu Śląskiego ZNP w Katowicach, placówka należała do najzasobniejszych i najlepiej wyposażonych⁸⁴. Ostatnie dane o ilości księgozbioru pochodziły z 1932 roku. W sprawozdaniu Sekcji Pedagogicznej podano informację, że biblioteka liczyła 502 tomy, 21 tytułów czasopism fachowych. Wartość zbiorów biblioteki wynosiła 3 tys. Należy przypuszczać, że na dalsze losy biblioteki związkowej miała wpływ tzw. *Sprawa Królewskiej Huty* (1933–1939), w wyniku, której Oddział ZNP w Królewskiej Hucie został w 1934 roku rozwiązany przez Zarząd Okręgu Śląskiego w Katowicach⁸⁵.

Jak już wcześniej wspomniano IP powołał specjalne ośrodki pracy – ogniska metodyczne – których celem było nabywanie przez nauczycieli doświadczeń zawodowych w zakresie metodyki poszczególnych przedmiotów. W swoim programie działań miały przewidziane utworzenie bibliotek dla nauczycieli oraz pracowni szkolnych⁸⁶. Praca merytoryczna w ogniskach metodycznych koncentrowała się m.in. na organizacji konferencji rejonowych, w programie których omawiano także sprawy bibliotek nauczycielskich, wykazywano troskę o powiększanie jej zasobów i potrzebę stałego kompletowania dzieł pedagogicznych. Kierownikami ognisk byli doświadczeni nauczyciele szkół średnich, których zobowiązywano do aktywnej pracy twórczej⁸⁷. Na konferencjach i zebraniach podawali nauczycielom informacje o nowościach wydawniczych, zapoznawali z artykułami w czasopismach; tym samym przyczyniając się do propagowania czytelnictwa literatury metodycznej i pedagogicznej. Takie działania podejmowane przez kierowników ognisk metodycznych wzmacniały pozycję Obwodowej Biblioteki

⁸¹ „Ogniskowiec” 1927, nr 7/8, s. 10–11.

⁸² *Sprawozdanie z sekcji organizacyjno-lustratorskiej powiat Świętochłowie*. „Ogniskowiec” 1930, nr 9/10 s. 6.

⁸³ Tamże, s. 10.

⁸⁴ *Sprawozdanie Zarządu Okręgu Śląskiego ZNP w Katowicach od 28.06.1930 do 30.04.1931*. „Ogniskowiec” 1931, nr 8, s. 8.

⁸⁵ T. Szczuchura: *Sprawa Królewskiej Huty* (1933–1939). „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1965, nr 3, s. 499–510.

⁸⁶ „Sprawy Szkolne na Śląsku” (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1935, nr 4, s. 39.

⁸⁷ *Komunikat przedmiotowych ognisk metodycznych dla nauczycieli szkół powszechnych przy Instytucie Pedagogicznym w Katowicach*. „Sprawy Szkolne na Śląsku” (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1937, nr 8, s. 112.

Nauczycielskiej w Chorzowie i powiększały grono czytelników. Miejscowy nauczyciel mógł poszerzać swoją wiedzę metodyczną zarówno w bibliotece ogniskowej, jak i w istniejącej obwodowej bibliotece pedagogicznej. O pracy ognisk przedmiotowych działających w Królewskiej Hucie uzyskano fragmentaryczne dane, pochodzące z rocznego sprawozdania Ogniska Metodycznego Historii za lata 1931–1934 i Ogniska Metodycznego Fizyki z roku 1933–1934. Jak wynika ze sprawozdania biblioteka ogniska historycznego znajdująca się w Państwowym Gimnazjum w Królewskiej Hucie składała się z książek dydaktycznych, metodycznych i naukowych, prenumerowała 6 czasopism historycznych: *Kwartalnik Historyczny*, *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, *Zaranie Śląskie*, *Przegląd Współczesny*, *Przegląd Praktyczny*, *Gegenwärt und Vergangenheit*. W roku szkolnym 1931/32 biblioteka ogniska liczyła 432 egzemplarze, a w roku 1933/34 liczba pozycji wzrosła do 563. Natomiast biblioteka nauczycielska ogniska przedmiotowego fizyki, znajdująca się w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Królewskiej Hucie, w tymże roku liczyła 92 publikacje dla nauczycieli⁸⁸.

Zasoby literatury pedagogicznej znajdowały się także w miejscowych bibliotekach szkolnych. Informacje o ich liczebności dyrekcje szkół zamieszczały najczęściej w rocznych sprawozdaniach. Analiza dostępnych autorkom materiałów źródłowych pozwala wysnuć wnioski o wielkości działów nauczycielskich królewskohuckich (chozowskich) szkół średnich. Strukturę zbiorów tworzyły zestawy publikacji naukowych z dziedzin wiedzy objętej nauczaniem szkolnym, z literatury pedagogiczno-metodycznej i literatury pięknej. Do dyspozycji nauczycieli był również księgozbiór podręczny (encyklopedie, słowniki itp.). Uzupełnieniem księgozbioru biblioteki nauczycielskiej było czasopiśmiennictwo fachowe. W PUS Królewskiej Huty, Świętochłowicach I i II, Katowicach III, działy nauczycielskie bibliotek szkolnych w latach 1922–1928 liczyły ogółem 4483 dzieła⁸⁹. Najwcześniejsze dane dotyczące poszczególnych szkół, do których udało się dotrzeć, pochodzą z roku szkolnego 1931/32. Dowiadujemy się z nich, że w Gimnazjum Neoklasycznym zbiory nauczycielskie liczyły 1612 tomów⁹⁰. Natomiast w tymże roku szkolnym dział nauczycielski w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym liczył 1947 tomów oraz 7 tytułów prasy fachowej⁹¹. Z innej dokumentacji źródłowej pochodzą informacje o kwotach, jakie przeznaczano na zakup nowości do działów nauczycielskich. W sprawozdaniach dyrekcji Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego z roku 1925 podano informacje, że na nowości dla biblioteki nauczycielskiej przeznaczono 1500 zł, a w roku szkolnym 1934/35 wydano sumę 1003 zł⁹². Zbiory nauczy-

⁸⁸ *Dokształcanie nauczycieli 1924–1938*, WAPK, sygn. 363, k. 112–113, 139–140, 213, 235.

⁸⁹ *Biblioteki w szkołach powszechnych województwa śląskiego. Biblioteki nauczycielskie*, APK, UWŚL – OP, sygn. 210, k. 22.

⁹⁰ *Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum Neoklasycznego w Królewskiej Hucie za rok szkolny 1931/32*, s. 10

⁹¹ *Roczne sprawozdanie dyrekcji Państwowego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego*, APK UWŚL – OP, Roczne 1931/32, sygn. 1099, k. 48.

⁹² *Upaństwowienie Gimnazjum Żeńskiego w Królewskiej Hucie*, APK, AMCH, sygn. 1750, k. 6; *Miejskie Gimnazjum Żeńskie. Sprawozdanie roczne za rok szkolny 1934/35*, APK UWŚL – OP, sygn. 973, k. 54.

cielskie Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego w Królewskiej Hucie, w roku szkolnym 1932/33 liczyły 2870 dzieł⁹³, natomiast w roku szkolnym 1937/38, włącznie z biblioteką uczniowską, stan zbiorów wynosił 4683 tomów. Nauczyciele szkoły wypożyczyli 331 dzieł⁹⁴. W kolejnej szkole średniej – Wojewódzkiej Szkole Mechanicznej i Hutniczej w Królewskiej Hucie – już w r. 1926, w bibliotece nauczycielskiej było 326 książek i w tymże roku zamówionych zostało jeszcze kilkaset dzieł treści naukowej⁹⁵. Najwięcej danych o bibliotece nauczycielskiej zawierają wydane w formie zwartej *Sprawozdania Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego w Chorzowie* obejmujące lata 1935–1938. Redaktorami wydawnictwa byli Tadeusz Malis i Stanisław Staśko. Nauczyciele ci prowadzili aktywną działalność oświatowo-kulturalną, stąd też, szczególnie doceniali wartość zbiorów biblioteki nauczycielskiej, jako ważnego narzędzia w pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela. Na podstawie sprawozdań ustalono, że zaczątki działu nauczycielskiego sięgały okresu sprzed 1927 r., ale rozkwit biblioteki nauczycielskiej przypadł właśnie na ten rok. Biblioteka nauczycielska znajdująca się w szkole była pracownią naukową dla grona pedagogicznego, zajmowała osobne, nowoczesnie wyposażone pomieszczenie, połączone z pokojem nauczycielskim. W 1927 r. księgozbiór liczył 2788 tomów i 27 tytułów prasy fachowej. W kolejnym roku ilość tomów w bibliotece nauczycielskiej wzrosła do 3704, a liczba wypożyczeń nauczycieli tej szkoły wynosiła 1304⁹⁶. Stale powiększający się księgozbiór biblioteki nauczycielskiej (w ciągu 2 lat szkolnych nastąpił wzrost o 916 tomów), dobrze świadczył o staraniach dyrekcji szkoły w zakresie zaopatrzenia nauczycieli w literaturę pedagogiczną. Fragmentaryczne dane o zasobności zbiorów działów nauczycielskich bibliotek kolejnych szkół również pochodzą ze sprawozdań dyrektorów szkół średnich. Wszędzie zauważa się tendencję wzrostową w zakresie wzbogacania działów nauczycielskich w literaturę pedagogiczną i naukową. W sprawozdaniu z roku szkolnego 1936/37 czytamy, że w Państwowym Gimnazjum im. Odrowążów w roku szkolnym 1936/37 dział nauczycielski biblioteki szkolnej liczył 3988 tomów⁹⁷, a w kolejnej szkole średniej – Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym, w roku szkolnym 1934/35 zbiory nauczycielskie liczyły 2425 tomów⁹⁸. Spośród działów nauczycielskich bibliotek szkół średnich najzasobniejsze zbiory pedagogiczne znajdowały się w Gimnazjum im. Odrowążów oraz w Miejskim Instytucie Kształcenia Handlowego w Chorzowie.

⁹³ *Państwowe Gimnazjum w Chorzowie* T. II, APK, UWŚL – OP, sygn. 954, k. 173.

⁹⁴ *Sprawozdanie roczne Dyrekcji Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego w Chorzowie za rok szkolny 1937/1938*. W: *Wiadomości Administracyjne Miasta Chorzowa* 1938, z. 1 s. 64–65.

⁹⁵ *Wojewódzka Szkoła Mechaniczna i Hutnicza w Królewskiej Hucie*. Sprawozdanie 1. III 1925 – 31.01.1927, s. 86.

⁹⁶ *Miejski Instytut Kształcenia Handlowego*. Sprawozdanie za rok 1935/36, s. 76–78; *Miejski Instytut Kształcenia Handlowego*. Sprawozdanie za rok 1936/37, s. 74; *Miejski Instytut Kształcenia Handlowego*. Sprawozdanie za rok 1937/38, s. 68.

⁹⁷ *Sprawozdanie dyrekcji Państwowego Gimnazjum im. Odrowążów za rok szkolny 1936/37*, APK, UWŚL – OP, sygn. 955, k. 64.

⁹⁸ *Roczne sprawozdanie Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego im. św. St. Kostki, nr 868 w Chorzowie za rok 1934/35*, APK, UWŚL – OP, sygn. 956, k. 78.

Znikome informacje o działach nauczycielskich w królewskohuckich (od 1934 r. chorzowskich) szkołach powszechnych pozwalają jedynie na sygnałne dane. Z dwóch sprawozdań z wizytacji szkół powszechnych dowiadujemy się, że w 1926 r. w Publicznej Szkole Powszechnej nr VIII biblioteka dla nauczycieli liczyła 86 dzieł i 148 tomów, w Szkole Powszechnej nr VI (żydowskiej) biblioteka nauczycielska liczyła 20 dzieł i 30 tomów⁹⁹. Kolejna informacja pochodzi ze sprawozdania z wizytacji Szkoły Powszechnej nr III na Klimzowcu. Jak informuje wizytator Paweł Pszczółka, w roku szkolnym 1934/35 biblioteka nauczycielska szkoły liczyła 44 tomy¹⁰⁰. Dział nauczycielski znajdował się także w bibliotece Szkoły Podstawowej nr 26 (obecnie Gimnazjum nr 6). Do dziś w zbiorach biblioteki szkolnej – jak wynika z pieczętek zamieszczonych w książkach z serii wydawniczej Biblioteki Geograficznej, znajduje się kilka pozycji pochodzących z międzywojennego działu nauczycielskiego. Na tej podstawie stwierdzono, że w roku 1929 biblioteka nauczycielska liczyła 76 tytułów. Dane o zasobności działów nauczycielskich bibliotek szkół powszechnych w obwodzie królewskohuckim, w roku szkolnym 1933/34 wskazują, że księgozbiory pedagogiczne w szkołach powszechnych liczyły 2900 tomów¹⁰¹.

Dla dopełnienia całości obrazu należałoby wspomnieć o księgozbiorach nauczycielskich znajdujących się w szkolnych pracowniach przedmiotowych, które stanowiły ważną pomoc dydaktyczną dla nauczyciela. Szczególnie zasobne były pracownie polonistyczne, zaopatrzone w słowniki, encyklopedie, dzieła naukowe i literackie. Ponadto pracownie fizyczne i chemiczne szkół średnich zawierały zestawy literatury popularnonaukowej. Bogate biblioteczki metodyczne znajdowały się w pracowniach szkół, w których uczyli kierownicy ognisk metodycznych¹⁰². Jak wynika z dostępnych nam materiałów źródłowych, chorzowscy kierownicy ognisk metodycznych, na spotkaniach zapoznawali nauczycieli z najnowszymi wydawnictwami i proponowali im odpowiednią lekturę metodyczną. Jako organizatorzy konferencji metodycznych, na których często prowadzono lekcje pokazowe, wskazywali nauczycielowi najnowszą literaturę, niezbędną w wykonywaniu zawodu. W 1938 r., w chorzowskim obwodzie szkolnym było 29 pracowni przyrodniczych, 32 pracownie robót ręcznych, 10 pracowni geograficznych. Ponadto w Szkole Powszechnej nr XIV (obecnie ZSO nr 1) mieściła się tzw. pracownia wzorcowa, której działalność koordynowały ogniska metodyczne oraz instruktorzy ministerialni¹⁰³. Pracownie szkolne były kolejnym miejscem, w którym nauczyciel mógł korzystać z literatury fachowej. Warsztat dydaktyczny nauczy-

⁹⁹ *Protokoły inspekcji szkół powszechnych 1926*, APK, UWŚL – OP, sygn. 746 k. 111; Tamże, k. 118.

¹⁰⁰ *Sprawozdania wizytacyjne w roku szkolnym 1934/35*. APK, UWŚL – OP, sygn. 753, k. 5.

¹⁰¹ *Sprawozdanie ze stanu szkolnictwa powszechnego w obwodzie królewskohuckim z 20 VI 1934 r.* APK, UWŚL – OP, sygn. 751, k. 77.

¹⁰² J. Kijas: *Organizacja ruchu metodycznego w zakresie nauczania j. polskiego w XX-leciu międzywojennym*. „Przegląd Historyczno Oświatowy” 1962, nr 2, s. 319–320.

¹⁰³ *Sprawozdanie z wizytacji obwodu szkolnego w Chorzowie dokonanej przez P Pszczółkę w 1938 r.* APK, UWŚL – OP, sygn. 757, k. 84; A. Glimos-Nadgórska: *Szkolnictwo powszechne... (1922–1939)*. „Rocznik Świętochłowski” 2001: T. III, s. 61–62.

ciela wspierały także biblioteki podręczników szkolnych, które znajdowały oddzielne miejsce w bibliotekach szkół powszechnych Królewskiej Huty. W 1934 r. biblioteki podręczników szkolnych w królewskohuckim obwodzie liczyły 33400 dzieł¹⁰⁴.

Biblioteki nauczycielskie, mając na celu ułatwienie nauczycielowi przygotowanie zawodowe, oferowały mu naukowe książki o treści pedagogicznej. Potrzeb tych nie mogły zaspokoić działy nauczycielskie i podręczne biblioteki w szkołach. Dlatego nauczyciel dążąc do pogłębienia wiedzy zawodowej, swoje kontakty lekturowe mógł poszerzać o zasobniejszą bibliotekę inspektoracką. Nauczycielskie biblioteki wspomagały także nauczyciela w jego procesie samokształcenia w związku z realizacją nowych programów szkolnych i pojawieniem się innych podręczników. Doksztalcanie, które było prowadzone w ramach konferencji rejonowych i w radach pedagogicznych stanowiło doraźną, lecz ważną formę doskonalenia zawodowego, która stwarzała nauczycielowi możliwość wymiany myśli pedagogicznej i inspirowała go do podejmowania ciekawych inicjatyw na rzecz upowszechniania pracy dydaktyczno-wychowawczej. We wszystkich tych działaniach nauczycielowi niezbędna była literatura pedagogiczna. Jak wynika z materiałów źródłowych, Obwodowa Biblioteka Nauczycielska w Chorzowie w latach międzywojennych cieszyła się zainteresowaniem miejscowego środowiska nauczycielskiego, a tym samym miała sprzyjające warunki rozwoju. W upowszechnianiu literatury pedagogicznej biblioteka nauczycielska miała wielu sojuszników. Możemy do nich zaliczyć wyposażone w pomoce naukowe, w tym także w literaturę dla nauczycieli, szkoły ośrodkowe, które stanowiły częstokroć siedzibę konferencji rejonowych oraz bibliotekę międzyszkolną przy Szkole Powszechnej nr XIV, z której korzystali nauczyciele języka polskiego. Kolejną placówką wspomagającą czytelnictwo literatury pedagogicznej były Ośrodki Oświatowe, powoływane przez WOP. Ośrodek nr 5 znajdował się w Chorzowie i obejmował: Wielki Chorzów, Świętochłowice, Hajduki Wielkie. Posiadał m.in. biblioteczki z materiałami oświatowymi, podręcznikami popularnonaukowymi i oświatowymi. Placówka ta organizowała także kursy samokształceniowe dla nauczycieli, na które wypożyczano zestawy książek z WOP w Katowicach. Wyróżniającą się bibliotekę posiadała także królewskohucka sekcja ogniska oświaty pozaszkolnej, w której pracowali nauczyciele¹⁰⁵. Literaturę z zakresu prawa oświatowego kierownicy i nauczyciele szkół mogli także wypożyczać w Bibliotece Urzędowej Zarządu Miejskiego Chorzowa (1936). Działania towarzyszące upowszechnianiu czytelnictwa literatury pedagogicznej wśród nauczycieli podejmowały także znajdujące się w mieście biblioteki oświatowe. Do ich zadań należało m.in. organizowanie samokształcenia ogólnego i zawodowego lokalnej społeczności, podnoszenie oświaty i kultu-

¹⁰⁴ *Biblioteki szkolne – okólniki 1927–1936*, APK, UWŚL – OP, sygn. 823, k. 11; *Sprawozdanie ze stanu szkolnictwa powszechnego w obwodzie królewskohuckim z 20 VI 1934 r.*, APK, UWŚL – OP, sygn. 751, k. 94.

¹⁰⁵ *Biblioteki dla...*, APK, UWŚL – OP, sygn. 2795, k. 35; *Ośrodki oświatowe w okręgu przemysłowym Górnego Śląska*. „Sprawy Szkolne na Śląsku” (regionalny dodatek do miesięcznika) „Chowanna” 1937, nr 7, s. 107–108; *50 lat ZNP w woj. katowickim 1922–1972*. Katowice 1972, s. 74.

ry¹⁰⁶. MWRiOP w 1930 r. przeprowadziło pierwszą rejestrację bibliotek oświatowych. Kwestionariusze spisowe, które przesłano do inspektoratów szkolnych w kraju, obejmowały biblioteki publiczne, stowarzyszeń, związków, instytucji mających charakter ogólnokształcący. Wg danych pochodzących ze spisu miasto Królewska Huta posiadało kilkanaście bibliotek oświatowych o łącznym księgozbiorze liczącym 72641 tomów, a Nowe i Hajduki Wielkie miały sześć bibliotek oświatowych o łącznym księgozbiorze 7857 tomów¹⁰⁷. W ramach tych struktur działały w mieście biblioteki TCL, w zasobach których w roku 1933/34 znajdowało się 22% książek popularnonaukowych¹⁰⁸. Spore zasługi w upowszechnianiu książki pedagogicznej w mieście miały księgarnie Władysława Grzesiewskiego i Marii Skowronkowej. Prócz popularyzowania książki polskiej i podręczników szkolnych księgarze włączali się w nurt akcji propagujących literaturę pedagogiczną, jak np.: organizowanie okolicznościowych wystaw książek podczas konferencji rejonowych nauczycieli chorzowskiego obwodu szkolnego, czy wydawanie publikacji z serii *Biblioteka Regionalna Nauczycieli Szkół Powszechnych*, a także uczestniczenie w akcjach odczytowych TCL i in.¹⁰⁹ W akcji upowszechniania książki pedagogicznej księgarnie były wspierane przez chorzowskie drukarnie, m.in. w drukarni Leopolda Nowaka wydano teksty: Eugeniusz Brudnicki, Franciszek Sikora *Szkolnictwo powszechne na terenie Chorzowa* Chorzów 1935, *Regulamin systematycznej nauki szycia w warsztacie mistrza lub w szkole zawodowej* Królewska Huta 1931. Z kolei Drukarnia Narodowa wydawała czasopisma: *Szkola Nasza – organ współpracy rodziców i nauczycielstwa*, *Nasz Ślad* – miesięcznik stowarzyszenia Absolwentów Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego, także pismo *Młody Krajoznawca Śląski*¹¹⁰.

W oparciu o obliczenia, dokonane na podstawie dostępnego materiału źródłowego szacuje się, że na przełomie lat 1937/38 księgozbiór Obwodowej Biblioteki Nauczycielskiej w Chorzowie mógł liczyć, co najmniej 6 tys. dzieł pedagogicznych i ogólnonaukowych. Jeśli dodać do tego literaturę pedagogiczną, znajdującą się w działach nauczycielskich bibliotek szkół średnich, ognisk metodycznych i związkowych, to zasobność księgozbiorów nauczycielskich w międzywojennym Chorzowie kształtowała się w granicach 30 tys. tomów (w obliczeniach nie ujęto działów nauczycielskich bibliotek szkół powszechnych). Autorkom nie udało się odnaleźć ksiąg inwentarzowych Obwodowej Biblioteki Nauczycielskiej. Zapewne po wojnie jej zbiory zostały rozproszone po różnych bibliotekach. W zasobach PBW Filii w Chorzowie do chwili obecnej znajduje się 15 tytułów z Obwodowej Biblioteki Nauczycielskiej, w tym 9 pozycji o charakterze pedagogiczno-psychologicznym. W innych bibliotekach miasta,

¹⁰⁶ *Ustawa o bibliotekach oświatowych 1938–1939*, APK, UWŚŁ – OP, sygn. 19, k. 83.

¹⁰⁷ *Biblioteki oświatowe. Spis na dzień 1 I 1930*. Warszawa 1932, s. 152–153, s. 160–161.

¹⁰⁸ *Sprawozdanie koła TCL w Chorzowie I i II za okres od 1 lipca 1933 do 31 grudnia 1934*. Chorzów 1935, s. 4.

¹⁰⁹ J. Parysz: *Władysław Grzesiewski; Maria Skowronkowa: W: Chorzowski słownik biograficzny* T. 1. Nowa edycja [książka w druku].

¹¹⁰ D. Sieradzka: *Drukarnictwo województwa śląskiego w latach 1922–1939. Zarys dziejów*. Katowice 2001, s. 107–108.

w zbiorach Muzeum w Chorzowie i w Miejskiej Bibliotece Publicznej, odnaleziono zaledwie kilka tomów *Wielkiej Ilustrowanej Encyklopedii Powszechnej*, z przedwojennego *Wydawnictwa Gutenberg*.

Przedstawione powyżej dzieje bibliotek nauczycielskich w mieście wskazują, że ich początki i rozwój nierozzerwalnie związane były z procesem doskonalenia zawodowego kadry pedagogicznej, a także z pracą pozaszkolną nauczycieli. Istnienie w mieście kilkunastu księgozbiorów pedagogicznych ułatwiało nauczycielom dostęp do fachowej literatury, a coraz zasobniejsza Obwodowa Biblioteka Nauczycielska stwarzała miejscowemu środowisku oświatowemu warunki do kontaktu z bieżącymi wydawnictwami z zakresu pedagogiki, psychologii i dziedzin pokrewnych. Biblioteki nauczycielskie, jak wynika z zachowanych materiałów źródłowych, cieszyły się zainteresowaniem zarówno władz oświatowych miasta jak i zawodowych organizacji nauczycielskich. Dostrzeżenie wagi tych placówek w rozwoju wiedzy przedmiotowej nauczyciela znacząco wzmocniały pozycje bibliotek nauczycielskich w lokalnym środowisku oświatowym. Księgozbiory pedagogiczne znajdujące się w bibliotekach nauczycielskich Królewskiej Huty (od 1934 roku Chorzowa), ich zasobność i systematyczna troska władz oświatowych i związkowych o wzbogacanie w nowości wydawnicze, miały istotny wpływ na podniesienie poziomu wykształcenia zawodowego nauczycieli miejscowego środowiska. Dostępność książki pedagogicznej umożliwiała nauczycielstwu pogłębienie wiedzy przedmiotowej oraz zapoznawanie się z nowymi teoriami pedagogicznymi. Poprzez to, literatura pedagogiczna wpływała na podniesienie jakości pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół. Księgozbiory nauczycielskie stwarzały także możliwość podejmowania przez nauczycieli pracy badawczej. Dzięki nim biblioteki pedagogiczne miały wpływ na kształtowanie się zainteresowań naukowych nauczycieli¹¹¹. Nade wszystko jednak lata międzywojenne były świadectwem zapału tej grupy zawodowej do doskonalenia zawodowego, i to zarówno poprzez zdobywanie kolejnych stopni wykształcenia, jak i z potrzeby samodoskonalenia zawodowego. W tym procesie rozwoju intelektualnego nauczyciela nieodłącznym sprzymierzeńcem była książka, w tym pedagogiczna i fachowe czasopisma. Władze oświatowe, zainteresowane rozwojem bibliotek nauczycielskich wspierały wysiłki nauczycieli, poprzez przyznawanie środków finansowych na wzbogacanie zasobów bibliotek nauczycielskich w mieście. Znaczący wpływ na powstanie i rozwój biblioteki pedagogicznej miał także system pracy stosowany na konferencjach rejonowych. Od nauczyciela referującego wymagano znajomości bieżącej literatury pedagogicznej. Znajomością literatury metodycznej musiał również wykazać się nauczyciel przygotowujący lekcję pokazową. Stąd też nauczyciele uczestniczący w konferencjach rejonowych wielokrotnie wnioskowali o poszerzenie zasobów biblioteki i zwiększenie funduszy na zakup nowości pedagogicznych. Kolejnym bodźcem do zaktywizowania kontaktów lekturowych był udział nauczycieli w pracy dokształcającej w radach pedagogicznych i na kursach wakacyjnych. Nowości

¹¹¹ M. Gwadera: *Polskie księgozbiory pedagogiczne w województwie śląskim w latach 1922–1939*. Katowice 2005, s. 116.

z zakresu literatury pedagogicznej oczekiwał także nauczyciel poszukujący, zaangażowany w działalność pozaszkolną, a także nauczyciel uczestniczący w przedmiotowych ogniskach metodycznych szkół średnich. Dobrze zorganizowana i dobrze wyposażona biblioteka nauczycielska stanowiła pomocniczy warsztat pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli, wspierała także realizację podjętych działań oświatowo-kulturalnych na rzecz lokalnego środowiska. Poprzez to biblioteka nauczycielska wypełniała zarówno zadania społeczne jak i kulturotwórcze. Spotkania nauczyciela z lekturą pedagogiczną dokonywały się na różnych płaszczyznach jego pracy zawodowej. Zawsze jednak fachowa książka mobilizowała nauczyciela do pracy na rzecz doskonalenia i podnoszenia kultury pedagogicznej środowiska szkolnego. Dzięki temu księgozbiór bibliotek nauczycielskich miał swój udział w wyposażeniu nauczycieli w aktualną wiedzę pedagogiczną i poprzez to miał wpływ na podniesienie efektywności jego pracy dydaktyczno-wychowawczej.

BIBLIOTEKI NAUCZYCIELSKIE W CHORZOWIE PO ROKU 1945

LATA 1946–1957

Okres wojny na Śląsku książka polska przetrwała m.in. dzięki wysiłkom nauczycieli, bibliotekarzy, harcerzy i uczniów. Pieczołowicie ukrywana, wędrująca konspiracyjnie z ręki do ręki krzepiła i umacniała umysły Polaków. Mimo takiej postawy polskiego społeczeństwa spustoszenia w śląskich bibliotekach były ogromne. W sprawozdaniu z organizacji roku szkolnego 1945/1946 w szkolnictwie powszechnym okręgu szkolnego śląskiego, opracowanym przez kuratora Pawła Pszczółkę czytamy: *Bardzo skromne są również zawiązki bibliotek uczniowskich, wyrażające się liczbą zaledwie 25.296 tomów. Są to książki częściowo uzyskane ze zbiorów, a więc niezupełnie odpowiednie. Bibliotek nauczycielskich prawie zupełnie nie ma*¹. Po wojnie zaczęto z trudem i kosztem wielu wyrzeczeń odbudowywać księgozbiory bibliotek publicznych, szkolnych i nauczycielskich. Początkowo tworzone je w oparciu o zwroty i darowizny. Akcja miała charakter spontaniczny, a rezultaty jej były znaczące.

Biblioteki nauczycielskie zajmowały w latach powojennych na terenie miasta znaczące miejsce. Do ich podstawowych zadań należało wspomaganie kształcenia i doskonalenia chorzowskich nauczycieli. W roku 1946 księgozbiór bibliotek służył około 400-osobowej kadrze nauczycielskiej². Powołanie w Chorzowie Komisji Rejonowej dla kształcenia czynnych, niewykwalifikowanych nauczycieli szkół powszechnych oraz Seminarium dla niewykwalifikowanych wychowawczyń przedszkoli wzmacniało potrzebę rozwoju tych placówek³.

W pierwszych latach powojennych biblioteki nauczycielskie rozwijały się jako działy nauczycielskie przy bibliotekach szkolnych, jako samodzielne placówki przy inspektoratach szkolnych oraz przy Związku Nauczycielstwa Polskiego nawiązując tym samym do tradycji tych placówek z okresu międzywojennego.

¹ Sprawozdanie z organizacji roku szkolnego 1945/46 w szkolnictwie powszechnym okręgu szkolnego śląskiego. „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego” 1945, nr 6, poz. 266.

² Sprawozdanie ze stanu szkolnictwa powszechnego i przedszkoli w okręgu szkolnym śląskim za rok szkolny 1945/46. Dz.U.K.O.S.Ś. 1946, nr 6, s. 317.

³ Dz.U.K.O.S.Ś. 1947, nr 9, poz. 464, s. 444.

Początki kształtowania się szkolnictwa na Śląsku w okresie powojennym mocno wiązały się z tradycjami oświaty polskiej sprzed 1939 roku. W modelowaniu powojennego profilu szkolnictwa ważną rolę odegrali uczeni krakowscy, oddziałujący na śląskie środowisko oświatowe. Po zakończeniu wojny w pierwszych miesiącach 1945 roku, Kraków stał się punktem zbornym dla nauczycieli śląskich, skąd następnie różnymi drogami i sposobami dostawali się na Śląsk. Kraków stał się także miejscem odrodzenia śląskiej organizacji ZNP. Kiedy dotarła tam wieść, że Śląsk został wyzwolony, wielu nauczycieli rozpoczęło wędrówkę powrotną. Na wzór organizacji Zarządu Okręgu ZNP uaktywniły się Zarządy Powiatowe, a nawet większe ogniska związkowe. Stadium organizacyjne ZNP na Śląsku zakończyło się zwołaniem Walnego Zjazdu Delegatów w dniach 25–26 czerwca 1945 roku⁴. Wśród osób wybranych na tym zjeździe do władz ZNP był Bolesław Orłowski, kierownik szkoły w Chorzowie, którego powołano na stanowisko prezesa. Natomiast na Zjeździe Delegatów ZNP w Bytomiu w dniach 24–28 listopada 1945 roku powierzono mu funkcję I wiceprezesa Zarządu Głównego ZNP⁵. Wydaje się, że w połowie roku 1945 na terenie Chorzowa nastąpiło odrodzenie organizacji związkowej nauczycielstwa polskiego, organizacji ze wspaniałymi tradycjami i osiągnięciami w zakresie oświaty. Potwierdzeniem tego może być także informacja zamieszczona w drugim numerze *Dziennika Urzędowego Kuratorium Okręgu Szkolnego Śląskiego* z 1945 roku, o następującej treści: *W Chorzowie dokonano otwarcia Domu Związku Nauczycielstwa Polskiego, w którym będą pomieszczone biura, świetlica, czytelnia, hotel nauczycielski i sala zebrań*⁶.

Jedną z ważniejszych form działalności związku w latach powojennych była masowa praca samokształceniowa w ramach konferencji rejonowych. Ministerstwo przekazało Związkowi na mocy decyzji z 9 listopada 1945 roku organizację samokształcenia nauczycieli oraz udostępniło na ten cel odpowiednie środki finansowe. W zarządzeniu Ministra Oświaty czytamy m.in.: *Przekazuję organizację i prowadzenie konferencji rejonowych Związkowi Nauczycielstwa Polskiego*⁷. Odpowiedzią na powyższe zarządzenie było opracowanie Regulaminu Konferencji Rejonowych, którego program miał obejmować: *1. pogłębianie i uzupełnianie wiedzy i umiejętności praktycznych w zakresie wychowania i nauczania,*

⁴ 50 lat Związku Nauczycielstwa Polskiego w województwie katońskim 1922–1972. Red. S. Kędryna. Katowice 1972, s. 124.

⁵ Zjazd Delegatów Związku Nauczycielstwa Polskiego w Bytomiu. Dz.U.K.O.S.Ś. 1945, nr 7, poz. 319.

⁶ W Chorzowie dokonano otwarcia Domu Związku Nauczycielstwa Polskiego. Dz.U.K.O.S.Ś. 1945, nr 2, poz. 88.

⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z 9.11.1945 r. w sprawie przekazywania organizacji nauczycielskich konferencji rejonowych ZNP ZNP Chorzów (1945–1948) – materiały dokumentacyjne, nr 1.

Wp. Kuch. 4/24/46

ROK I · WRZESIEŃ – PAŹDZIERNIK 1947-48

WYDZIAŁ PEDAGOGICZNY
Zarządu Gł. Związku Nauczycielstwa Polskiego

BIULETYN

GŁÓWNEJ KOMISJI KONFERENCJI REJONOWYCH

TREŚĆ NUMERU 1:

1. Słowo wstępne.
2. Wytężne ideowo-programowe 1947/48 r.
4. Instrukcje dodatkowe do wytężnych z marca 1947 r.
5. Przypomnienia w sprawach organizacyjnych konf. rejon. ZNP
6. Komunikaty.
7. Bibliografia

Warszawa, ul. Smulikowskiego 6-8, tel. 88-340
konto PKO I-155, Bank Gosp. Spółdz. 50

Nr 8. Strona tytułowa Biuletynu Główniej Komisji Konferencji Rejonowych Wydziału Pedagogicznego ZNP z r. 1947 (ze zbiorów PBW – Filii w Chorzowie).

2. inicjowanie i eksperymentowanie nowych metod wychowania i nauczania w wybranych przez władze szkolne ośrodka,
3. zaznajamianie nauczycielstwa z nowościami wydawniczymi z dziedziny nauk pedagogiczno-dydaktycznych,
4. gromadzenie dzieł naukowych i dydaktycznych oraz środków pomocniczych umożliwiających badanie podstaw dydaktycznych wychowania i nauczania,
5. gromadzenie dorobku nauczycielstwa danego rejonu z zakresu nauk pedagogiczno-dydaktycznych i udostępniania go ogółowi nauczycielstwa,
6. czytanie i omawianie dzieł z zakresu kultury ogólnej i techniki,
7. publikowanie wartościowych dzieł nauczycielstwa⁸.

Zadania sformułowane w *Regulaminie...* odegrały prawdopodobnie znaczącą rolę w latach powojennych przy tworzeniu biblioteki nauczycielskiej w Chorzowie. Kolejnym aktem prawnym regulującym działalność konferencji rejonowych było opracowanie w lutym 1946 roku *Instrukcji w sprawie nauczycielskich konferencji rejonowych* przez Zarząd Główny ZNP. W dokumencie tym zwraca uwagę treść punktu czwartego, odnoszącego

⁸ *Regulamin Konferencji Rejonowych. ZNP Chorzów (1945–1948)* – materiały dokumentacyjne, nr 2.

się do bibliotek rejonowych, w którym mówi się, że należy przewidzieć *omawianie i ustalenie właściwego sposobu wykorzystania rejonowej biblioteki nauczycielskiej*⁹.

Biblioteka Oddziału Grodzkiego ZNP w Chorzowie powstała na początku 1946 roku. Zorganizowanie biblioteki w tak krótkim czasie było przede wszystkim wyrazem szczególnego zapotrzebowania nauczycieli na literaturę pedagogiczno-psychologiczną a także wypływało z przedwojennej tradycji nauczycielskiego związku zawodowego. O działalności biblioteki w jej początkowym okresie możemy się dowiedzieć z *Kwestionariusza dla bibliotek na terenie miasta Chorzowa*¹⁰, który był rozesłany przez Referat Statystyczny Zarządu Miejskiego, celem zebrania materiałów o stanie wszystkich bibliotek na terenie miasta. Ankietę dotyczącą ilości bibliotek i książek znajdujących się na terenie Chorzowa przeprowadzano po raz pierwszy w 1946 roku. We wstępie *Wiadomości Statystycznych miasta Chorzowa* (lipiec–grudzień) z 1946 r. czytamy o nikłym dorobku kulturalnym w tej dziedzinie wskutek zniszczeń wojennych. W tymże roku stan zbiorów na 31 grudnia w mieście wynosił ogółem 61.676 książek (w tym 38.567 to książki niemieckie). Ilość literatury pedagogicznej była niewielka i szacowana ją na 1.150 książek¹¹. Znaczny brak kadry nauczycielskiej, zatrudnienie dużej grupy nauczycieli niewykwalifikowanych, dokonujące się przekształcenia w systemie oświaty i wychowania wymagały szybkiego powołania instytucji wspomagających warsztat dydaktyczno-wychowawczy nauczycieli. Ważnym ogniwem wspomagającym warsztat pracy swoich pedagogów były biblioteki szkolne oraz miejskie, które w swoich zbiorach od początku gromadziły literaturę pedagogiczną. I tak już w 1946 roku Miejska Biblioteka Naukowa posiadała 200 książek z pedagogiki na ogólną liczbę zbiorów 30.330. Zaś biblioteka nowo powstałego Państwowego Liceum Pedagogicznego zgromadziła 247 książek pedagogicznych¹².

Zarządzenie Ministra Oświaty z 1947 r. w sprawie organizacji i prowadzenia bibliotek szkół powszechnych zalecało, aby biblioteka nauczycielska przy szkole zaopatrzona była w wydawnictwa związane bezpośrednio z nauczaniem i wychowaniem. Miały to być:

- *podstawowe książki i czasopisma z zakresu psychologii, pedagogiki i metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów,*
- *podręczne wydawnictwa ogólnoinformacyjne,*
- *podręczna literatura pomocnicza z materiałem rzeczowym z zakresu poszczególnych przedmiotów nauczania, rozmaite książki, stanowiące pomoc w realizacji pracy wychowawczej i dydaktycznej nauczyciela*¹³.

⁹ *Instrukcja w sprawie nauczycielskich konferencji rejonowych*. ZNP Chorzów (1945–1948) – materiały dokumentacyjne, nr 5.

¹⁰ *Kwestionariusz dla bibliotek na terenie miasta Chorzowa*. Stan na 30.06.1947 r. ZNP Chorzów (1945–1948) – materiały dokumentacyjne, nr 12.

¹¹ *Wiadomości Statystyczne miasta Chorzowa*. 1946, lipiec –grudzień, s. 37.

¹² D. Sieradzka: *Biblioteki szkolne Chorzowa w latach 1922–1946. Próba charakterystyki*. W: *Z dziejów oświaty w Chorzowie. Materiały z sesji naukowej 8.10.1997*. Chorzów 1998, s. 86–92. (Na przełomie 1969–1970 roku w związku z likwidacją Liceum Pedagogicznego Filia PBW w Chorzowie przejęła większość tamtejszego księgozbioru, tj. około 5 tys. książek).

¹³ W. Goriszowski: *Wybrane zagadnienia bibliotekarstwa szkolnego*. (Wraz z uwagami metodycznymi). Katowice 1962, s. 85.

Biblioteki szkolne miały gromadzić dla nauczycieli wydawnictwa polityczne, społeczne, wydawnictwa z zakresu filozofii, psychologii, pedagogiki oraz metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów. Jednym słowem wszystko to, co ułatwiało nauczycielowi samokształcenie i przygotowanie do lekcji.

Dane statystyczne za rok 1947 informują nas o wzroście ilości książek w chorzowskich bibliotekach. I tak łącznie w bibliotekach: szkolnych, instytucji i urzędów, związków i organizacji, fabrycznych, wypożyczalniach prywatnych oraz w Miejskiej Bibliotece Publicznej znajdowało się łącznie 85.089 książek. Niewielki wzrost odnotowano także w zakresie literatury pedagogicznej, której liczba wynosiła 1.429 pozycji¹⁴. Była ona i tak stosunkowo niewielka w porównaniu z rzeczywistymi potrzebami środowiska nauczycielskiego.

W Chorzowie zasobny dział nauczycielski posiadała biblioteka Technikum Handlowego. Była ona pracownią naukową grona nauczycielskiego i mieściła się w osobnym pomieszczeniu. W jej zbiorach znajdowało się około 4.000 tomów książek niemieckojęzycznych wydanych przed drugą wojną światową. Po selekcji zbiorów pozostawiono 592 tomy. Wśród polskich książek znajdowało się 26 egzemplarzy w tym m.in. dwie z zakresu towaroznawstwa, trzy z geografii, siedem z organizacji i techniki handlu, cztery z arytmetyki, siedem z księgowości, dwie ze stenografii, jedna z przyrody. Tak, więc wielkość i charakter zbiorów odbiegał od zaleceń Ministra Oświaty z 1947 roku. W związku z brakiem podręczników szkolnych do nauki przedmiotów zawodowych i ogólnokształcących utrudniona była terminowa realizacja materiału nauczania, a młodzież nie mogła przygotowywać się do lekcji. Szkoła powróciła więc do przedwojennej tradycji i powołała do życia Komisję Skryptową, której zadaniem było napisanie i wydanie skryptów do poszczególnych przedmiotów. Już w 1945 roku ukazał się skrypt do języka angielskiego dla klasy I Gimnazjum Kupieckiego oraz skrypt do prawa. W przygotowaniu były kolejne, m.in. skrypt do historii Polski i do historii Kościoła¹⁵. W rok później własnym nakładem wydano takie podręczniki jak:

1. *Boniakowski F.: Krótki przegląd gramatyki polskiej,*
2. *Boniakowski F.: Krótki przegląd gramatyki oraz wymowy angielskiej,*
3. *Karbowiak T., Kraszyna F.: Zarys księgowości kupieckiej,*
4. *Novarro de G.: Literatura polska,*
5. *Karbowiak T., Kraszyna F.: Księgowość jednostek gospodarczych związkowych (spółek)*¹⁶.

Z tegoż kwestionariusza wynikało, że Biblioteka Oddziału Grodzkiego ZNP mieściła się na ulicy Powstańców 27. Udostępniała swoje zbiory nauczycielom dwa dni w tygodniu, tj. we wtorki i piątki. W 1946 r. zarejestrowano 20 czytelników, zaś w roku następnym było ich już 39. Biblioteka posiadała wówczas 400 książek naukowych, 58 pedagogicznych, 7 z zakresu literatury dziecięcej. Jedynym wiarygodnym źródłem mówiącym o zbiorach tej biblioteki jest zachowany inwentarz, znajdujący się obecnie w posiadaniu

¹⁴ Wiadomości Statystyczne miasta Chorzowa. 1947, październik–grudzień, s. 32.

¹⁵ Sprawozdanie z działalności Technikum Handlowego za rok szkolny 1945, s. 27–28.

¹⁶ Sprawozdanie z działalności Technikum Handlowego za rok szkolny 1945/1946, s. 15.

Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej Filii w Chorzowie. Wg inwentarza, pierwszego wpisu dokonano 26 stycznia 1946 r. Była to pozycja *Socjologia wychowania F. Znanieckiego* wydana w 1928 r. zachowana w zbiorach biblioteki do chwili obecnej. Pierwsze książki zapisano jako dary. Były to teksty wydane jeszcze przed wojną. Najstarszą zainwentaryzowaną książką była pozycja Ignacego Kraszewskiego zatytułowana *Budnik*, wydana we Lwowie w 1874 roku. Pierwszy zachowany rachunek zakupu książek pochodzi z 26 marca 1946 roku. Wśród zakupionych wtedy pozycji znalazły się napisane jeszcze przed 1939 rokiem podręczniki pedagogiczno-psychologiczne. Były to m.in.:

1. Jeleńska L.: *Sztuka wychowania*,
2. Nawroczyński B.: *Swoboda i przymus w wychowaniu*,
3. Claperde E.: *Psychologia dziecka*,
4. Stevenson J.: *Metoda projektów w nauczaniu*,
5. Znaniecki F.: *Socjologia wychowania*¹⁷.

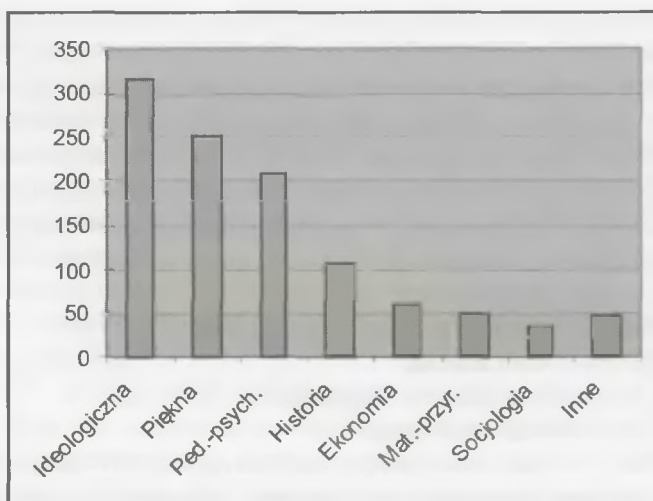
W latach 1946–1953 do inwentarza wprowadzono ogółem 1.070 książek. Ostatni zapis sygnowany jest datą 20 października 1953 roku. Księgozbiór Biblioteki Oddziału Grodzkiego ZNP w Chorzowie obejmował zarówno dzieła z pedagogiki, psychologii a także pozycje z literatury pięknej, historii i nauk matematyczno-przyrodniczych. Po dokonaniu szczegółowej analizy struktury zbiorów okazało się, że biblioteka związkowa w latach 50. posiadała najwięcej książek ideologicznych, aż 306 pozycji, podczas gdy literatura pedagogiczno-psychologiczna obejmowała 208 pozycji. Wydaje się zatem, że brak literatury metodycznej, stosunkowo mała ilość tekstów z zakresu pedagogiki i psychologii nie mogły w wystarczającym stopniu zaspokoić, w pierwszych latach powojennych, rzeczywistych potrzeb i oczekiwań czytelnicznych nauczycieli. Ówczesną strukturę zbiorów ilustruje przedstawiona poniżej tabela.

Tabela 3

Struktura księgozbioru biblioteki Oddziału Grodzkiego ZNP w Chorzowie

Literatura	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	Razem
Ideologiczna	11	6	16	90	120	17	36	20	316
Piękna	47	13	15	10	8	45	36	77	251
Ped.-psych.	68	21	38	11	15	45	5	5	208
Historia	17	15	20	27	12	7	4	4	106
Ekonomia	6	3	0	1	48	0	1	0	59
Mat.-przyr.	11	13	7	1	1	5	2	9	49
Socjologia	3	4	2	2	20	0	2	2	35
Inne	10	8	10	4	0	1	1	12	46
Razem	173	83	108	146	224	120	87	129	1070

¹⁷ *Rachunek dla Oddziału Grodzkiego ZNP w Chorzowie*. ZNP Chorzów (1945–1948) – materiały dokumentacyjne, nr 6.

Polityka wydawnicza w ówczesnych latach nakierowana była na zaopatrywanie bibliotek w literaturę ideologiczną m.in. pisma klasyków marksizmu-leninizmu oraz prace przedstawicieli pedagogiki radzieckiej. Na rok szkolny 1947/1948 wykaz podręczników i wydawnictw szkolnych zatwierdzonych do użytku szkolnego zalecał dla bibliotek nauczycielskich nabywanie m.in. takich pozycji jak:

- Makarenko A.: *Poemat pedagogiczny*,
- *czasopismo Nasza Myśl*,
- Bednorz Zb.: *Śląsk wierny Ojczyźnie*,
- Brun-Bronowicz L.: *Z dziejów współczesnej idei narodowej*,
- Brus Wł.: *Urojenia i rzeczywistość. Prawda o ZSRR*,
- Chałsiński J.: *Socjologiczne założenia reformy wychowania*,
- Engels F.: *Rozwój socjalizmu od utopii do nauki*,
- Kautsky K.: *Nauki ekonomiczne Karola Marksa*,
- Lenin W. I.: *Karol Marks*,
- Plechanow J.: *Podstawowe zagadnienia marksizmu*,
- Schaff A.: *Pogadanki ekonomiczne*,
- Dylík J.: *Geografia Ziemi Odrzyśkań*¹⁸.

Równolegle do akcji nasycenia bibliotek nauczycielskich wydawnictwami ideologicznymi w tym z zakresu pedagogiki radzieckiej, poczynawszy od roku 1946 prowadzono akcję weryfikacji książek, poprzez usuwanie tych, które zostały uznane za nieprzystające do realiów ówczesnej Polski. Od 1949 roku księgozbiory bibliotek szkolnych, publicznych i pedagogicznych poddane zostały akcji *oczyszczania bibliotek z książek szkodliwych*. Wtedy też nauczyciele stali się przedmiotem komunistycznej indoktryna-

¹⁸ Wykaz podręczników i wydawnictw szkolnych zatwierdzonych do użytku szkolnego na rok szkolny 1947/1948. Dz.U.K.O.S.Ś. 1947, nr 10, s. 491.

cji, a nauczanie i wychowanie szkolne podporządkowano tzw. *kształtowaniu naukowego poglądu na świat*. W programach i podręcznikach szkolnych dokonywano manipulacji w zakresie treści nauczania. Kiedy 18 lipca 1947 roku w Katowicach na konferencji wydano wytyczne do *oczyszczania księgozbiorów*¹⁹, rozpoczęła się akcja, podczas której usuwano książki w języku niemieckim czy też znakomite podręczniki Józefa Pietera, Jana Bystronia, Zenona Klemensiewicza, Stanisława Szobera, prawdopodobnie tylko dlatego, że wydane były jeszcze przed wojną. Likwidowano wydania książek przedwojennych, a także z lat 1945–1948, których wydawnictwa działały jeszcze bez ograniczeń. Oczyszczenie księgozbiorów miały przeprowadzać tzw. *trójki*, w skład których wchodził: nauczyciel, przedstawiciel Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i Rady Narodowej. *Trójki* miały za zadanie wyeliminować z obiegu czytelniczego książki niepoprawne politycznie. Selekcja nie ominęła także Biblioteki Oddziału Grodzkiego ZNP w Chorzowie. Od 1950 roku usunięto ze zbiorów znaczną część tekstów przedwojennych, w tym literaturę pedagogiczno-psychologiczną autorstwa Henryka Rowida, Jana Dawida, Stefana Szumana, Johna Deweya oraz tzw. *literaturę niepoprawną* (ogółem 111 pozycji) Wśród wycofanych znalazły się takie pozycje: Benet S.V.: *Ameryka*, *Rocznik ziem wschodnich z 1939*, Mitchell M.: *Przeminęło z wiatrem*, Pomarański S.: *Józef Piłsudski, życie i czyny*.

W 1950 roku wydano *Instrukcję w sprawie organizacji roku szkolnego 1950/1951 w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym*, w której polecono nabywać do bibliotek szkolnych książki ściśle odpowiadające kierunkowi wychowania socjalistycznego²⁰. Nasiliło się wtedy zjawisko zastępowania literatury polskiej, literaturą rosyjską i sowiecką. Wzmocnienie pracy ideowo-wychowawczej przekładało się także bezpośrednio na pracę dydaktyczną nauczyciela. Kierujący Biblioteką Oddziału Grodzkiego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Chorzowie niewątpliwie nie chcieli dopuścić, aby nauczycielom chorzowskim [...] *Bez gruntownej znajomości marksizmu-leninizmu groziło staczenie się na pozycje rutyny i skostniałości*²¹ skoro ogółem do inwentarza wpisano 42 książki autorstwa Włodzimierza Lenina, 58 – Karola Marksa, 40 – Fryderyka Engelsa i 22 – Józefa Stalina. Podstawową literaturą ideologiczną mającą niewątpliwie wpływ na rozwój intelektualny ówczesnych chorzowskich nauczycieli stały się książki: M. Kalinina: *O wychowaniu komunistycznym*, A. Kałasznikowa: *Oświata radziecka w latach 1917–1947*, A. Makarenki: *Wybrane prace pedagogiczne*, J. Stalina: *Imperializm amerykański wróg ludzkości*, W. Lenina: *Dzieła*, F. Engelsa: *Rozwój socjalizmu od utopii do nauki*, A. Szaffa: *Pogadanki o materializmie historycznym*. Jak wynika z powyższego nauczyciel podlegał indoktrynacji na drodze systematycznego i obowiązkowego szkolenia w zakresie ideologii marksistowsko-leninowskiej. Pomocne w ideologicznym kształceniu miały być zbiory biblioteki, w skład których wchodziła odpowiednio wy-

¹⁹ *Z dziejów książki i prasy na Śląsku w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz. Katowice 1999, s. 112.

²⁰ E. J. Kryńska, S. W. Mauersberg: *Indoktrynacja młodzieży szkolnej w Polsce w latach 1945–1956*. Białystok 2003, s. 86.

²¹ K. Mariański: *O dalszy rozwój oświaty*. „Życie Szkoły” 1950, nr 3, s. 114.

selekcjonowana literatura. Jak czytamy w sprawozdaniu za rok szkolny 1954/1955 biblioteka szkolna Technikum Handlowego w Chorzowie posiadała 5.824 tomów. Wyodrębniono specjalnie bibliotekę marksistowską, która liczyła 2.082 książek. Jak na zasoby biblioteki szkolnej ilość literatury marksistowskiej była dość znaczna, a sam fakt wydzielenia tych zbiorów wskazuje na jeden ze sposobów indoktrynacji nauczycieli. Celowo wyselekcjonowana literatura stanowiła narzędzie wspierające kształtowanie marksistowskiego światopoglądu pedagogów, którzy mieli tworzyć nowy system oświatowy²². Nauczyciel chorzowski wypełniając obowiązujące dyrektywy władz państwowych, wg których pedagogika miała *nie tylko wyposażyć ucznia w wiedzę o wychowaniu i nauczaniu, lecz równocześnie kształtować światopogląd socjalistyczny u uczniów, zapalać ich do zadań przebudowy społecznej, zaostrzyć ich czujność proletariacką i pogłębić świadomość polityczną*²³ sam indoktrynował. Indoktrynacja uczniów była realizowana przede wszystkim poprzez odpowiednio dobrane treści nauczania i wychowania. W praktyce dydaktyczno-wychowawczej nauczyciel stosował metody pracy pozwalające na realizację programów nauczania, których treści były niejednokrotnie zafałszowane. Służyły temu pogadanki ideologiczne (np. na temat czynu 1-Majowego) czy też lekcje śpiewu, na których uczono pieśni. W pracach pozalekcyjnych nauczyciel indoktrynował uczniów na apelach szkolnych, podczas licznych rocznic i uroczystości, obchodzonych w szkole w formie akademii, wieczorów świetlicowych, wycieczek czy też poprzez organizacje młodzieżowe²⁴. W tej pracy nauczyciel był wspierany przez organizację ZNP. Od roku 1949 działalność związkowa skupiała się na realizacji zadań ideowo-wychowawczych. Zamiast konferencji rejonowych pogłębiających wiedzę zawodową, które uległy likwidacji, pojawiły się masowe szkolenia ideologiczne, nastawione na przebudowę myślenia nauczycieli. Przy oddziałach miejskich powołano instruktorów szkolenia ideologicznego, których działalność wspomagana była przez biblioteki związkowe wyposażone w odpowiednią literaturę.

Księgozbiór Biblioteki Oddziału Grodzkiego ZNP w niewielkiej części zachował się w zbiorach Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej Filii w Chorzowie (64 pozycje wydane przed 1945 rokiem). Większość zachowanych tekstów ma charakter pedagogiczno-psychologiczny lub są to pozycje z literatury pięknej.

BIBLIOTEKA PRZY INSPEKTORACIE W CHORZOWIE

Brak szczegółowej dokumentacji na temat Biblioteki Przy Inspektoracie w Chorzowie nie pozwala w pełnym zakresie przedstawić dziejów i form pracy tej biblioteki. Jedynym wiarygodnym dokumentem jest zachowany inwentarz książek, który

²² Sprawozdanie Dyrektora Technikum Handlowego w Chorzowie z okazji Dziesięciolecia Polski Ludowej za rok szkolny 1954/1955, s. 18, 60.

²³ E. J. Kryńska, S. W. Mauersberg: *Indoktrynacja...*, s. 164.

²⁴ Protokół z konferencji Technikum Handlowego w Chorzowie z dnia 22.04.1949 r.

obejmuje wpisy od 25 lutego 1949 roku do 27 kwietnia 1955 roku. Biblioteka istniała już wcześniej, a mianowicie w 1947 roku, co zostało udokumentowane w jednym ze Sprawozdań Przewodniczącego Wydziału Pedagogicznego ZNP w Chorzowie, w którym czytamy: *Z powodu trudności stawianych przez b. Inspektorat Szkolny nie udało się biblioteczkę przy inspektoracie sfuzjować z biblioteką związkową*²⁵. Ponadto *Wytyczne Ministra Oświaty dla wydziałów o.i k.d. Kuratorów Okręgów Szkolnych do planów na rok 1947/1948 w zakresie czytelnictwa i samokształcenia* zalecały kontrolę działalności odpowiednich bibliotek inspektorackich oraz *unormowanie właściwego wywyżskiwania bibliotek pedagogicznych w Kuratorium oraz uzupełnienie tego działu nowymi pozycjami*²⁶. O istnieniu bibliotek pedagogicznych przy inspektoratach szkolnych informuje także pismo Kuratora Okręgu Śląskiego w Katowicach z dnia 5 marca 1948 roku. *PZWS w Warszawie przesyłają Inspektoratom Szkolnym bezpłatne egzemplarze okazowe podręczników i książek biblioteki popularnonaukowej, zatwierdzonych do użytku szkolnego. Książki te stanowią własność Inspektoratu, tworząc Bibliotekę Pedagogiczną i winny być zainwentaryzowane. Opiekę nad biblioteką sprawuje wyznaczony przez Inspektora Szkolnego Podinspektor Szkolny. Z biblioteki korzystają PP. Inspektorzy i Podinspektorzy Szkolni, celem zaznajomienia się z treścią podręczników i książek używanych w szkołach oraz zakupywanych do bibliotek szkolnych. Ułatwi to informowanie kierowników szkół i nauczycielstwa podczas konferencji rejonowych o wydawnictwach z dziedziny nauczania i wychowania młodzieży*²⁷. Z treści pisma wynika, że zbiory inspektorackie służyły przede wszystkim pracownikom nadzoru pedagogicznego i stanowiły podręczny księgozbiór wspomagający pracę zawodową inspektorów szkolnych. Zasobność biblioteki inspektorackiej po wojnie była stosunkowo niewielka w porównaniu z przedwojennymi zbiorami Biblioteki Inspektoratu Szkolnego w Chorzowie. W latach 1949–1955 do inwentarza wpisano 445 pozycji książkowych, które głównie pochodziły z darów. Prawdopodobnie biblioteka posiadała także w swoich zbiorach książki przedwojenne. Nie zostały one jednak wpisane do inwentarza. Tezę taką można postawić w oparciu o analizę zbiorów, znajdujących się w obecnych w zasobach Filii PBW w Chorzowie. Są to książki w ilości 78 tytułów o tematyce pedagogiczno-psychologicznej, pięć roczników czasopisma *Chowanna* z lat 1934–1938 oraz jeden rocznik *Praca Ręczna w Szkole* z 1935 roku. Wszystkie teksty posiadają pieczętkę Biblioteki Inspektoratu Szkolnego. Nie udało się ustalić, w jaki sposób zbiory te trafiły do Biblioteki. Można wysnuć przypuszczenia, że zostały przekazane na drodze służbowej przez Inspektorat i inne placówki oświatowe lub też przez samych nauczycieli, którzy przechowali je przez okres wojny, a potem przekazali do biblioteki nauczycielskiej.

²⁵ *Sprawozdanie Przewodniczącego Wydziału Pedagogicznego ZNP w Chorzowie. ZNP Chorzów (1945–1948)* – materiały dokumentacyjne, nr 14.

²⁶ *Wytyczne Ministra Oświaty dla wydziałów Kuratorów Okręgów Szkolnych do planów na rok szkolny 1947/1948 w zakresie czytelnictwa i samokształcenia. Dz.U.K.O.S.Ś. 1947, nr 9, s. 421.*

²⁷ *Dot.: Bibliotek pedagogicznych Inspektoratów Szkolnych. Dz.U.K.O.S.Ś. 1948, nr 2–3, poz. 82.*

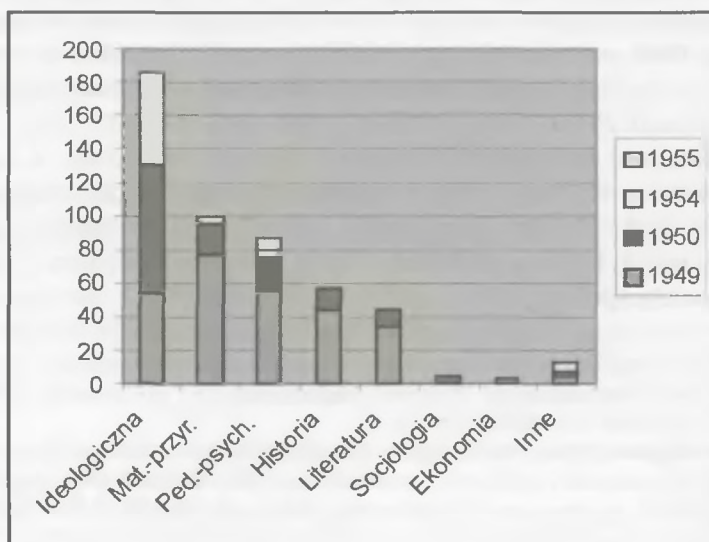
Biblioteka przy Inspektoracie istniała do 1958 roku. Informację tę opieramy na zapisach zawartych w księdze inwentarzowej z datą 4 marca 1958 roku. Dokonano wtedy selekcji i usunięto ze zbiorów 59 książek. Na fali *odwilży*, kiedy to po 1956 roku nastąpiło nieznaczne ożywienie polityczne w Polsce na liście pozycji wycofanych ze zbiorów biblioteki znalazły się przede wszystkim książki ideologiczne oraz dzieła radzieckich pisarzy. Były wśród nich m.in. takie pozycje jak: *A. Lewin: Antoni Makarenko*; *W. Katajew: Samotny biały żagiel*; *A. Tolstoj: Chawroszka*; *K. Marks, F. Engels: Dzieła wybrane*; *N. Gogol: Noc przed rożdestwem*; *J. Stalin: O wielkiej wojnie narodowej Związku Radzieckiego*; *B. Bierut: Podstawy ideologiczne PZPR*.

Struktura zbiorów tej biblioteki, pod względem zasobu treściowego, w niewielkim stopniu odbiegała od księgozbioru Biblioteki Oddziału Grodzkiego ZNP.

Tabela 4

Struktura księgozbioru Biblioteki przy Inspektoracie w Chorzowie

Literatura	1949	1950	1954	1955	Razem
Ideologiczna	54	76	1	55	131
Mat.-przyr.	77	19	0	4	100
Ped.-psych.	56	20	3	8	87
Historia	45	12	0	0	64
Literatura	35	8	0	2	45
Socjologia	0	4	0	0	4
Ekonomia	2	0	0	0	2
Inne	3	4	0	5	12
Razem	222	143	4	74	445

Jak wynika z wykresu w zasobach biblioteki inspektorackiej zdecydowanie dominuje literatura społeczno-polityczna i ideologiczna. Drugie miejsce pod względem ilościowym zajmowała literatura matematyczno-przyrodnicza, a potem dopiero pedagogiczno-psychologiczna. Pierwszymi zainwentaryzowanymi książkami były m.in.: *K. Marks, F. Engels: Manifest komunistyczny*; *K. Marks: Walki klasowe we Francji*; *J. Stalin: Zagadnienia leninizmu*; *W. Lenin: Imperializm jako najwyższe stadium kapitalizmu*. W roku 1950 biblioteka powiększyła swoje zbiory w znacznym stopniu o literaturę ideologiczną, co było efektem nasilającej się indoktrynacji środowiska nauczycielskiego oraz jego kadry kierowniczej. Zastanawiający wydaje się brak zakupów książek w latach 1951–1953 oraz znikome wpływy w roku 1954. Być może było to wynikiem braku środków finansowych na zakup nowości wydawniczych. Na ile wartościowe były to zbiory dla ówczesnego nauczyciela trudno dać jednoznaczną odpowiedź. Niewątpliwie pod względem tzw. *poprawności politycznej i ideologicznej* biblioteka spełniała wymogi stawiane przez ówczesne władze oświatowe. Stosunkowo niewielka ilość literatury psychologiczno-pedagogicznej i metodycznej była sygnałem, że kadra kierownicza musiała mieć odpowiednie rozeznanie w literaturze ideologicznej, natomiast poszerzenie wiedzy zawodowej stawiało się indywidualną sprawą nauczyciela.

LATA 1958–1975

Pierwszą podstawą prawną regulującą w sposób kompleksowy działalność powiatowych ogniw sieci bibliotek pedagogicznych była *Instrukcja w sprawie organizacji pedagogicznych bibliotek powiatowych* wydana w 1957 roku przez Ministerstwo Oświaty, w której powiatowa biblioteka pedagogiczna miała od tej pory uprawnienia samodzielnej organizacyjnie placówki podlegającej wydziałowi oświaty prezydium miejskiej lub powiatowej rady narodowej. Mimo że instrukcja nie została ogłoszona w *Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Oświaty*, lecz jako pismo przesłane do odpowiedzialnych za jej realizację instytucji stworzyła realne podstawy do powstania i rozwoju bibliotek powiatowych, a tym samym Pedagogicznej Biblioteki Miejskiej w Chorzowie. Kiedy w 1957 roku opracowano *Instrukcję w sprawie połączenia powiatowych bibliotek ZNP z bibliotekami powiatowymi*²⁸ udało się zlikwidować dwutorowość w funkcjonowaniu bibliotek nauczycielskich w Chorzowie.

Lata 1958–1975 obejmują okres funkcjonowania **Pedagogicznej Biblioteki Miejskiej w Chorzowie**. Zniszczenie dokumentacji i zalanie części zbiorów w 1969 roku w wyniku pożaru budynku nie pozwala na szczegółowe przedstawienie dziejów biblioteki w latach 1958–1962. Zachowane sprawozdania za lata 1963–1975 dają możliwość pełniejszego przedstawienia historii biblioteki oraz form pracy placówki na przestrzeni kilkudziesięciu lat.

²⁸ Z. Dąbrowska: *Działalność sieci bibliotek pedagogicznych w dziedzinie informacji naukowej w latach 1945–1975*. Wrocław 1986, s. 19.

21 maja 1958 roku w budynku Wydziału Oświaty przy ul. Dąbrowskiego 17 przedstawiciel Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach dokonał otwarcia biblioteki. Kiedy we wrześniu 1958 roku Biblioteka otrzymała nowy lokal przy ulicy Powstańców 27, w siedzibie ZNP doszło do połączenia księgozbiorów biblioteki związkowej oraz biblioteki inspektorackiej. Wtedy też przydzielono placówce pracownika zatrudnionego na kilka godzin tygodniowo. Etat ten powierzono nauczycielce Oldze Gierler. Początkowo placówka udostępniała zbiory tylko w godzinach popołudniowych. Wówczas założono pierwsze księgi inwentarzowe, na których widnieje nazwa **Pedagogiczna Biblioteka Miejska w Chorzowie**. Pierwszy wpis w nowej księdze inwentarzowej dokonany został 21 marca 1958 roku, czyli na dwa miesiące przed oficjalnym otwarciem Biblioteki. W drugiej księdze inwentarzowej zarejestrowano podręczniki i broszury. Pierwszego wpisu dokonano 7 października 1958 roku. Do grudnia księgozbiór liczył 1686 oraz 167 broszur. Były to przede wszystkim poradniki metodyczne dla nauczycieli, literatura pedagogiczna oraz pozycje z nauk matematyczno-przyrodniczych i literatury pięknej.

Jednym z pierwszych zachowanych dokumentów regulujących pracę PBM w Chorzowie było pismo z dnia 7 czerwca 1957 roku adresowane do Wydziałów Oświaty w województwie katowickim skierowane przez Prezydium WRN w Katowicach – Wydział Oświaty, które stanowiło jednocześnie wytyczne o organizacji i prowadzeniu bibliotek pedagogicznych. W piśmie tym czytamy, że PBM miała charakter biblioteki specjalnej, której zadaniem było podnoszenie poziomu zawodowego i ideologicznego nauczycieli oraz innych pracowników oświatowych przez dostarczanie im odpowiedniej literatury. Biblioteka była dostępna dla nauczycieli wszystkich typów szkół i innych pracowników oświaty oraz osób przygotowujących się do zawodu nauczyciela. Biblioteka podlegała Wydziałowi Oświaty Miejskiej Rady Narodowej jako władzy terenowej w zakresie obsady bibliotekarza, zapewnienia odpowiednich warunków lokalowych oraz zaopatrzenie w sprzęt i urządzenia biblioteczne. W zakresie doboru, opracowania zbiorów i form pracy z książką i czytelnikiem podlegała instruktażowi PBW. *Instrukcja* nakładała na bibliotekarza obowiązek zorganizowania czytelnictwa nauczycieli i pracowników oświatowych miasta oraz wszelkie prace związane z tym zagadnieniem. Bibliotekarz miał realizować swoje zadania poprzez: właściwe opracowanie księgozbioru, ułatwiające dotarcie czytelnikowi do książki, udostępnianie księgozbioru, a także współpracę z Wydziałem Oświaty, ZNP i bibliotekami szkolnymi. Instrukcja nakreślała także formy pracy z czytelnikiem. Dla celów propagandy książki i biblioteki, bibliotekarz miał korzystać z konferencji, odpraw kierowników szkół, zebrań ZNP itp. Miał organizować wystawy książek związanych z tematyką obrad, dostarczać nowości, podawać komunikaty o działalności biblioteki, inicjować dyskusje nad książkami i zbierać opinie o przydatności danej książki. Bibliotekarzem mógł zostać tylko wyróżniający się nauczyciel, posiadający odpowiednie kwalifikacje zgodne z zarządzeniem Ministra Oświaty²⁹.

²⁹ *Pismo Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach z 7 czerwca 1957 roku w sprawie Pedagogicznej Biblioteki Miejskiej*. Maszynopis powielony w dokumentacji PBW Filii w Chorzowie. Teczka: Akta i zarządzenia normatywne.

Dokumentem regulującym pracę pedagogicznych bibliotek była *Instrukcja w sprawie organizacji pedagogicznych bibliotek powiatowych* z 26 września 1957 roku wydana przez Ministerstwo Oświaty. Już na samym początku określała ona, że *Pedagogiczna Biblioteka Powiatowa ma za zadanie służyć pomocą nauczycielom i innym pracownikom oświatowym, zarówno czynnym jak i emerytom, w kształceniu oraz doskonaleniu się zawodowym i ideowym, w rozszerzaniu i pogłębianiu wiedzy w dziedzinach związanych z oświatą i wychowaniem, w zaspokajaniu potrzeb czytelniczych w zakresie klasycznej literatury pięknej oraz literatury poruszającej problemy życia społecznego*³⁰. Powyższe zadania miała biblioteka spełniać przez:

- gromadzenie wydawnictw odpowiadających zadaniom biblioteki,
- biblioteczne opracowanie księgozbioru,
- udostępnianie zbiorów w wypożyczalni i czytelnii,
- udzielanie porad czytelniczych i informacji bibliotecznych,
- propagandę czytelnictwa i książek,
- współpracę z bibliotekami szkolnymi oraz innych sieci.

Zarówno *Pismo Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach* z 7 czerwca z 1957 roku w sprawie *Pedagogicznej Biblioteki Miejskiej* jak i *Instrukcja w sprawie organizacji pedagogicznych bibliotek powiatowych* z 26 września 1957 roku stanowiły podstawowe dokumenty regulujące działalność Biblioteki w latach 1958–1975.

Od początku swojego istnienia, zgodnie z *Instrukcją...* PBM w Chorzowie gromadziła książki i czasopisma z następującego zakresu: pedagogiki i nauk pokrewnych, wydawnictw dotyczących organizacji szkolnictwa i oświaty, literatury polityczno-społecznej, książek naukowych i popularnonaukowych związanych z realizacją programów szkolnych oraz materiałów ogólnoinformacyjnych. Kompletowała wydawnictwa z zakresu bibliotekarstwa i metod pracy z czytelnikiem, dzieła klasyków, pozycje objęte spisem lektury podstawowej i uzupełniającej, a także książki poruszające problemy życia społecznego regionu i kraju. Sukcesywnie gromadzone zbiory biblioteki w 1966 roku osiągnęły stan 7076 książek. Dziesięć lat później księgozbiór biblioteki liczył już 10.567 książek, a prenumerata początkowo kilku czasopism wzrosła do 45 tytułów. Prenumerowano głównie czasopisma metodyczne obejmujące wszystkie przedmioty nauczania, czasopisma ogólnopedagogiczne m.in. takie jak *Chowanna*, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, *Życie Szkoły*, czasopisma fachowe dla bibliotekarzy pozwalające na stałe doskonalenie warsztatu pracy bibliotekarzy, a także czasopisma literackie i polityczno-społeczne³¹. Biblioteka obsługiwała nauczycieli z terenu Chorzowa, Świętochłowic, Lipin, Nowego Wirku i Rudy Śląskiej. W 1975 roku zapisanych do Biblioteki było 539 czytelników na ogólną liczbę 908 chorzowskich nauczycieli. Największy procent stanowili nauczyciele studiujący oraz

³⁰ *Instrukcja w sprawie organizacji pedagogicznych bibliotek powiatowych z dnia 26 września 1957 roku*. Maszynopis powielony w dokumentacji PBW Filii w Chorzowie. Teczka: Akta i zarządzenia normatywne.

³¹ Tekst opracowano na podstawie sprawozdań z działalności Pedagogicznej Biblioteki Miejskiej w Chorzowie za lata 1966–1975. Teczka: Sprawozdania, statystyka za lata 1966–2000.

studenci, dlatego też praca biblioteki była skierowana w dużej mierze na zaspokojenie potrzeb czytelniczych tej grupy użytkowników.

Z myślą o swoich czytelnikach pracownicy Biblioteki tworzyli warsztat informacyjny, na który składały się: księgozbiór podręczny, katalogi i kartoteki. Trzon księgozbioru podręcznego stanowiły encyklopedie, słowniki i bibliografie, głównie bieżące i retrospektywne, które były cennym źródłem wiadomości o piśmiennictwie. Najczęściej korzystali z nich nauczyciele podnoszący swoje kwalifikacje na studiach wyższych i kursach doskonalących oraz studenci. Najważniejszym źródłem informacji o księgozbiorze zwartym i ciągłym Biblioteki od początku jej funkcjonowania były katalogi biblioteczne: alfabetyczny i rzeczowy oparty na Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej (UKD), informujące czytelnika, czy poszukiwana książka, czasopismo lub inne zbiory znajdują się w bibliotece. Obok katalogów głównych, uwzględniających całość zbiorów, placówka posiadała katalog czasopism, serii wydawniczych oraz katalog centralny. W roku 1974 przystąpiono do stworzenia katalogu centralnego w oparciu o wykazy książek z działów nauczycielskich prawie wszystkich szkół podstawowych i chorzowskich liceów. Było to przejawem zacieśnienia współpracy z nauczycielami bibliotekarzami. W pierwszych latach funkcjonowania tego katalogu miał on na celu pełniejsze zaspokojenie potrzeb czytelniczych nauczycieli studiujących. Realizowanie zamówień odbywało się m.in. poprzez wypożyczenia międzybiblioteczne.

Podstawowym i najbardziej aktualnym źródłem informacji dla czytelników były kartoteki. Tworzone na przestrzeni lat, z uwzględnieniem wieloaspektowych potrzeb nauczyciela początkującego, jak i z wieloletnią praktyką, oraz osób studiujących i uczących się, dostarczały szybko i na bieżąco potrzebnej informacji. Kartoteka miała układ przedmiotowy i tworzona była od samego początku z autopsji na bazie materiałów gromadzonych w Bibliotece. W tym celu pracownicy dokumentowali niemal wszystkie tytuły czasopism pedagogiczno-psychologicznych dostępne w zbiorach biblioteki. Duży nacisk kładziono także na bibliografowanie fragmentów prac, rozdziałów z wydawnictw zwartych, a nawet całych pozycji książkowych. Kartoteka zagadnieniowa systematycznie rozbudowywana powiększała się m.in. o takie hasła jak: *Pomoce naukowe*, *Wychowanie patriotyczne*, *Dziecko trudne*, *Wychowanie moralne*, *Aktywizacja uczniów*, *Etyka zawodowa nauczycieli*, *Kultura współżycia nauczycieli*, *Rozwijanie zainteresowań uczniów*, *Dojrzałość szkolna w aspekcie psychologicznym*. Kartoteka z zakresu szeroko rozumianej pedagogiki i nauk pokrewnych, literaturoznawstwa, bibliotekarstwa, zagadnień różnych na bieżąco była aktualizowana i uzupełniana o nowe hasła, najczęściej na podstawie zamówień czytelniczych. Z biegiem czasu kartoteka została wzbogacona o zagadnienia z zakresu tematyki regionalnej oraz o hasła osobowe. I tak w roku 1971 opracowano katalog pod nazwą *Silesiana*, który stał się nieocenionym źródłem wiedzy o regionie. Z myślą o nauczycielach dokształcających się w latach 1974–1975 założono kartoteki konspektów lekcji oraz kartotekę *Nauczycielski Uniwersytet Radiowo-Telewizyjny [NURT]*. Przydatność kartoteki zagadnieniowej od początku jej istnienia była bardzo duża. Nauczyciele najczęściej sięgali do kartotek metodycznych, pisząc rozkłady materiałów, konspekty lekcji, poszukując materiałów na imprezy szkolne czy też posiedzenia rady pedagogicznej. Kiedy materiały zawarte w kartotece nie były w stanie

zaspokoić bieżących potrzeb swoich użytkowników, bibliotekarze przygotowywali zestawienia bibliograficzne i udzielali indywidualnych porad bibliograficzno-bibliotecznych. Odbiorcami tych informacji byli głównie nauczyciele i studenci, zaś informacje przeważnie dotyczyły zagadnień z pedagogiki i psychologii.

Systematyczny wzrost liczby czytelników i wypożyczeń, zasobność zbiorów, o co raz to nowsze formy pracy spowodowały, że Biblioteka stała się znaczącą placówką oświatową miasta Chorzowa. Placówka wspierała proces dydaktyczno-wychowawczy jednostek oświatowych, współpracowała z nauczycielami, z Inspektorem Oświaty oraz dyrektorami szkół i przedszkoli. Na ogólnomiejskich konferencjach kierowników szkół przekazywano informacje o nowościach wydawniczych oraz dostarczano zestawienia bibliograficzne do tematów na narady pedagogiczne. Przede wszystkim jednak przygotowywano pełną informację dla środowiska oświatowego o zbiorach, bibliotece i czytelnictwie nauczycieli. Przedstawianie nowości wydawniczych na konferencjach kierowników było jedną z ważniejszych form popularyzacji książek. Nauczycielom i bibliotekarzom szkolnym wysyłano natomiast wykazy materiałów przydatnych do pracy dydaktyczno-wychowawczej. Biblioteka utrzymywała ścisłe kontakty z nauczycielskim środowiskiem lokalnym również poprzez reklamę swoich zbiorów na terenie szkół, organizowanie wystaw podczas konferencji rad pedagogicznych, a także przygotowywanie recenzji ciekawszych publikacji z zakresu metodyki przedmiotów.

Tabela 5

***Działalność biblioteki za lata 1966–1976
z uwzględnieniem liczby nauczycieli zatrudnionych w Chorzowie***

Rok	Wielkość zbiorów	Ilość czytelników	Ilość wypożyczeń	Ilość prenumerowanych czasopism	Ilość udzielanych porad bibliograficznych	Liczba nauczycieli zatrudnionych w Chorzowie
1966	7077	379		40		
1967	7468	441		40		
1968	7610	337		41	159	
1969	7879	236	3181	42	223	912
1970	8879	307		41	54	
1971	8900	330	1568	39	27	941
1972	8882	368	2122	40	78	941
1973	8596	374	2231	40	52	
1974	9530	463	3016	44	53	917
1975	10567	523	3743	45	66	908

Na przestrzeni tych dwudziestu lat zbiory biblioteki wzrosły do 10.567 woluminów. Było to możliwe dzięki systematycznym zakupom, przydziałom centralnym oraz pozyskaniu zbiorów m.in. z biblioteki szkolnej likwidowanego Liceum Pedagogicznego w Chorzowie. Planową politykę zakupów realizowano w oparciu o zapowiedzi zamieszczone w *Nowościach Tygodnia*, *Kartkowym Katalogu Nowości*, *Przeglądzie Księgarskim*

i Wydawniczym oraz *Książce dla Szkoły*. Kiedy w latach siedemdziesiątych wzrosły potrzeby nauczycieli podejmujących studia zaoczne oraz nauczycieli przygotowujących się do egzaminu kwalifikacyjnego zbiory biblioteki wzbogaciły się przede wszystkim o literaturę pedagogiczno-psychologiczną oraz humanistyczną. Szczegółowa analiza zbiorów w omawianym okresie wykazała, że literatura humanistyczna stanowiła około 48%, pedagogiczno-psychologiczna – 32%, matematyczno-przyrodnicza – 14%, społeczna – 3,8%, regionalna – 1,4%. Struktura zbiorów uwarunkowana była konkretnymi potrzebami środowiska, w szczególności kierunkiem studiów nauczycieli dokształcających się. Bogaty dział literatury polskiej i obcej oraz literatura naukowa cieszyły się dużym powodzeniem ze względu na znaczną liczbę nauczycieli studiujących na kierunkach humanistycznych. W tym też czasie wzrosła ranga Pedagogicznej Biblioteki Miejskiej. W latach powojennych, jak wynika ze wspomnień nauczycieli emerytów (na podstawie wywiadu przeprowadzonego przez autorkę 12 lipca 2005 r. z metodykami pracującymi wówczas w chorzowskim szkolnictwie), podstawowy warsztat pracy pedagogów zapewniały działy nauczycielskie bibliotek szkolnych. Sytuacja ta uległa zmianie, kiedy nastąpiło zmniejszenie zakupów dla bibliotek szkolnych, a masowy ruch dokształcania nauczycieli wymusił konieczność korzystania z zasobniejszej w literaturę pedagogiczno-psychologiczną biblioteki.

Podstawowymi wyznacznikami funkcji informacyjno-bibliograficznej Biblioteki w ówczesnym czasie stały się więc potrzeby nauczycieli dokształcających, a w następnej kolejności potrzeby nauczycieli podnoszących swoje umiejętności pedagogiczne poprzez samodoskonalenie.

W swojej pracy Biblioteka nie ograniczała się jedynie do pracy informacyjno-bibliograficznej. Od samego początku realizowała różnorodne formy pracy pedagogicznej, polegające głównie na: indywidualnym doradztwie w doborze literatury, pomocy w poszukiwaniu materiałów, instruktażu w zakresie posługiwania się bibliografiami, innymi dokumentami źródłowymi, a także katalogami i kartoteką zagadnieniową.

Na efekty pracy Biblioteki niewątpliwie miało wpływ wiele czynników. Mimo dwu-etatowej obsady i nie najlepszych warunków lokalowych placówka starała się w pełnym zakresie wypełniać swoje statutowe zadania. Dlatego też wśród wielu postulatów kierowanych do Inspektora Oświaty, w omawianym okresie, najważniejszy dotyczył remontu i powiększenia lokalu bibliotecznego oraz przyznania dodatkowego etatu. Już w 1966 roku sformułowano wniosek o przyznanie sali na czytelnię, ponieważ Biblioteka dysponowała tylko jednym pomieszczeniem, w którym wydzielony był niewielki kącik czytelniczy. W momencie, kiedy zakończono remont w 1969 roku, lokal Biblioteki został zalany przy gaszeniu pożaru. Nadawał się więc do ponownego odnowienia. Warunki lokalowe placówki pogarszały się wraz ze wzrostem kupowanych książek i czasopism. Niektóre formy działalności były utrudnione lub wręcz niemożliwe do realizacji. Znalezienie nowej siedziby stało się niemal sprawą priorytetową. Mimo trudnych warunków lokalowych starano się jednak realizować wszystkie podstawowe zadania Biblioteki.

Z uwagi na sąsiedztwo z oddziałem ZNP i Klubem Nauczycielskim pracownicy Biblioteki podejmowali szereg wspólnych działań mających na celu promowanie litera-

tury pedagogicznej. Tak więc organizowano spotkania autorskie połączone z wystawami książek a wśród nich spotkania m.in. z Aleksandrem Baumgartenem, Janem Pierzchałą, Zdzisławem Hierowskim, Magdaleną Samozwaniec, które cieszyły się dużym zainteresowaniem wśród nauczycieli. Ciekawą propozycją dla czytelników było także podjęcie decyzji o wprowadzeniu wolnego dostępu do półek z literaturą metodyczną do poszczególnych przedmiotów nauczania. Tym samym umożliwiono nauczycielom bezpośredni kontakt z literaturą fachową. Popularną formą działalności informacyjnej PBM w Chorzowie stały się w omawianym okresie wystawy nowości książkowych, wystawy tematyczne, rocznicowe, okolicznościowe propagujące gromadzone w bibliotece zbiory. W latach 1958–1976 w Bibliotece zostały zorganizowane m.in. następujące wystawy: *Sławne kobiety świata*, *Człowiek-Świat-Polityka*, *Nowe metody aktywizowania uczniów w procesie lekcyjnym*, *Międzynarodowy Rok Oświaty*, *Rok Kopernika*, *Postępowe tradycje w działalności Komisji Edukacji Narodowej*.

O działalności PBM w Chorzowie decydowali jej pracownicy. Początkowo zatrudnieni na kilka godzin tygodniowo, ograniczali swoją pracę do opracowania księgozbioru i udostępniania go czytelnikom. W omawianym okresie w Bibliotece zatrudnionych było ogółem siedmiu pracowników pedagogicznych, którzy w miarę rozwoju placówki zajmowali się organizacją i wyposażeniem lokalu, gromadzeniem księgozbioru, tworzeniem odpowiedniego warsztatu informacyjno-bibliograficznego, obsługą czytelników oraz szeroko pojętą działalnością pedagogiczną. Nazwiska pracowników zatrudnionych w poszczególnych latach ilustruje poniżej tabela.

Tabela 6

***Wykaz pracowników zatrudnionych w Pedagogicznej Bibliotece Miejskiej
w Chorzowie w latach 1946–1975***

Okres zatrudnienia	Imię i nazwisko pracownika	Funkcja
1945–1965	Olga Giertler, Woźniakówna (brak dokładnych danych)	Nauczyciel- bibliotekarz
1966–1969	Stanisława Klecka, Janina Borkowska	Nauczyciel- bibliotekarz
1969–1971	Antonina Lange	Nauczyciel- bibliotekarz
1969–1975	Janina Parysz	Dyrektor
1971–1975	Urszula Ostas	Nauczyciel-bibliotekarz

W latach 1957–1975, dzięki zaangażowanej pracy nauczycieli-bibliotekarzy PBM w Chorzowie stała się bazą informacyjną nauczycieli kształcących się, miejscem upowszechniania książki pedagogicznej, ośrodkiem dysponującym literaturą z wielu dyscyplin naukowych, a także źródłem inspiracji pedagogicznej. Czynnikiem mobilizującym czytelników do korzystania z usług Biblioteki był stały wzrost księgozbioru, jego wartość merytoryczna oraz rzetelnie prowadzona praca informacyjno-bibliograficzna. Biblioteka koncentrowała swoją działalność na wspomaganiu procesu dokształcania, doskonalenia i samokształcenia kadry nauczycielskiej miasta Chorzowa. Dzięki prawidłowej polityce gromadzenia zasobów, funkcjonalnemu warsztatowi informacyjno-bi-

bliograficznemu oraz pracy pedagogicznej prowadzonej na rzecz lokalnego środowiska szkolnego Biblioteka mogła w następnych latach swej działalności lepiej realizować potrzeby czytelnicze nauczycieli oraz pracowników placówek oświatowych.

LATA 1976–2006

Rok 1975 zamyka pewien etap w historii i rozwoju Pedagogicznej Biblioteki Miejskiej w Chorzowie. W 1976 roku na mocy zarządzenia placówka zmieniła nazwę na: **Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach – Filia w Chorzowie**. Biblioteka otrzymała nowy Regulamin, który stanowił, że *Biblioteka służy rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych nauczycieli, wychowawców oraz innych pracowników pedagogicznych, oświatowych, prowadzi działalność biblioteczną niezbędną w procesie kształcenia, dokształcania i doskonalenia kadr pedagogicznych, umożliwia prowadzenie prac naukowo-badawczych i stwarza warunki dla rozwoju życia umysłowego i kulturalnego nauczycieli*.³² W tym samym roku Biblioteka zmieniła swoją siedzibę. Przy ulicy Armii Czerwonej 12 (obecnie Armii Krajowej) placówka otrzymała cztery przestronne pomieszczenia o łącznym metrażu 355 m². Lokal uzyskano po zlikwidowanej Szkole Podstawowej nr 31 w Chorzowie. Rok 1976 to także czas obchodów 30-lecia istnienia placówki. Z tej okazji zorganizowano miejską konferencję z udziałem Franciszka Joachimskiego inspektora szkolnego, Henryka Skalbanioka dyrektora PBW oraz pracowników filii pedagogicznych bibliotek woj. katowickiego. W nowym miejscu placówka pozyskała dodatkowe pomieszczenia magazynowe, a także można było zorganizować czytelnię wyposażoną w odpowiedni księgozbiór podręczny. Dzięki właściwej organizacji pracy wypożyczalni i czytelni Biblioteka w pełni mogła realizować nałożone na nią zadania, a nade wszystko służyć lokalnemu środowisku oświatowemu. Tak więc w roku następnym, celem spopularyzowania Biblioteki w najbliższym otoczeniu placówka zorganizowała:

- konferencję dyrektorów placówek oświatowo-wychowawczych w Chorzowie,
- konferencję reedukatorów szkół województwa katowickiego,
- konferencję wizytatorów nauczania początkowego z udziałem przedstawiciela ministerstwa,
- konferencję poświęconą sprawom aktywizacji czytelnictwa miejscowych nauczycieli,
- spotkania dla bibliotekarzy szkół podstawowych,
- pierwsze lekcje biblioteczne w ramach przysposobienia czytelniczego i informacyjnego uczniów chorzowskich szkół.

Okres w dziejach Biblioteki, obejmujący lata osiemdziesiąte charakteryzował się doskonaleniem warsztatu informacyjno-bibliograficznego. W ramach podjętych w tym czasie działań rozbudowywano kartotekę zagadnieniową, zawierającą kilkaset opraco-

³² Regulamin Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach opracowany na podstawie Zarządzenia Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 27 marca 1976 roku w sprawie resortowej sieci bibliotek pedagogicznych. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Wychowania” 1976, nr 4, poz. 26.

wanych tematów z zakresu oświaty, wychowania i nauczania, utworzono katalog tekstów obcojęzycznych i zbiorów archiwalnych, a także założono katalog specjalistyczny dla nauczycieli-bibliotekarzy zdobywających stopnie specjalizacji zawodowej. Utworzono kartotekę programów szkolnych, rozkładów programów nauczania, podręczników szkolnych oraz materiałów repertuarowych na uroczystości szkolne, co w znacznej mierze poszerzyło warsztat informacyjny adresowany do nauczycieli szkół i przedszkoli. Istotnych zmian i korekt dokonano w obrębie katalogu alfabetycznego i rzeczowego. Dokonano melioracji w kartotece zagadnień oraz w katalogu rzeczowym. W obrębie katalogu rzeczowego wprowadzono bardziej szczegółową klasyfikację wg UKD oraz opracowano indeks, który ułatwiał czytelnikom wyszukiwanie potrzebnych informacji. W celu usprawnienia obsługi czytelników wydzielono z całości księgozbioru pozycje wieloegzemplarzowe z zakresu pedagogiki i psychologii, literaturę piękną polską i obcą, programy nauczania, przewodniki krajoznawcze oraz *Chorzowiana*. Wizualne formy popularyzacji zbiorów Biblioteka prowadziła w tym czasie poprzez: wystawki tematyczne uwzględniające bieżące problemy oświaty i życia społecznego, wystawki nowości ze szczególnym uwzględnieniem literatury pedagogicznej, popularyzowanie czasopism pedagogicznych pod hasłem, *O czym się pisze w prasie pedagogicznej* oraz wydanie *Informatora – przewodnika po zbiorach*. W latach 1982–1993 Biblioteka systematycznie informowała dyrektorów placówek oświatowych oraz inspektora szkolnego o stanie czytelnictwa chorzowskich nauczycieli. Dzięki szczegółowo prowadzonej statystyce czytelnictwa z podziałem na wydawnictwa zwarte oraz czasopisma można było określić zakres świadczonych usług dla nauczycieli poszczególnych szkół, przedszkoli oraz innych placówek oświatowych miasta Chorzowa. W 1986 roku wydano pierwszy exlibris Biblioteki projektu Mariana Knoblocha.

Rozszerzenie oferty usług dla czytelników takich jak: powielanie materiałów na ksero, telefoniczna rezerwacja książek czy też prowadzenie wypożyczeń międzybibliotecznych spotkało się z dużym zainteresowaniem użytkowników. Usługi te z biegiem czasu stały się codziennymi formami pracy Biblioteki. Kolejne lata przyniosły wzmocnienie działań na rzecz współuczestniczenia w procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły. Zadania w tym zakresie realizowano m.in. poprzez opracowywanie i przekazywanie materiałów informacyjno-bibliograficznych dla placówek oświatowych miasta, prowadzenie zajęć dydaktycznych z uczniami szkół podstawowych i ponadpodstawowych, organizowanie zebrań samokształceniowych nauczycieli oraz współpracę z doradcami metodycznymi. W celu zainteresowania dyrektorów czytelnictwem literatury pedagogicznej zorganizowano m.in. konferencję, na której referat nt.: *Biblioteka szkolna w pracy pedagogicznej dyrektorów szkoły i zespołu nauczycielskiego*, wygłosił dr Włodzimierz Goriszowski.

Biblioteka zapoczątkowała organizację cyklicznych lekcji bibliotecznych dla klas siódmych szkół podstawowych. Dla każdego ucznia klasy siódmej w ciągu jednego semestru przypadały dwie lekcje biblioteczne o następującej tematyce: *Uczymy się korzystać z katalogów w bibliotece i księgozbioru podręcznego* oraz *Sporządzamy zestawienie bibliograficzne*. W klasach licealnych prowadzono ćwiczenia w sprawnym posługiwaniu się katalogami i kartoteką zagadnieniową a także zajęcia z zakresu sporządzania skró-

conego opisu bibliograficznego, zestawień bibliograficznych oraz poznawania polskich bibliografii bieżących. Dzięki tym lekcjom Biblioteka stała się jednym z ogniw pracy dydaktycznej oraz przybliżała nauczycielom i uczniom posiadany warsztat informacyjno-bibliograficzny. Ponadto prowadzono także zajęcia dla fakultetu pedagogicznego przybliżające młodzieży m.in. warsztat dydaktyczny nauczyciela. W miarę nabywania doświadczeń przez pracowników Biblioteki w zakresie realizacji zajęć z edukacji czytelniczej w kolejnych latach realizowane były następujące tematy lekcji:

- Katalogi i kartoteki biblioteczne,
- Bibliografie i ich rodzaje,
- Opis bibliograficzny książki i czasopisma,
- Aparat naukowy książki,
- Księgozbiór podręczny biblioteki. Rodzaje słowników i encyklopedii,
- Słowniki języka polskiego.

Ważnym elementem działalności Biblioteki stało się także upowszechnianie wśród nauczycieli i uczniów wiedzy o regionie oraz własnym mieście. Działalność ta przekładała się na wzbogacenie zbiorów o książki podejmujące tematykę Śląską, rozszerzenie prenumeraty czasopism o pisma lokalne i regionalne, rozbudowę kartoteki zagadnieniowej *Silesiana* oraz organizowanie lekcji regionalnych dla uczniów szkół podstawowych. W 1995 roku opracowano konspekt lekcji regionalnej *Chorzów – moje miasto* wspierając tym samym nauczycieli w ich działaniach dydaktyczno-wychowawczych upowszechniających wiedzę o mieście i regionie. W wyniku ogłoszonego konkursu wyróżniony został program autorski *Chorzów dawniej i dziś. Program z edukacji regionalnej dla klas IV–VI szkół podstawowych* opracowany przez obecnego pracownika PBW. Dzięki tym przedsięwzięciom placówka włączyła się aktywnie w nurt działań związanych z realizacją *Programu Edukacji Regionalnej – Chorzów Moje Miasto*, uchwalonego przez Radę Miejską w czerwcu 1996 roku. W chwili obecnej Biblioteka wspomaga chorzowskich nauczycieli w realizacji ścieżki edukacji regionalnej poprzez lekcje prowadzone w oparciu o wybrane tematy tego programu.

W związku z wprowadzeniem *Nowej Matury* pracownicy opracowali konspekt lekcji dla uczniów klas trzecich szkół ponadgimnazjalnych. Celem zajęć jest wykształcenie umiejętności tworzenia bibliografii, selekcjonowania i wykorzystania materiałów pomocniczych przy tworzeniu prezentacji, a także kształtowanie umiejętności przygotowania krótkich wystąpień.

W omawianym okresie nastąpiło sukcesywne wzbogacanie księgozbioru Filii w Chorzowie. W ten sposób placówka stara się zaspokoić stale rosnące potrzeby czytelnicze chorzowskich nauczycieli. Jak większość instytucji oświatowych boryka się z trudnościami finansowymi. Sytuacja ta spowodowała wystosowanie pisma do władz miasta Chorzowa z prośbą o wyasygnowanie środków na zakup nowości z zakresu pedagogiki, psychologii i metodyki nauczania. Władze oświatowe miasta rozumiejąc potrzeby doskonalących się nauczycieli od wielu lat przyznają placówce dotacje na zakup nowości wydawniczych. Od 1994 roku aż do chwili obecnej znacząca część zbiorów zakupiona została ze środków finansowych **Urzędu Miasta Chorzowa**. Dzięki dotacjom ze strony władz miasta zasoby Biblioteki wzbogacono w literaturę wspomagającą warsztat dy-

daktyczno-wychowawczy nauczyciela oraz literaturę niezbędną dla kształcenia przyszłej kadry oświatowej. Fakt ten nabiera szczególnego znaczenia w kontekście Ustawy *O bibliotekach* wg której biblioteka jest ważnym elementem kształcenia nauczycieli³³. *Podstawą nowoczesnego modelu kształcenia jest [...] nowoczesna, dobrze zaopatrzona biblioteka*³⁴ dlatego też powinna posiadać w swoich zbiorach aktualną literaturę służącą samokształceniu i doskonaleniu pedagogów. Oprócz aktualnej literatury Biblioteka sukcesywnie gromadzi i udostępnia materiały audiowizualne, przeznaczone głównie dla nauczycieli. Są to nagrania wideo, taśmy magnetofonowe oraz CD-ROMy na ogólną liczbę około 500 sztuk. Wartość merytoryczną zbiorów audiowizualnych wzmacniają kasety pozyskane w ramach *Pakietu Wideoteki Edukacyjnej*. Wraz ze wzrostem zbiorów audiowizualnych zaistniała potrzeba stworzenia odrębnego katalogu rejestrującego tego typu nabytki, pozwalającego czytelnikom na szybkie wyszukanie materiałów na dany temat.

Na drugą połowę lat dziewięćdziesiątych przypada kolejny jubileusz naszej placówki. W 1995 roku w związku z obchodami 50-lecia pracownicy placówki opracowali publikację: *J. Parysz, J. Pokorska, J. Droszdzol: Rodowód Pedagogicznej Biblioteki w Chorzowie. 50-lecie działalności* wydaną dzięki wsparciu finansowemu Urzędu Miasta Chorzów. Przygotowane zostały także okolicznościowe wystawy: *Z dziejów chorzowskiej oświaty lat międzywojennych*, *Edukacja regionalna. Edukacja dla demokracji*, *Z kultury naszego regionu*. W ramach uroczystości jubileuszowych dr Krystyna Dyba wygłosiła referat na temat: *Dziedzictwo kulturowe regionu w edukacji szkolnej*. Z inicjatywy i przy udziale pracowników nagrano kasetę wideo prezentującą działalność biblioteki oraz wydano drugi exlibris wg projektu Adolfa Szołtyska. W Telewizji Regionalnej z okazji jubileuszu wyemitowano wywiad przeprowadzony z kierownikiem Filii PBW na temat form pracy i historii Biblioteki. Rok kolejny zapisał się w dziejach placówki przejściem zbiorów pedagogicznych i literatury popularnej po likwidowanych bibliotekach Liceum Medycznego i Huty Batory, a także rozpoczęciem prac związanych z komputeryzacją Biblioteki. Było to możliwe dzięki otrzymaniu z Banku Śląskiego komputera wraz z monitorem, zakupieniu, za sprawą dotacji Urzędu Miasta Chorzowa, programu bibliotecznego *Libra* oraz pozyskaniu drukarki od prywatnego sponsora.

W związku z transformacją ustrojową, w roku 1999 organem prowadzącym Bibliotekę stał się samorząd województwa, natomiast organem sprawującym nadzór pedagogiczny kuratorium oświaty. W tym samym roku wydane Rozporządzenie MEN z 15 lipca określało, że *Publiczna biblioteka pedagogiczna [...] służy w szczególności potrzebom kształcących się nauczycieli, studentów przygotowujących się do zawodu nauczyciela oraz słuchaczy zakładów kształcenia nauczycieli*.³⁵ Mimo że resort zawęził grono czytelników,

³³ Ustawa „O bibliotekach” z dnia 27 czerwca 1977 roku. „Dziennik Ustaw” 1997, nr 85, poz. 539.

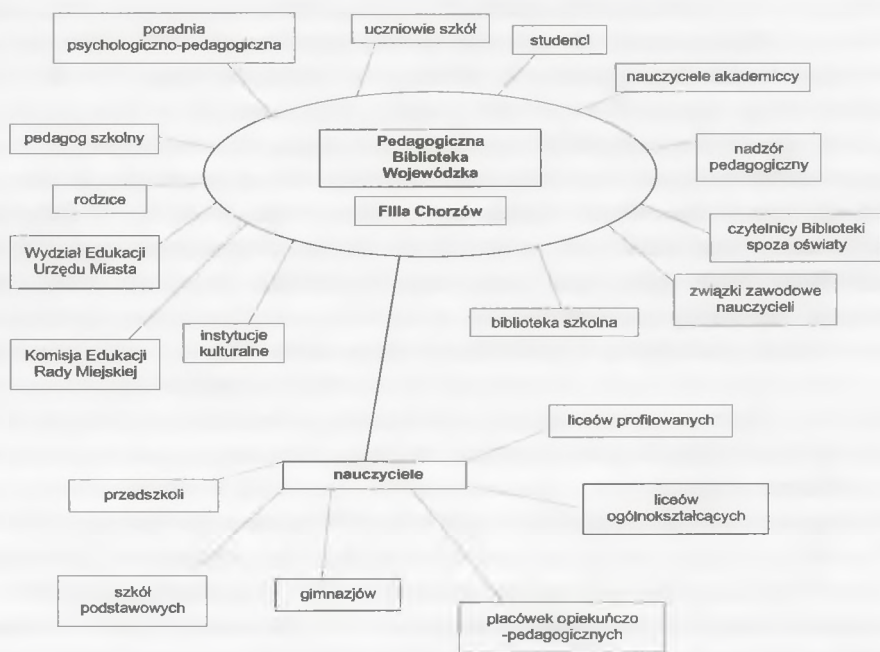
³⁴ Rozporządzenie MEN z 15.07.1999. „Dziennik Ustaw” 1999, nr 67, poz. 754.

³⁵ E. Wittbrodt: *Ministerstwo Edukacji Narodowej o bibliotekach*. W: „Biblioteczka Reformy” Warszawa, 2000, T. 25, s. 1.

Biblioteka pozostała otwarta na potrzeby wszystkich chcących zdobywać i poszerzać swoją wiedzę. W dobie reformy edukacji Biblioteka nie ograniczyła się do realizacji takich zadań jak gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów. Misją Biblioteki stało się nie tylko zaspokajanie, ale przede wszystkim wychodzenie naprzeciw potrzebom informacyjnym swych użytkowników. W związku z tym w 1999 roku opracowano projekt Centrum Informacji Pedagogicznej Chorzowa, który spotkał się z zainteresowaniem Komisji Edukacji Rady Miasta. Niestety, ze względu na brak dostatecznych środków finansowych nie udało się go wprowadzić w życie.

Ostatnie dziesięciolecie w dziejach Biblioteki charakteryzuje intensyfikacja działań na rzecz środowiska lokalnego. Biblioteka stale poszerza krąg swoich czytelników. Odbiorcami naszych usług są zarówno nauczyciele placówek oświatowo-wychowawczych, studenci oraz pracownicy instytucji związanych z oświatą. Przedstawiony poniżej schemat przedstawia odbiorców informacji pedagogicznej naszej placówki.

Odbiorcy informacji pedagogicznej PBW Filii w Chorzowie
– SCHEMAT –

W ramach upowszechniania informacji pedagogicznej placówka podejmowała różnorodne formy działania. Wśród nich należy wymienić:

- konferencje ogólnomiejskie z udziałem chorzowskich placówek oświatowych,
- warsztaty i kursy doskonalące dla nauczycieli,
- spotkania informacyjno-doskonalące dla kadry oświatowej ubiegającej się o stopnie awansu zawodowego,
- spotkania autorskie z ciekawymi ludźmi,

- wystawy tematyczne,
- spotkania informacyjne dla członków Komisji Edukacji i Sportu Rady Miasta Chorzowa.

Liczba prowadzonych przez Bibliotekę spotkań informacyjno-doskonających, warsztatów, konferencji stale rośnie. Jest to wynikiem dużego zainteresowania chorzowskiego środowiska oświatowego Chorzowa, a także miast ościennych nowymi formami działalności placówki.

Tabela 7

Wykaz zorganizowanych spotkań informacyjno-doskonających dla nauczycieli w latach 2001–2004

Rok	Ilość zorganizowanych spotkań informacyjno-doskonających
2001	21
2002	17
2003	47
2004	20

Wśród prac podjętych przez Bibliotekę w ostatnich latach na szczególną uwagę zasługują działania mające na celu zainteresowanie i pogłębianie wiedzy nauczycieli z zakresu biblioterapii. Pierwszym krokiem było zakupienie nowości wydawniczych z tego zakresu oraz opracowanie na potrzeby kartoteki zagadnieniowej takich tematów jak: *Biblioterapia*, *Scenariusze zajęć biblioterapeutycznych*, *Diagnoza pedagogiczna*, *Terapia pedagogiczna*. Dzięki pomocy Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego we Wrocławiu zorganizowano na terenie placówki kursy z zakresu biblioterapii pierwszego i drugiego stopnia. W ramach stałych działań Biblioteki znalazło się prowadzenie indywidualnego poradnictwa dla nauczycieli zainteresowanych prowadzeniem zajęć biblioterapeutycznych z uczniami. W celu wymiany doświadczeń zawodowych organizowano spotkania nauczycieli prowadzących zajęcia biblioterapeutyczne na terenie swoich placówek oraz lekcje pokazowe. Na bieżąco uzupełniano literaturę przedmiotu, w tym serii wydawniczej *Opowieści dla duszy dziecięcej*. Dla nauczycieli szkół oraz przedszkoli pracownicy opracowali zestawienia bibliograficzne na temat: *Biblioterapia i jej wykorzystanie w praktyce szkolnej*, *Biblioterapia*, *muzykoterapia*, *arteterapia – wykorzystanie w praktyce szkolnej*. Założono teczkę tekstową opracowywaną w oparciu o materiały z Internetu oraz czasopismo *Biblioterapeuta*, gromadząc materiały metodyczne i scenariusze zajęć. Podjęte przez Bibliotekę działania spotkały się z zainteresowaniem ze strony nauczycieli, którzy mogli zaproponować atrakcyjne metody pracy wychowawczej z uczniem. Ten sposób upowszechniania zagadnień biblioterapii zarysował przed Biblioteką kolejny obszar działań ukierunkowany na wspomaganie procesu doskonalenia nauczycieli.

Pracownicy od szeregu lat dążyli do wypracowania pozytywnego wizerunku Biblioteki w środowisku lokalnym. Celowe i programowe działania w tym kierunku podjęto od 2000 roku. Promocję Biblioteki prowadzono m.in. poprzez:

- informowanie o zasobności księgozbioru i funkcjonalności warsztatu informacyjno-bibliograficznego,
- kierowanie zróżnicowanej oferty edukacyjnej dla nauczycieli,
- dbałość o realizację potrzeb czytelnich,
- upowszechnianie specyfiki warsztatu informacyjno-bibliograficznego i form pracy naszej placówki różniącym ją od innych bibliotek działających w mieście,
- współdziałanie z zespołem nauczycieli doradców metodycznych,
- dbałość o przyjazne kontakty z władzami miasta oraz placówkami kulturalnymi m.in. z Muzeum, Miejską Galerią Sztuki MM, Miejskim Domem Kultury Batory, Miejską Biblioteką Publiczną,
- wydanie trzeciego exlibrisu Biblioteki według projektu Jana Herli.

Kolejny raz swoją siedzibę Biblioteka zmieniła w 2000 roku, kiedy to została przeniesiona do nowego lokalu na ulicę Sportową 21, w sąsiedztwie Zespołu Szkół Technicznych i Ogólnokształcących nr 1 im. W. Korfatego. Dzięki wykonanym pracom remontowo-adaptacyjnym pochodzącym ze środków Urzędu Miasta Chorzowa oraz Urzędu Marszałkowskiego w Katowicach placówka otrzymała dobre warunki do dalszej działalności. W nowej siedzibie urządzono czytelnię na 32 stanowiska, wypożyczalnię, magazyny książek i czasopism oraz salkę konferencyjną. Uzyskanie dotacji ze strony Urzędu Miasta pozwoliło na zmodernizowanie warsztatu dydaktycznego placówki m.in. poprzez zakup: telewizora, wideo, radiomagnetofonu, faksu oraz tablicy ściennej. W roku następnym ze środków Urzędu Marszałkowskiego Biblioteka otrzymała trzy stanowiska komputerowe wraz z oprogramowaniem bibliotecznym *Libra*. Pozwoliło to usprawnić działania pracowników w zakresie komputeryzacji. Zakończenie procesu komputeryzacji w 2004 roku poprzez wprowadzenie do bazy danych 100% zasobów bibliecznych otworzyło przed Biblioteką nowe możliwości kontaktów i przepływu informacji. W dzisiejszym świecie nauki dla użytkowników najbardziej istotna wydaje się szybkość usług, kompletność źródeł, szybka informacja o poszukiwanych materiałach a także możliwość reprografii. Dzięki wprowadzeniu zautomatyzowanego systemu opracowania, wyszukiwania i wypożyczania zbiorów Biblioteka może lepiej służyć swoim czytelnikom. Proces komputeryzacji udało się zakończyć mimo niezmiennionej obsady personalnej (4 etaty), stałego wzrostu liczby użytkowników czytelnicy i wypożyczalni oraz realizacji dodatkowych usług wobec czytelników. W ciągu ostatnich 10 lat wzrosła nie tylko liczba czytelników, ale także odnotowano zwiększenie ilości wypożyczeń zbiorów bibliecznych czy też ilość wydanych materiałów czytelnianych. W ostatnich latach coraz więcej osób korzysta z dobrze wyposażonej czytelnicy, która oferuje nowości pedagogiczne, literaturę społeczną, prasę fachową oraz źródła informacji bezpośredniej jak słowniki i encyklopedie. Postępujące zainteresowanie zbiorami Biblioteki należy niewątpliwie upatrywać w realizacji założeń reformy oświaty, wprowadzeniu ścieżki awansu zawodowego, które obligują nauczycieli do ciągłego samokształcenia. Nastąpił także znaczny wzrost zainteresowania zbiorami ze strony studentów kierunków nie tylko pedagogicznych, co niewątpliwie świadczy o zasobności Biblioteki, która jest w stanie zaspokoić potrzeby różnych czytelników.

Działalność biblioteki, którą przedstawia się poniżej odbiega co prawda od przyjętej wcześniej formy opisu historycznego zawartego w publikacji, niemniej jednak – zdaniem autorek – zastosowana metoda przedstawienia materiału pozwala w syntetyczny sposób pokazać różne płaszczyzny funkcjonowania placówki oraz zakres jej działalności w lokalnym środowisku³⁶. Forma prezentacji oparta jest m.in. na publikacji *Biblioteki pedagogiczne w Polsce. Informator bibliotek pedagogicznych w roku szkolnym 2003/2004*, a także wzbogacona została o działania charakterystyczne dla pracy Biblioteki.

OBSZAR DZIAŁANIA BIBLIOTEKI

- Miasta: Chorzów i Świętochłowice
- Zasady dostępu dla osób spoza rejonu: czytelnia dla wszystkich użytkowników

Tabela 8

KADRA BIBLIOTEKI ZA LATA 1976–2006

Nauczyciele-bibliotekarze zatrudnieni w pełnym wymiarze godzin

Okres zatrudnienia	Imię i nazwisko pracownika
1976–2006	Janina Parysz – kierownik (nauczyciel dyplomowany; ekspert)
1976–1985	Urszula Ostas (nauczyciel-bibliotekarz)
1984–2003	Jolanta Pokorska (nauczyciel-bibliotekarz)
1987–1997 2003–2006	Jolanta Droszdol (nauczyciel dyplomowany)
1997–2006	Ewa Kołodziejczyk-Seemann (nauczyciel mianowany)
1997–2006	Michał Seemann (nauczyciel mianowany)

Nauczyciele bibliotekarze zatrudnieni w niepełnym wymiarze godzin do 1997 roku:

Cecylia Idczak
 Krystyna Młostek
 Urszula Wołczyk
 Krystyna Zięba

Wieloletni pracownik obsługi:

Magdalena Wycik

³⁶ Tekst opracowano na podstawie sprawozdań, kronik oraz innej dokumentacji Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej Filii w Chorzowie za lata 1996–2004. Teczka: Sprawozdania, statystyka za lata 1996–2000, 2000–.

Tabela 9

BAZA BIBLIOTEKI – stan na 1 września 2005 r.

Pomieszczenie biblioteki ogółem w m ²	498 m ²
Czytelnia	32 stanowiska
Inne pomieszczenia dydaktyczne	salka konferencyjna na 18 stanowisk
Liczba stanowisk z dostępem do Internetu	1, 4 stanowiska w przygotowaniu (Internetowe Centrum Informacji Multimedialnej)
Liczba stanowisk komputerowych	3 (sieć)

ZBIORY BIBLIOTEKI

Biblioteka gromadzi książki, czasopisma oraz zbiory audiowizualne obejmujące:

- materiały biblioteczne z dziedziny nauk pedagogicznych i pokrewnych w języku ojczystym i językach obcych,
- literaturę polityczno-społeczną,
- publikacje naukowe i popularnonaukowe oraz inne materiały biblioteczne ogólnoinformacyjne i z różnych dziedzin wiedzy,
- z literatury pięknej dzieła klasyków,
- piśmiennictwo z zakresu bibliotekarstwa i czytelnictwa,
- materiały biblioteczne dotyczące własnego regionu, przede wszystkim z zakresu oświaty i wychowania,
- podręczniki i programy nauczania.

Specyfika zbiorów:

- w czytelni wyodrębniony jest dział zbiorów specjalnych, w skład którego wchodzi książki i czasopisma wydane przed 1945 rokiem (około 380 pozycji),
- zbiory audiowizualne w tym pakiety *Powszechnej Wideoteki Edukacyjnej*,
- dokumenty życia społecznego: „*Biuletyn Urzędowy Miasta Chorzowa*”, zaproszenia, foldery, ulotki, programy imprez

Tabela 10

Wielkość zbiorów – stan na 1 września 2005

Druki zwarte	33063
Czasopisma	2310
Zbiory audiowizualne	491
Broszury	2585
Razem	38449

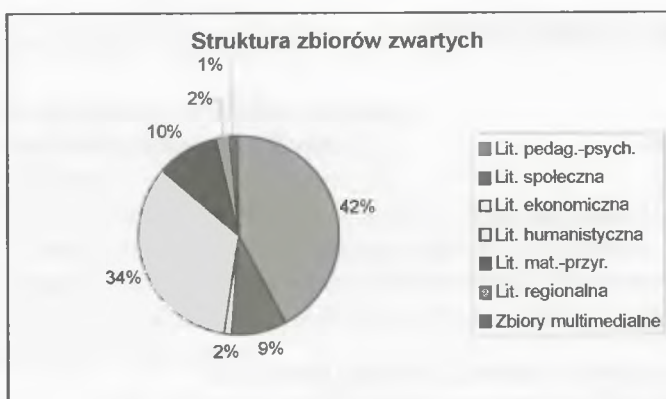

Tabela 11

Liczba zarejestrowanych czytelników oraz wielkość wypożyczeń w poszczególnych latach z uwzględnieniem liczby nauczycieli zatrudnionych w Chorzowie

Rok	Ilość zarejestrowanych czytelników	Wielkość wypożyczeń w danym roku	Ilość nauczycieli zatrudnionych w Chorzowie
1977	539	4892	851
1979	646	6670	834
1981	709	6887	815
1983	753	7925	1055
1985	825	8974	1012
1990	1004	10653	1439
1995	1112	14520	1330
2000	1422	14069	1745
2003	1709	21057	1754
2004	1633	20203	1735

Tabela 12

Godziny udostępniania zbiorów i usług w bibliotece

Wypożyczalnia	poniedziałek – środa – piątek	9 ⁰⁰ –18 ⁰⁰
	wtorek – czwartek	9 ⁰⁰ –15 ⁰⁰
Czytelnia	poniedziałek – środa – piątek	9 ⁰⁰ –18 ⁰⁰
	wtorek – czwartek	9 ⁰⁰ –15 ⁰⁰

WARSZTAT INFORMACYJNY

1. katalogi
2. kartoteki
3. bazy danych
4. bibliografie
5. zestawienia bibliograficzne

KATALOGI

kartkowe:

- alfabetyczny zbiorów zwartych i zbiorów specjalnych
- rzeczowy wg UKD zbiorów zwartych i zbiorów specjalnych
- czasopism
- zbiorów czytelników
- zbiorów specjalnych
- zbiorów archiwalnych
- prac nauczycieli Chorzowa
- bibliografii
- serii wydawniczych

komputerowe:

- alfabetyczny
- tytułowy
- przedmiotowy
- UKD

KARTOTEKI ZAGADNIENIOWE

1. kartoteka artykułów czasopism pedagogicznych, wybranych książek lub ich fragmentów z zakresu:

- pedagogiki,
- psychologii,
- pedagogiki,
- oświaty,
- dydaktyki przedmiotów,
- literaturoznawstwa,

2. kartoteki metodyczne,

2.1. kartoteka dla nauczyciela – bibliotekarza,

2.2. kartoteka dla nauczyciela języka obcego,

2.3. kartoteka dla nauczyciela – polonisty (język polski – materiały metodyczne, lektury szkolne – konspekty lekcji, omówienia),

2.4. kartoteka dla nauczyciela – przedszkola,

2.5. kartoteka dla nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej,

2.6. kartoteka materiałów repertuarowych,

- 2.7. kartoteka scenariuszy (konspektów) lekcji do poszczególnych przedmiotów nauczania,
- 2.8. kartoteka programów i rozkładów nauczania,
3. kartoteka regionalna: *Silesiana, Chorzowiana*,
4. kartoteka osobowa,
5. kartoteka dotycząca awansu zawodowego nauczyciela,
6. kartoteki tekstowe (wycinki z czasopism, druki ulotne, materiały ilustracyjne): m.in. *Pedagogika I, II, Uroczystości szkolne, Gazetki szkolne chorzowskich szkół, Kultura-nauka-oświata, Papież Jan Paweł II, Portrety twórców literatury dla dzieci, Narkomania, Śląsk, Chorzów, Biblioterapia*.

BAZY DANYCH – stan na 1 września 2005 r.

1. Katalogi i kartoteki w systemie **LIBRA**.
Zautomatyzowany system biblioteczny obejmuje 100% zbiorów, w tym:
 - 35.518 opisów zbiorów zwartych, podręczników i broszur oraz zbiorów audiowizualnych,
 - 31.386 opisów bibliograficznych w Kartotece Zagadnieniowej (tj. 50% całości)
 - 1658 haseł w Kartotece Zagadnieniowej.
2. Przewodnik Bibliograficzny BN 1975-2005
3. Bibliografia Zawartości Czasopism BN 1975-2005

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNO-BIBLIOGRAFICZNA BIBLIOTEKI

Dziedziny działalności:

1. Indywidualne porady biblioteczne i bibliograficzne
 - Pomoc indywidualnemu czytelnikowi
 - Pomoc zainteresowanym czytelnikom przy sporządzaniu bibliografii i korzystaniu ze źródeł bibliograficznych
 - Wspomaganie nauczycieli w realizacji ścieżek edukacyjnych, w szczególności z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej oraz edukacji regionalnej
 - Wspomaganie nauczycieli uczestniczących w procesie awansu zawodowego
 - Dostarczanie bieżącej informacji o formach doskonalenia nauczycieli prowadzona przez instytucje oświatowe regionu
2. Zbiorowe formy działalności informacyjnej
 - Opracowywanie wykazów nabytków oraz przekazywanie ich do placówek oświatowo-wychowawczych miasta
 - Przygotowywanie zestawień bibliograficznych na tematy, związane z edukacją w zależności od zapotrzebowania instytucji lub indywidualnych czytelników
 - Prowadzenie zajęć dydaktycznych dla szkół podstawowych, gimnazjum, ponadgimnazjalnych
 - Prowadzenie praktyk dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej

3. Stałe formy organizacyjne

- Współpraca z doradcami metodycznymi poszczególnych przedmiotów w ramach comiesięcznych spotkań samokształceniowych organizowanych w placówce
- Organizowanie cyklicznych i okazjonalnych wystaw książek w bibliotece mających na celu promocję literatury pedagogicznej
- Przekazywanie bieżącej informacji o działalności Biblioteki na łamach *Biuletynu Matematycznej Kawiarenki Papierowej Biblioteki Pedagogicznej i Chorzowskich Zeszytów Dydaktycznych*, *Biuletyn Doradca Metodyczny – proponuje*,
- Prowadzenie telefonicznej rezerwacji książek dla czytelników

4. Formy pracy z nauczycielem studiującym

- Indywidualne poradnictwo bibliograficzne
- Organizacja spotkań samokształceniowych dla nauczycieli
- Zwiększenie ilości jednorazowo wypożyczanych książek oraz wydłużenie czasu wypożyczeń
- Realizacja, w miarę możliwości, dezyderatów nauczycieli studiujących w zakresie zakupu nowości wydawniczych
- Rozszerzenie prenumeraty czasopism fachowych

działalność edukacyjno-metodyczna

1. Promowanie edukacji czytelnicznej i medialnej poprzez opracowywanie scenariuszy i prowadzenie lekcji
2. Promowanie edukacji regionalnej m.in. poprzez prowadzenie lekcji wg autorskiego programu nauczyciela-bibliotekarza Biblioteki
3. Wspieranie warsztatu pracy zawodowej nauczycieli-bibliotekarzy (we współpracy z nauczycielem doradcą metodycznym ds. bibliotek szkolnych)
4. Prowadzenie spotkań samokształceniowych dla rad pedagogicznych:
 - *Reforma systemu szkolnego w publikacjach i prasie pedagogicznej*
 - *Warsztat informacyjno-bibliograficzny w zakresie edukacji regionalnej*
 - *Szkoła i nauczyciel w przepisach oświatowych*
 - *Agresja dzieci i młodzieży*
5. Współorganizowanie warsztatów metodycznych dla nauczycieli
 - *Biblioterapia: I, II stopień*
 - *Agresja dzieci i młodzieży: formy jej przeciwdziałania*, przy udziale Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Chorzowie
 - *Tworzenie programu wychowawczego szkoły* (prowadzone przez WOM w Katowicach)
6. Organizowanie konferencji o charakterze ogólnomiejskim
 - *Aktywność twórcza nauczycieli jako edukacyjna wartość* w ramach I Chorzowskich Spotkań Nauczycieli Twórczych,
 - *Edukacja regionalna w chorzowskich placówkach oświatowych*,
 - *Proeuropejska dydaktyka multimedialna* w ramach V Konferencji Chorzowskich Spotkań Europejskich.

7. Organizacja konkursów

- konkurs na najlepiej zorganizowaną bibliotekę szkolną jako pracownię ogólnoszkolną
- konkurs na plakat pt.: *Mój świat książek*,
- konkurs na temat: *Exlibris biblioteki szkolnej i domowej*,
- konkurs dla uczniów szkół podstawowych na temat: *W świecie baśni i legend*.

8. Organizacja wystaw książek

- *Książka ładnie wydana*,
- *Nauczyciele w służbie oświaty w czasie okupacji*,
- *40-lat naszej placówki – zarys dziejów*,
- *Z dziejów chorzowskiej oświaty lat międzywojennych*,
- *Z kultury naszego regionu*,
- *Pedagogiczne serie wydawnicze*,
- *Silesiana w zbiorach biblioteki pedagogicznej i bibliotek szkolnych*,
- *Rodzina śląska w starej fotografii*.

DODATKOWE STAŁE USŁUGI DLA UŻYTKOWNIKÓW

1. Zestawienia bibliograficzne dla placówek oświatowych oraz dla indywidualnych czytelników,
2. Zestawienia tematyczne dla placówek oświatowych oraz dla indywidualnych czytelników,
3. Wystawy tematyczne oraz nowości książkowych,
4. Promocje podręczników szkolnych i literatury metodycznej organizowane przez polskie wydawnictwa oświatowe m.in. *WSiP, MAC, Nowa Era*,
5. Punkt konsultacyjny dotyczący awansu zawodowego nauczycieli,
6. Telefoniczna rezerwacja książek i przedłużanie wypożyczonych książek,
7. Recenzje wybranych nowości wydawniczych i artykułów z prasy pedagogiczno-psychologicznej,
7. Możliwość korzystania z kserografu.

DOSKONALENIE ZAWODOWE

1. Doskonalenie nauczycieli:
 - Konferencje rad pedagogicznych chorzowskich placówek oświatowych,
 - Spotkania dla nauczycieli rozpoczynających pracę pedagogiczną,
 - Spotkania z ciekawymi ludźmi,
 - Spotkania dotyczące awansu zawodowego nauczycieli,
 - Warsztaty i kursy doskonalące,
 - Spotkania dla zespołów samokształceniowych,
 - Spotkania doskonalące dla nauczycieli-bibliotekarzy, liderów WDN,
 - Indywidualne poradnictwo bibliograficzne,
2. Praktyki dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej,
3. Doskonalenie zawodowe pracowników Biblioteki w ramach WDN oraz na warsztatach i kursach doskonalących (m.in.: *Organizacja i zarządzanie oświatą, Bibliote-*

rapia, Mierzenie jakości biblioteki szkolnej, Opiekun szkolnego centrum multimedialnego i informacyjnego, Lider WDN).

WSPÓŁPRACA ZE ŚRODOWISKIEM

Biblioteka regularnie współpracuje z:

- Wydziałem Edukacji Urzędu Miasta Chorzowa,
- Muzeum w Chorzowie,
- Miejską Biblioteką Publiczną,
- Placówkami oświatowo-wychowawczymi miasta,
- Innymi bibliotekami pedagogicznymi,
- Wydawnictwami,
- Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Chorzowie
- RODN WOM Katowice.

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA BIBLIOTEKI

Biblioteka nie prowadzi samodzielnej działalności wydawniczej. Natomiast placówka jest siedzibą Rady Programowej *Chorzowskich Zeszytów Dydaktycznych* i uczestniczy w pracach redakcyjno-wydawniczych. Poza tym pracownicy publikują na łamach czasopism bibliotekarskich, pedagogicznych oraz prasy lokalnej. Szczegółowy wykaz publikacji pracowników Biblioteki został zamieszczony w aneksie nr 1.

STAŁE DZIAŁANIA BIBLIOTEKI NA RZECZ JAKOŚCI

W myśl nowej koncepcji zreformowanej szkoły, nowoczesny nauczyciel to pedagog twórczy, doksztalający się i doskonalący swoje umiejętności. Do realizacji tych zadań nauczyciel potrzebuje dobrze zaopatrzonej biblioteki oraz kompetentnego bibliotekarza. PBW Filia w Chorzowie wychodząc naprzeciw potrzebom swoich czytelników, stara się w rozmaity sposób poznać ich opinie i oczekiwania. Służą temu indywidualne rozmowy, zeszyt uwag czytelniczych oraz zestawienia statystyczne przygotowywane corocznie przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Katowicach ukazujące pracę Biblioteki. Jak wynika ze Sprawozdania PBW za 2004 rok chorzowska filia na tle innych filii PBW województwa śląskiego przedstawia się następująco:

- Biblioteka zakupiła w omawianym okresie najwięcej książek spośród 20 filii (1050). Było to możliwe dzięki kolejnej dotacji przekazanej ze środków budżetowych Urzędu Miasta Chorzowa,
- Biblioteka odnotowała najniższy procent niezrealizowanych zamówień (5,5%). Osiągnięto to dzięki właściwemu doborowi nowości wydawniczych oraz w miarę możliwości regularnym zakupom,
- odnotowano wypożyczenie największej ilości książek nauczycielom (7869 pozycji) w stosunku do innych filii. Świadczy to o dużej aktywności czytelniczej tej grupy

zawodowej na terenie naszego miasta, a także o planowej strategii działań placówki wobec tej grupy użytkowników,

- placówka zorganizowała największą ilość spotkań informacyjno-doskonalących, warsztatów samokształceniowych dla nauczycieli i innych form (29), które cieszą się dużą popularnością w środowisku oświatowym miasta,
- jako jedyna filia bibliotek pedagogicznych w województwie śląskim posiada w 100% skomputeryzowane zbiory wg pełnego opisu katalogowego.

W ramach działań na rzecz jakości pracy Biblioteki prowadzone są także badania ankietowe kierowane do naszych użytkowników. Celem ich było poznanie m.in. opinii o formach pracy z czytelnikiem, o sprawności organizacyjnej Biblioteki oraz o przydatności warsztatu informacyjno-bibliograficznego. Badania takie w ostatnich latach przeprowadzono dwukrotnie tj. w roku 2001 oraz 2005. Po zapoznaniu się z wynikami ankiet oraz porównaniu wynikających z nich wniosków okazało się, że w ocenie naszych czytelników:

- księgozbiór Biblioteki jest dobrze dobrany pod względem tematycznym i zaspokaja potrzeby czytelników w 96%,
- 51% respondentów oceniło warsztat informacyjno-bibliograficzny przyznając najwyższą ilość punktów,
- 99% ankietowanych czytelników uważa, że sprawność organizacyjna wypożyczalni jest dobra lub bardzo dobra, nieco słabiej oceniana jest sprawność czytelnicy, co jest spowodowane niewątpliwie brakiem pełnej obsady,
- 73% nauczycieli określiło, że Biblioteka pomaga im w doskonaleniu zawodowym, co świadczy o tym, że placówka czynnie uczestniczy we wspieraniu nauczyciela w jego pracy dydaktyczno-wychowawczej,
- bardzo wysoko są postrzegane kompetencje zawodowe oraz umiejętności nauczycieli-bibliotekarzy placówki. Respondenci cenią sobie szczególnie indywidualne poradnictwo bibliograficzne prowadzone przez pracowników,
- bardzo dobrze ocenione zostały także takie formy prowadzonej działalności jak: kursy doskonalące, warsztaty dydaktyczne, spotkania samokształceniowe, lekcje z edukacji czytelniczej i medialnej oraz regionalnej, a także możliwość telefonicznej informacji o zbiorach i telefonicznej rezerwacji książek,
- Biblioteka postrzegana jest jako instytucja potrzebna, wręcz niezbędna do zaspokajania potrzeb edukacyjnych i samokształceniowych nauczycieli oraz studentów.

Działania na rzecz podnoszenia jakości pracy Biblioteki są nieodłącznym elementem naszej działalności. Realizujemy to poprzez gromadzenie zbiorów z uwzględnieniem potrzeb i zainteresowań czytelniczych, organizowanie funkcjonalnego warsztatu informacyjno-bibliograficznego, adresowanie do nauczycieli zróżnicowanej oferty edukacyjnej, doskonalenie kwalifikacji pracowników oraz wprowadzenie komputeryzacji zbiorów.

CHORZOWSKA FILIA PBW W KATOWICACH POMOCNICZYM WARSZTATEM PRACY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ NAUCZYCIELA

1. FORMY WSPOMAGANIA PRACY DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZEJ NAUCZYCIELA

Działalność bibliotek pedagogicznych, na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, ulegała przemianom, które podporządkowane były wymogom współczesnego systemu oświaty. Nowe podejście do procesu doskonalenia zawodowego, w tym ubieganie się nauczycieli o kolejne stopnie awansu zawodowego, spowodowało, że biblioteka pedagogiczna poszerzyła swój zakres działań. Spełniając podstawowe zadania edukacyjne: gromadzenie oraz udostępnianie zbiorów i materiałów informacyjnych, biblioteka uczestniczy też we współtworzeniu środowiska szkolnego, ukierunkowanego na proces uczenia się. Nauczyciele placówek oświatowo-wychowawczych, tworząc „organizację uczącą się”, stale doskonalą swoje metody pracy i poszukują aktualnej literatury zawodowej. Ich działania w tym zakresie mają wpływ na rozwój intelektualny lokalnego środowiska¹. Współistniejąca w nowoczesnym systemie edukacji biblioteka pedagogiczna ma do zrealizowania nowe zadania: wspieranie i inspirowanie inicjatyw nauczycieli zmierzających do doskonalenia jakości pracy szkoły. Dlatego priorytetowym zadaniem w pracy biblioteki jest wspomaganie kształcenia ustawicznego i doskonalenia się zawodowego nauczycieli. W podstawowych dokumentach prawnych formułujących zasady organizacji i działania bibliotek pedagogicznych w kraju czytamy: *Pedagogiczna biblioteka służy w szczególności potrzebom kształcących i doskonalących się nauczycieli, studentów, przygotowujących się do zawodu nauczyciela oraz słuchaczy zakładów kształcenia nauczycieli*². Jak wynika z treści aktualnych dokumentów prawnych, zadania tych placówek kształtowane są przez bieżące potrzeby systemu edukacji, a zwłaszcza potrzeby kształcących i doskonalących się nauczycieli.

Chorzowska biblioteka pedagogiczna, w toku codziennej pracy zawodowej podejmuje różnorodne działania mające na celu wspomaganie warsztatu pracy dydaktyczno-wychowawczej pedagogów. Głównym odbiorcą usług informacyjno-bibliograficznych jest nauczyciel. Ponieważ na terenie miasta jest jedyną placówką gromadzącą w takim zakre-

¹ *Szkoła jako ucząca się organizacja. Szansa dla ambitnych*. Red. D. Elsner. Chorzów 2003, s. 19

² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 29 IV 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*. „Dziennik Ustaw” 2003, nr 89, poz. 824.

się specjalistyczną literaturę naukową i popularnonaukową z pedagogiki, psychologii i z dziedzin pokrewnych (w tym prasa fachowa), tym samym stanowiącą ważne źródło informacji pedagogicznej dla najbliższego środowiska oświatowego. Na przestrzeni szeregu lat Biblioteka Pedagogiczna w Chorzowie systematycznie wzbogacała swoją ofertę usługową służącą wspomaganiu pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela. Oferta usługowa skoncentrowana jest na działaniach z zakresu pracy informacyjno-bibliograficznej, pedagogicznej i oświatowej. W obrębie tych trzech obszarów punktem odniesienia jest nauczyciel i jego udział w procesie kształcenia i doksztalcania się.

W pierwszym obszarze działań mieści się poradnictwo bibliograficzne dla nauczyciela wspierające jego warsztat pracy dydaktyczno-wychowawczej. Materiały informacyjne zawarte w kartotekach m.in.: metodycznej, zagadnień, zbiorów audiowizualnych, tekstowej, a także katalogi specjalne (w tym *Silesiana*, *Chorzowiana*, *Prace nauczycieli Chorzowa*), służą pomocą nauczycielowi poszukującemu literatury pedagogiczno-psychologicznej pomocnej w rozwiązywaniu problemów dydaktyczno-wychowawczych. Warsztat informacyjno-bibliograficzny znajdujący się w Bibliotece daje nauczycielowi możliwość wzbogacenia swojej wiedzy przedmiotowej oraz zapoznania się z doświadczeniami zawodowymi innych środowisk oświatowych w kraju i za granicą. Kolejną naszą propozycją w zakresie dostarczenia nauczycielom bieżącej informacji pedagogicznej są zestawienia tematyczne i kserokopie wybranych artykułów z bieżącej prasy pedagogicznej, przesyłane chorzowskim placówkom oświatowo-wychowawczym. Biblioteki szkolne nie mają wystarczających środków finansowych na zakup prasy fachowej, stąd też wychodzimy naprzeciw oczekiwaniom nauczycieli w taki sposób, aby zainteresować ich zagadnieniami zawartymi w bieżącej prasie pedagogiczno-psychologicznej. W bibliotece prezentujemy także nauczycielom aktualne oferty kursów, warsztatów dydaktycznych i szkoleń proponowanych przez ośrodki doskonalenia zawodowego. Do działań w zakresie informacji pedagogicznej, adresowanej do doskonalącego się nauczyciela, wchodzi również: indywidualne poradnictwo bibliograficzne, wykazy nabytków, recenzje wybranych nowości pedagogicznych i in. Biblioteka pedagogiczna w dobie budowania społeczeństwa informacyjnego pełni także dodatkowe funkcje związane z unowocześnieniem przepływu informacji oświatowej. Dzięki całkowitej komputeryzacji zasobu bibliotecznego placówki i zautomatyzowaniu procesu wypożyczeń, czytelnik Biblioteki może szybciej otrzymać poszukiwaną informację. W 2004 r. Biblioteka przystąpiła do projektu: *Internetowe Centra Informacji Multimedialnej w Bibliotekach Szkolnych i Pedagogicznych*, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej. Realizacja projektu, która ma nastąpić w roku szkolnym 2005/06 zwiększy potencjał edukacyjny bibliotek szkolnych i pedagogicznych, a także będzie wspierać proces ustawicznego kształcenia i samokształcenia się uczniów, nauczycieli oraz społeczności lokalnej. Umożliwi czytelnikom przeszukiwanie księgozbiorów bibliotek pedagogicznych, w tym poprzez Internet³. Dzięki takiej konstrukcji warsztatu infor-

³ *Internetowe Centra Informacji Multimedialnej w Bibliotekach Szkolnych i Pedagogicznych*. Warszawa 2004, s. 4.

macyjno-bibliograficznego możemy służyć nauczycielowi pomocą w jego merytorycznym przygotowaniu się do realizacji treści programowych, a tym samym przyczynić się do efektywnego udziału w doskonaleniu zawodowym⁴.

Drugi obszar działań obejmuje pedagogiczną pracę placówki. Biblioteka przygotowuje dla środowiska oświatowego miasta oferty dydaktyczne, adresowane do nauczyciela i ucznia. Wśród wielu propozycji sygnalizuje się tylko te, które mają charakter cykliczny. Należą do nich spotkania doskonalące dla nauczycieli ubiegających się o awans zawodowy, dla nauczycieli podejmujących po raz pierwszy pracę w szkole, spotkania informacyjno-doskonalące dla rad pedagogicznych szkół, dla nauczycieli – bibliotekarzy. Dobrze układa się współpraca z nauczycielami – doradcami metodycznymi, którzy naszą Bibliotekę obrali sobie za miejsce pracy samokształceniowej i poprzez to wzmacniają pozycję Biblioteki wśród nauczycieli przedmiotu. Reforma oświaty poszerzyła zadania edukacyjne bibliotek pedagogicznych o nowe formy pracy, których celem jest inspirowanie nauczycieli do podejmowania twórczych działań w zakresie samorozwoju i upowszechniania kultury pedagogicznej. W zakres tych działań wchodzi przedsięwzięcia związane z organizacją ogólnomiejskich konferencji nauczycielskich, których kilka odbyło się z inicjatywy pracowników naszej placówki. Aktywność Biblioteki na tym polu ma m.in. na celu zintegrowanie miejscowego środowiska oświatowego. Nasza oferta obejmuje także działania wspomagające nauczyciela w realizacji zajęć dydaktycznych uczniów z zakresu edukacji czytelniczej i medialnej oraz edukacji regionalnej. Propozycje adresowane w tym obszarze do lokalnego środowiska nauczycielskiego, mają na uwadze stworzenie okazji do wymiany doświadczeń zawodowych, wzbogacanie wiedzy pedagogicznej nauczycieli i aktywizowanie do systematycznych kontaktów lekturowych z nowościami wydawniczymi, znajdującymi się w zbiorach naszej placówki.

Trzeci krąg tematyczny, wokół którego skupiają się nasze działania wspierające pracę zawodową nauczyciela to takie formy kontaktu ze środowiskiem oświatowym, u podłoża których leży upowszechnianie kultury pedagogicznej (jak np. *Chorzowskie Spotkania Oświatowe*) oraz nawiązywanie cennych kontaktów z przedstawicielami innych placówek współtworzących w mieście lokalne środowisko oświatowo-kulturalne.

Zasobny księgozbiór, funkcjonalny warsztat informacyjno-bibliograficzny i różnicowana oferta edukacyjna chorzowskiej filii PBW tworzy nauczycielom sprzyjające warunki do kontaktu z bieżącą literaturą pedagogiczną i psychologiczną, i poprzez to daje okazję do przemyśleń, wzbogacających proces samorozwoju zawodowego. Komplementarność naszych oddziaływań na rzecz wspierania warsztatu pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela, może mieć także wpływ na podnoszenie jakości pracy lokalnych placówek oświatowo-wychowawczych. Biblioteka jest otwarta na kontakty z miejscowym środowiskiem szkolnym, i w miarę swoich możliwości, realizuje jego potrzeby edukacyjne.

⁴ Zob. też: J. Parysz: *Rola pedagogicznej biblioteki w procesie doskonalenia zawodowego nauczycieli (na przykładzie pracy Filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Chorzowie)*. „Chorzowskie Zeszyty Dydaktyczne”, T. 2: 2004, Red. M. Piega, s. 88–97.

2. PROMOWANIE DOROBKU TWÓRCZEGO CHORZOWSKICH PEDAGOGÓW

Chorzowska filia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach, jako placówka integralnie związana z pracą zawodową nauczyciela, podejmuje różnorodne działania, dostosowując je do nowych sytuacji edukacyjnych. Dążenie do stworzenia nowoczesnego modelu wspomagania nauczyciela w jego procesie doskonalenia zawodowego, weryfikuje dotychczasowe metody pracy i wyzwala postawy kreatywne. Podejmujemy zadania, które mają na celu promowanie osiągnięć dydaktycznych i wychowawczych pedagogów z lokalnego środowiska. Poprzez dostarczanie nauczycielom bieżącej literatury pedagogiczno-psychologicznej, zachęcamy do twórczego rozwiązywania problemów dydaktyczno-wychowawczych występujących w szkole. Proponujemy różne przedsięwzięcia edukacyjne, zmierzające do wyzwolenia twórczych postaw nauczycieli. Pobudzenie zainteresowań czytelniczych literaturą pedagogiczną oraz stworzenie nauczycielom warunków sprzyjających pracy innowacyjnej stanowi dla nas nowe wyzwanie. Nie da się jednoznacznie zdefiniować, kto to jest nauczyciel twórczy. W literaturze przedmiotu spotykamy różne definicje. A. Góralski na pytanie, co to znaczy być pedagogiem twórczości, formułuje odpowiedź: *To tyle co wychowawca do twórczego podejmowania i spełniania wyzwań życia*⁵. Autor innej publikacji głosi, że odpowiedzialność za swoją pracę i pracę uczniów powinna być naczelną cechą osobowości twórczego nauczyciela, który będzie rozwijał swoją wyobraźnię i wyobraźnię uczniów, równocześnie dając wychowankom poczucie realizmu i doceniania wartości, jaką jest życie⁶. Podejmując próbę promowania dorobku twórczego chorzowskich nauczycieli, przyjęto zasadę, że należy zacząć od zdokumentowania nauczycielskich osiągnięć. W tym celu przygotowano karty dokumentacyjne, w których nauczyciele opisali swój dorobek, co zapoczątkowało powstanie *Katalogu prac nauczycieli Chorzowa*. W 2005 r. katalog ów liczył ponad 400 prac. Obserwacje poczynione w zakresie korzystania przez czytelników z tegoż katalogu pozwalają na sformułowanie opinii, że były to działania celowe. Wzbogaceniu materiałów informacyjnych w powyższym katalogu sprzyjają także wymagania zawarte w przepisach dotyczących awansu zawodowego nauczycieli.

Kolejnym przedsięwzięciem podjętym wspólnie z nauczycielami doradcami metodycznymi jest praca w Radzie Programowej wydawnictwa *Chorzowskie Zeszyty Dydaktyczne*, którego kolejne tomy, dzięki przychylności oświatowych władz miasta, wchodzi w obieg życia chorzowskich szkół. Siedzibą wydawnictwa jest nasza placówka i to do niej nauczyciele kierują swoje artykuły. W ten sposób biblioteka pedagogiczna staje się ośrodkiem zainteresowania aktywnych twórczo nauczycieli, a *Chorzowskie Zeszyty Dydaktyczne* ukazujące się pod redakcją Mariana Piegzy – dyrektora szkoły – są świad-

⁵ A. Góralski: *Teoria twórczości*. Warszawa 2003. s. 186.

⁶ U. Oszuścik: *Nauczyciel wobec wartości*. W: *Edukacja aksjologiczna. Wybrane problemy przekazu wartości*. T. 4. Red. K. Olbrycht, Katowice 1999, s. 44.

dectwem potrzeby wspólnych działań wszystkich grup zawodowych na rzecz wspierania postaw innowacyjnych nauczycieli.

Analiza zawartości treściowej kart, dokumentujących osiągnięcia chorzowskich pedagogów, dała nam impuls do realizacji zamierzenia mającego na celu wypromowanie na forum ogólnomiejskim różnorodnych przejawów aktywności twórczej nauczycieli. Tak zrodził się pomysł konferencji pod nazwą *I Chorzowskie Spotkania Nauczycieli Twórczych* na temat: *Aktywność twórcza nauczyciela jako edukacyjna wartość*⁷. Intencją auterek było stworzenie nauczycielom możliwości wzajemnego poznania osiągnięć twórczych nauczycieli z innych placówek oświatowo-wychowawczych, a także zaprezentowania uczestnikom *Spotkania* propozycji nowych rozwiązań w zakresie pracy dydaktyczno-wychowawczej. Mamy nadzieję, że ta forma promocji dorobku twórczego nauczycieli lokalnego środowiska wejdzie na stałe do kalendarza oświatowych wydarzeń. Działania w zakresie tworzenia przyjaznego środowiska dla osiągnięć pedagogów wpisują się w tradycję chorzowskiej oświaty. Jak wspomniano we wcześniejszym rozdziale tej pracy ówczesny inspektor szkolny Franciszek Mittek doceniając znaczenie jednostek twórczych dla rozwoju miejscowej oświaty opracował spis nauczycieli wybitnych.

Biblioteka stanowi również miejsce spotkań nauczycieli z poszczególnych grup przedmiotowych. Spotkania te prowadzone przez metodyków umożliwiają nauczycielom bezpośredni kontakt z nowościami literatury pedagogicznej, w tym metodycznej, oraz tworzą klimat do wzajemnej wymiany doświadczeń zawodowych. Inną kategorią działań biblioteki w upowszechnianiu w środowisku informacji o dokonaniach nauczycieli są spotkania promujące autorów artykułów, zamieszczanych w poszczególnych tomach *Chorzowskich Zeszytów Dydaktycznych*. Ta forma współdziałania biblioteki pedagogicznej z nauczycielem tworzy nowe więzi z lokalnym środowiskiem oświatowym i promuje zawodowe osiągnięcia nauczycieli. Mamy nadzieję, że nasza pedagogika biblioteczna tworzy nowe pola dla aktywności twórczej i refleksji pedagogicznej nauczyciela, a także wspomaga ich dążenia do podejmowania działań na rzecz samorozwoju.

⁷ Zob. też: J. Parysz: *Promowanie dorobku twórczego nauczycieli*. „Dyrektor Szkoły” 2005, nr 3, s. 14–16.

ZAKOŃCZENIE

Tradycje i potrzeby bibliotek nauczycielskich kształtowane są przez zmieniające się wymagania systemu oświaty. Realizacja podstawowego zadania tych placówek wspieranie procesu doskonalenia zawodowego nauczycieli, determinowała pracę bibliotek pedagogicznych już od początku ich powstania.

Pierwsza polska biblioteka nauczycielska w Królewskiej Hucie została utworzona w 1924 roku, a więc w drugim roku istnienia w mieście polskiego szkolnictwa. Po II wojnie światowej związkowa biblioteka nauczycielska zainaugurowała swoją działalność w styczniu 1946 roku. Obchodzony jubileusz 60-lecia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej – Filii w Chorzowie ma zatem swoje korzenie zarówno w międzywojennej tradycji tych placówek oraz w powojennej historii biblioteki nauczycielskiej Oddziału Grodzkiego ZNP i Inspektoratu Szkolnego. Datę wpisu pierwszej książki do księgi inwentarzowej – 26 stycznia 1946 roku – przyjęto za powstanie biblioteki pedagogicznej w mieście.

W Królewskiej Hucie rozwój bibliotek nauczycielskich uwarunkowany był w głównej mierze koniecznością uzupełniania wykształcenia i kwalifikacji zawodowych górnośląskich nauczycieli podejmujących pracę w polskim szkolnictwie. Lokalne władze oświatowe oraz związki zawodowe wykazując zainteresowanie podniesieniem poziomu wykształcenia kadry nauczycielskiej wspierały rozwój tych instytucji i poprzez to tworzyły sprzyjający klimat dla pobudzenia czytelnictwa literatury pedagogicznej. Opracowanie jest próbą określenia, w jakim stopniu lokalne biblioteki nauczycielskie uczestniczyły na przestrzeni XIX i XX wieku w procesie doskonalenia zawodowego kadry pedagogicznej. W oparciu o dostępne materiały źródłowe wyeksponowano w pracy te formy działania bibliotek nauczycielskich w mieście, które ukazywały ich rolę w procesie kształcenia i pogłębiania wiedzy zawodowej. Starano się także określić miejsce bibliotek nauczycielskich w zorganizowanych formach doskonalenia nauczycieli, a także pokazać jak na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci zmieniały się zadania tych placówek. Zwrócono uwagę, że księgozbiory pedagogiczne stanowiły bazę dydaktyczno-informacyjną zarówno dla nauczycieli podejmujących indywidualne samokształcenie jak i dla uczestników konferencji rejonowych, ośrodków metodycznych, kursów, prelekcji, lekcji pokazowych, wewnątrzszkolnego doskonalenia nauczycieli i in.

W publikacji wskazano na zasobność działów nauczycielskich miejscowych bibliotek szkolnych. I chociaż przedstawione dane nie dają ich pełnego obrazu, informują jednak o charakterze księgozbiorów nauczycielskich znajdujących się w szkołach. Przegląd materiałów archiwalnych uzmysłowił autorkom brak opracowań z zakresu historii bibliotek szkolnych w mieście. Wydaje się zatem, że placówki te powinny stać się przedmiotem oddzielnego opracowania.

Nowe spojrzenie na oświatę w latach późniejszych wpłynęło na zmianę formuły pracy bibliotek pedagogicznych. Wzrosła funkcja informacyjno-bibliograficzna i dydaktycz-

na, placówka stała się ważnym ośrodkiem uczestniczącym w kształceniu ustawicznym nauczyciela. Zadania wyznaczone bibliotekom pedagogicznym w związku z realizacją systemu oświaty pokazano na przykładzie różnych form pracy stosowanych w działalności chorzowskiej filii PBW. System informacyjno-biblioteczny naszej placówki przedstawiony w pracy zmierza w kierunku upowszechniania treści reformy szkolnej, a przyjęta realizacja celów edukacyjnych ma za zadanie wspieranie edukacji refleksyjnej oraz integrację lokalnego środowiska oświatowego na rzecz efektywnego rozwoju szkoły.

Autorki zwróciły również uwagę na znaczące zainteresowanie biblioteką fachową zarówno ze strony środowiska nauczycielskiego, związków zawodowych jak i miejskich władz oświatowych. Znajdując przyjazne zrozumienie Biblioteka mogła realizować podstawowe zadania statutowe w zakresie wspomagania nauczyciela na drodze podnoszenia poziomu umiejętności zawodowych. Te chlubne tradycje podtrzymywane są do czasów obecnych. Jako placówka integralnie związana z realizacją potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli, uczestniczy we współtworzeniu kultury edukacyjnej na terenie swojego oddziaływania.

Ustawa o systemie informacji oświatowej wydana w 2004 r. (Dz.U. nr 49, poz. 463), sygnalizuje udział bibliotek pedagogicznych w tym systemie. Dlatego, aby umożliwić nauczycielowi szybkie dotarcie do poszukiwanej informacji Biblioteka nasza zamierza stworzyć dla naszych użytkowników większą ilość stanowisk komputerowych do przeszukiwania zbiorów, a w następnych latach udostępnić zasoby biblioteczne w sieci Internet. Zapewne należałoby także zintensyfikować prace w zakresie uruchomienia w filii miejskiego centrum informacji pedagogicznej. Realizacja tych projektów upowszechniających komunikację elektroniczną stworzyłaby nową jakość w naszej pracy z czytelnikami i umożliwiłaby objęcie bieżącą informacją pedagogiczną nauczycieli wszystkich typów placówek oświatowo-wychowawczych w mieście.

Dzieje bibliotek nauczycielskich na Górnym Śląsku nie doczekały się oddzielnego opracowania, a przecież placówki te miały znaczący wpływ na stan kultury pedagogicznej i polskiej oświaty w tym regionie. Mając świadomość, że przedstawiony w pracy zakres materiału zapewne nie wyczerpuje tematu, kierujemy sugestie pod adresem chorzowskich studentów bibliotekoznawstwa, pedagogiki, kulturoznawstwa czy historii, aby podjęli dalsze badania nad tym fragmentem historii polskiej oświaty na Śląsku. Specjalną uwagę należałoby także poświęcić wybitnym nauczycielom pracującym w chorzowskich szkołach w XIX i XX wieku. Na bardziej szczegółowe zainteresowanie zasługują także inicjatywy wydawnicze podejmowane przez lokalne środowisko oświatowe.

W nowoczesnym systemie edukacji biblioteka pedagogiczna wpisuje się w przestrzeń dydaktyczną placówek oświatowo-wychowawczych i jest włączona w organizację systemu doskonalenia współczesnego nauczyciela. Biblioteka nasza pełniąc rolę placówki wspomagającej ten proces, dzięki zasobności księgozbioru, poszukiwaniom efektywnych sposobów wzmacniających wśród nauczycieli zainteresowanie literaturą pedagogiczno-psychologiczną, a także dzięki zróżnicowanym ofertom dydaktycznym adresowanym do miejscowego środowiska oświatowego przyczynia się na poziomie lokalnym do rozwoju kultury pedagogicznej.

Nr 1.

Wykaz prac opublikowanych przez pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej Filii w Chorzowie

1. Ostas Urszula, Parysz Janina: *Biblioteka pedagogiczna w szkole*. „Oświata i Wychowanie” 1984 nr 10 w. A s. 23–25.
2. Ostas Urszula, Parysz Janina: *Lekcje biblioteczne dla uczniów w bibliotece pedagogicznej*. „Poradnik Bibliotekarza” 1984 nr 4/5 s. 125–127.
3. Parysz Janina: *Formy współpracy Biblioteki Pedagogicznej i biblioteki szkolnej*. „Poradnik Bibliotekarza” 1985 nr 6 s. 167–168.
4. Parysz Janina: *Biblioteki pedagogiczne szkołom*. „Oświata i Wychowanie” 1987 nr 17 s. 11–12
5. Parysz Janina: *Wystawy prac uczniowskich w pedagogicznej bibliotece*. „Poradnik Bibliotekarza” 1987 nr 5 s. 19–20.
6. Pokorska Jolanta: *Chorzów – moje miasto: lekcja regionalna w bibliotece pedagogicznej*. „Poradnik Bibliotekarza” 1995 nr 7/8 s. 51–54.
7. Parysz Janina: *Jubileusz 50-lecia Pedagogicznej Biblioteki w Chorzowie*. „Magazyn Szkolny” 1996 nr 16 s. 4.
8. Parysz Janina: *Kartoteki metodyczne Biblioteki Pedagogicznej w warsztacie pracy nauczyciela*. „Biblioteka w Szkole” 1996 nr 10 s. 1–2.
9. Parysz Janina, Pokorska Jolanta, Droszdzol Jolanta: *Rodowód Biblioteki Pedagogicznej w Chorzowie: 50-lecie działalności*. Chorzów: PBW w Katowicach Filia w Chorzowie 1996.
10. Parysz J.: *Komputeryzacja biblioteki pedagogicznej. List*. „Bibliotekarz” 1997 nr 7–8 s. 2.
11. Parysz Janina, Pokorska Jolanta: *Franciszek Mittek*. W: Chorzowski słownik biograficzny. T. 1. Chorzów: Muzeum w Chorzowie 1997 s. 116–119.
12. Parysz Janina: *Biblioteki pedagogiczne – zapomniane placówki resortu edukacji?* „Poradnik Bibliotekarza” 1998 nr 6 s. 9–12.
13. Parysz Janina: *I. Galilejczyk, B. Skostnica: Nasza mała ojczyzna Chorzów: edukacja regionalna: podręcznik dla klas pierwszych chorzowskich szkół podstawowych. Recenzja*. „Zeszyty Chorzowskie” T. 2: 1997. Red. Zbigniew Kapła. Chorzów: Muzeum w Chorzowie 1998 s. 354–356.
14. Droszdzol Jolanta: *Chorzów – moja mała ojczyzna*. „Hajduczanin” 1998 nr 7 s. 4.
15. Parysz Janina: *I. Galilejczyk, B. Skostnica: Nasza mała ojczyzna Chorzów: edukacja regionalna: podręcznik dla klas drugich chorzowskich szkół podstawowych. Recenzja. I. Galilejczyk, B. Skostnica: Nasza mała ojczyzna Chorzów: edukacja regionalna: podręcznik dla klas trzecich chorzowskich szkół podstawowych. Recenzja*. „Zeszyty Chorzowskie” T. 3: 1998. Red. Z. Kapła. Chorzów: Muzeum w Chorzowie 1999 s. 456–460.

16. Drosdzol Jolanta: *Klasy usportowione w Szkole Podstawowej nr 34. „Hajduczanin”* 1999 nr 3 s. 2.
17. Parysz Janina: *Pedagogiczna Biblioteka w Chorzowie w środowisku oświatowym miasta. „Zeszyty Chorzowskie”* T. 4: 1999. Red. Z. Kapąła. Chorzów: Muzeum w Chorzowie 2000 s. 368–376.
18. Parysz Janina, Pokorska Jolanta: *Pedagogika zabawy. Zestawienie bibliograficzne w wyborze. „Nowa Szkoła”* 2000 nr 2 s. 57–58.
19. Drosdzol Jolanta: *Oferta edukacyjna Szkoły Podstawowej nr 34 na rok szkolny 2000/2001. „Hajduczanin”* 2000 nr 3 s. 4.
20. Drosdzol Jolanta: *Chorzów dawniej i dziś: program z edukacji regionalnej dla klas IV–VI szkół podstawowych, program autorski.* Chorzów: Miasto Chorzów 2001.
21. Drosdzol Jolanta: *Impreza środowiskowa: Mama, Tata i Ja”. „Hajduczanin”* 2001 nr 7 s. 9.
22. Parysz Janina: *Biblioteka pedagogiczna: reforma – usługi – promocja. „Nowe w Szkole”* 2002 nr 12 s. 7–9.
23. Drosdzol Jolanta: *Pływać każdy może... O klasach pływackich w Szkole Podstawowej nr 34. „Hajduczanin”* 2002 nr 4 s. 18.
24. Drosdzol Jolanta: *Turniej rozstrzygnięty. „Hajduczanin”* 2002 nr 12 s. 9.
25. Drosdzol Jolanta: *VI edycja turnieju międzyszkolnego „Chorzów Nasza Mała Ojczyzna”. „Hajduczanin”* 2002 nr 11 s. 2.
26. Seemann Michał: *Informator o bibliotekach Chorzowa.* Chorzów: PBW Filia Chorzów, 2002.
27. Parysz Janina: Jolanta Drosdzol: *„Chorzów dawniej i dziś” Program z edukacji regionalnej dla klas IV–VI szkół podstawowych. Program autorski. Recenzja. „Zeszyty Chorzowskie”* T. 7: 2002. Red. Z. Kapąła. Chorzów: Muzeum w Chorzowie 2003 s. 453–455.
28. Parysz Janina: *Program autorski „Moje miasto Chorzów”, napisany pod kierunkiem Urszuli Strzelczyk. Autorzy programu: D. Czapla, M. Góra, T. Gudra, G. Rutkowska, B. Sikora, B. Kobczyk, L. Szymczyk. Recenzja. „Zeszyty Chorzowskie”* T. 7: 2002. Red. Z. Kapąła. Chorzów: Muzeum w Chorzowie 2003 s. 451–453.
29. Parysz Janina: *Władysław Janik. „Chorzów w zadaniach matematycznych. Zbiór zadań dla uczniów klasy czwartej szkoły podstawowej. Recenzja.” „Zeszyty Chorzowskie”* T. 7: 2002. Red. Z. Kapąła. Chorzów: Muzeum w Chorzowie 2003 s. 455–456.
30. Parysz Janina: *Upowszechnianie zagadnień biblioterapii w toku pracy zawodowej nauczyciela – bibliotekarza biblioteki pedagogicznej: z doświadczeń własnych. W: 75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach.* Katowice: PBW 2003 s. 51–55.
31. Pokorska Jolanta: *Lekcje biblioteczne jako forma współpracy biblioteki pedagogicznej z lokalnym środowiskiem oświatowym: na przykładzie doświadczeń z pracy filii PBW w Chorzowie. W: 75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Józefa Lompy w Katowicach.* Katowice: PBW 2003 s. 71–75.
32. Parysz Janina: *Promocja ludzi i ich dorobku. I Chorzowskie Spotkania Nauczycieli Twórczych. „Magazyn Szkolny”* 2004 nr 11/12 s. 20.

33. Parysz Janina: *Rola Pedagogicznej Biblioteki w procesie doskonalenia zawodowego nauczycieli (na przykładzie pracy Filii Biblioteki Wojewódzkiej w Chorzowie)*. „Chorzowskie Zeszyty Dydaktyczne” 2004 z. 2 s. 88–97.
34. Drosdzol Jolanta: *Kalendarium wydarzeń oświatowych za rok 2003*. „Chorzowskie Zeszyty Dydaktyczne” 2004 z. 2 s. 172–176.
35. Parysz Janina: *Promowanie dorobku twórczego nauczycieli*. „Dyrektor Szkoły” 2005 nr 3 s. 14–16.
36. Drosdzol Jolanta: *Kalendarium wydarzeń oświatowych za rok 2004*. „Chorzowskie Zeszyty Dydaktyczne” 2005 z. 3 s. 152–158.
37. Parysz Janina, Drosdzol Jolanta: *Z dziejów bibliotek nauczycielskich w Chorzowie*. Chorzów 2006.
38. Parysz Janina: *Władysław Grzesiewski; Wincenty Jegliński; Franciszek Mittek; Maria Skowronkowa; Stanisław Wyrębski*. W: Chorzowski słownik biograficzny. T. 1. Nowa edycja. [książka w druku]

Nr 2.

Wykaz śląskich oficyn wydawniczych do 1945 roku (sporządzone na podstawie publikacji zachowanych w zbiorach Biblioteki)

Niniejszy wykaz obejmuje oprócz znanych śląskich oficyn wydawniczych, m.in. takich jak np. Spółka Wydawnicza K. Miarki, szereg mniejszych, czasem krótko istniejących, bądź już dziś prawie całkowicie zapomnianych drukarni. Były to m.in.: Księgarnia B. Kotuli, Spółka Przemysłowo-Handlowa „Kresy”, Księgarnia i Drukarnia Katolicka S.A.

Do instytucji sprawczych, które finansowały wydawanie publikacji zgodnie z ich profilem działalności, można też zaliczyć organizacje, urzędy, firmy, komitety, drukarnie, księgarnie, towarzystwa oraz osoby fizyczne. M.in. w naszych zbiorach odnajdujemy książki wydane przez osoby fizyczne; jak np.: Józef Piernikarczyk – *Pierwsza polska ustawa górnicza czyli Ordunek Górny: historyczny dokument Górnego Śląska z roku 1528*; Józef Prażmowski – *Szkolnictwo w województwie śląskim: przedszkola, szkoły wszelkiego typu, nauczycielstwo*; Klemens Matusiak (inspektor szkolny w okresie międzywojennym w Bielsku, zasłużony w zakładaniu polskich szkół na Śląsku) – *Walki o Ziemię Cieszyńską w latach 1914–1920: pamiętniki*. Z kolei urzędy wydawały książki związane m.in. z oświatą (E. Brudnicki, F. Sikora – *Szkolnictwo powszechne na terenie miasta Chorzowa*), historią miasta (A. Pobog-Rutkowski – *Historja miasta Królewskiej Huty*), bądź informatory o danym regionie (*Województwo Śląskie 1918–1928...*). Wśród książek wydanych przez organizacje i towarzystwa, a propagujących ich działalność, posiadamy m.in.: M. Sobański – *Teatr polski na Śląsku 1922–1937*; P. Gatzka – *Zbiór starych górnośląskich pieśni ludowych*. Inną formą działalności organizacji i towarzystw było wydawanie publikacji naukowych, oświatowych i innych, jak np.: J. Piernikarczyk – *Historia górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku*; E. Szramek – *Ks. Konstanty Damroth: życiorys w 25 rocznicę zgonu jego*; M. Tobiasz – *Piotr Niedurny: monografia*; S. Komar, A. Szczepański, E. Rymarz – *Górny Śląsk*.

Organem sprawczym wydania innych publikacji był powołany specjalnie do tego celu komitet, jak np.: Komitet Wydawniczy (J. Piernikarczyk – *Tarnowskie Góry kołłą przemysłu śląskiego*) lub Komitet Uroczystości (*O wolność Śląska: w dziesięciolecie III powstania 2/3 maja 1921–1931*).

SPIS OFICYN

(wg układu alfabetycznego)

1. Drukarnia Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego (Katowice)
2. Komitet Uroczystości (Katowice)
3. Komitet Wydaw. (Katowice)
4. Księgarnia B.[ernarda] Kotuli (Cieszyn)
5. Księgarnia i Drukarnia Katolicka S.A. (Katowice)
6. Księgarnia W.[ładysław] Grzesiewski (Chorzów)
7. Magistrat miasta Chorzowa (Chorzów)
8. Magistrat miasta Królewskiej Huty (Królewska Huta)
9. Matusiak Klemens (Cieszyn)
10. Mielżyński Maciej (Mikołów)
11. Okręg Śląskiego Związku Obrony Kresów Zachodnich (Katowice)
12. Paul Gaertner, Buchhandlung Königshütte o.s. (Królewska Huta)
13. Piernikarczyk Józef (Tarnowskie Góry)
14. Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji (Katowice)
15. Prażmowski Józef (Katowice)
16. Spółka Przemysłowo-Handlowa „Kresy” (Cieszyn)
17. Spółka Wydaw. K.[arola] Miarki (Mikołów)
18. Śląska Rada Wojewódzka (Katowice)
19. Śląski Związek Akademicki (Katowice)
20. Śląskie Biuro Statystyczne przy Śląskiej Radzie Wojewódzkiej (Katowice)
21. Śląskie Zakłady Graficzne i Wydaw. „Polonja” (Katowice)
22. Towarzystwo Czytelni Ludowych (Chorzów)
23. Towarzystwo Oświaty na Śląsku (Opole)
24. Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku (Katowice)
25. Towarzystwo Przyjaciół Teatru Polskiego w Katowicach
26. Wydaw. Instytutu Pedagogicznego w Katowicach
27. Wydaw. Instytutu Śląskiego (Katowice)
28. Wydział Okręgowy Śląskiego Robotniczego Instytutu Oświaty i Kultury im. S. Żeromskiego (Katowice)
29. Wydział Oświecenia Publicznego Województwa Śląskiego (Katowice)
30. Zakłady Graficzne Leopold Nowak (Królewska Huta)
31. Związek Górnośląskich Kół Śpiewaczych (Bytom)

opracował Michał Seemann

Nr 3.

Polskie biblioteki funkcjonujące w Chorzowie w XIX wieku

Chorzów (zob. także Królewska Huta)

1. Biblioteka (?) kupca Jaeschkego, polskie książki i czasopisma [LKat 285, s. 128a; JWR, s. 301].
2. Biblioteka Towarzystwa Czytelniczego, 117 tomów, członkostwo odpłatne [LKat 285, s. 180–183].
3. Biblioteka ludowa, 1884–1887 [JWR, s. 232].
4. Biblioteka Towarzystwa św. Alojzego, 1891–1897 (w 1892 r. – 143 książki, w 1894 r. – 270) [MA, s. 644].
5. Biblioteka Towarzystwa Katolickich Robotników, 1892–1897 [JWR, s. 232].
6. Biblioteka Towarzystwa Polsko-Górnośląskich Przemysłowców [„Nowiny Raciborskie” 1896, nr 19].

Chorzów Stary, pow. Królewska Huta

1. Czytelnia [...] u p. Żołądka [...], a dawniej na farze [...] [ŚPL, s. 257–259; „Gazeta Górnośląska” 1882, nr 60].
- Królewska Huta** [Königshütte], obecnie Chorzów
1. Biblioteka ludowa, ok. 1860–1862, bibliotekarz Jan Gajda, m.in. „Przyjaciel Ludu” [ŚPL, s. 111].
 2. Biblioteka Kółka Towarzyskiego („Kasyno Katolickie”, Kółko Polskie, założone 6 czerwca 1869 z inicjatywy ks. J. Delocha); 1872–1881, bibliotekarz Juliusz, później Jan Ligoń; 1872–1873 – 250 dzieł, 12 tytułów czasopism, 106 czytelników, 1800 wypożyczeń; 1874–1875 – 415 dzieł, 220 czytelników, 608 wypożyczeń; 1882 – 544 książki. [M. Pater: *Okres ustaw...* W: *Historia Śląska*. T. 3. Cz. 1. Wrocław 1985, s. 348; JWR, s. 243, 271; J. Kucianka: *Pierwsze dziesięciolecie biblioteki Kółka Towarzyskiego w Królewskiej Hucie (1870–1880)*. BIBŚ, R. 11: 1966, z. 3, s. 160–161].
 3. Biblioteka parafialna przy kościele św. Barbary, 1872–1887(?), bibliotekarz ks. Tylla, ok. 600 dzieł; K. Heeda – księgarz – zbierał książki dla Związku św. Barbary, 1881. [JWR, s. 301; KJK, list z 24 marca 1887; J. Kucianka: *Pierwsze dziesięciolecie...*, s. 162; „Katolik” 1872, nr 22].
 4. Biblioteka gimnazjalna, 1877, m.in. księgozbiór dra Konrada Bocka; ok. 3 tys. tomów, 6 tys. programów; stare druki polskie [CH I, s. 270].
 5. Biblioteka Kasyna Katolickiego (Kółka Polskiego, założonego przez K. Miarkę i F. Chłapowskiego), 1879, 489 tomów [W. Zieliński: *O roli czytelnictwa na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX w.* BIBŚ, R. 18: 1973, s. 97].
 6. Biblioteka ludowa (parafialna?), 1880, bibliotekarz ks. August Haack [PRP, sygn. 4374, s. 63, nr 44].

7. Biblioteki TCL, 1880–1882
[NP, sygn. 2896, s. 272; LKat 285, s. 160–161; JWR, s. 243].
8. Biblioteka TCL, 1882
[NP, sygn. 2896, s. 518–520; PRP, sygn. 4374, s. 212–214, nr 135 i 179].
9. Biblioteka TCL, 1884–1885, bibliotekarz Jan Fabian – górnik
[PRP, sygn. 4374, s. 507–508, nr 69; JWR, s. 243, 300].
10. Biblioteka Związku Chrześcijańskich Robotników (przewodniczący ks. proboszcz Łukaszczyk), 1887,
[...] w 1888 r. wydano na książki ponad 98 marek [...]
[M. Pater: *Ruch polski na Górnym Śląsku w latach 1879–1893*. Wrocław 1969, s. 226].
11. Biblioteka Towarzystwa Polsko-Chrześcijańskich Robotników, 1893–1896
[MA, s. 65]; JWR, s. 243].
Maciejkowice [Maczeikowitz], cz. Chorzowa
1. Biblioteka Towarzystwa „Gwiazdka”, 1884
[LKat 306a; katalog biblioteki: „Kattalok ksionżek H. B.”].
Źródło: Anna Tokarska: „Biblioteki polskie na Górnym Śląsku w XIX wieku”. Katowice 1997; Aneks s. 153–167.

SPIS ILUSTRACJI

1. Pismo dyrektora Państwowego Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego w Królewskiej Hucie z roku 1923 do WOP w Katowicach w sprawie uzupełnienia działu nauczycielskiego biblioteki szkolnej.
2. Regulamin Pedagogicznej Biblioteki Powiatowej z 1958 r.
3. Rachunek księgarni R. Gieblera z roku 1905 za książki dla Niemieckiej Biblioteki Nauczycielskiej w Królewskiej Hucie.
4. Fragment spisu książek Niemieckiej Biblioteki Nauczycielskiej przekazanych do polskiej biblioteki szkolnej w Królewskiej Hucie.
5. Protokół przyrzeczenia służbowego Mieczysława Kotlarskiego – nauczyciela chorzowskiej szkoły – złożonego w 1939 r.
6. Karta tytułowa pierwszego numeru serii Biblioteki Regionalnej Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Królewskiej Hucie.
7. Pismo Prezesa Rady Pedagogicznej Nauczycieli Szkół Powszechnych w Królewskiej Hucie do Magistratu miasta.
8. Strona tytułowa Biuletynu Głównej Komisji Konferencji Rejonowych Wydziału Pedagogicznego ZNP z roku 1947/48 (ze zbiorów PBW Filii w Chorzowie).
9. Wystawa księgarni W. Grzesiewskiego na temat: „Dla pilnego ucznia”. II nagroda na konkursie uczniów Przysposobienia Kupieckiego z 1938 r. (ze zbiorów PBW Filii w Chorzowie).
10. Wystawa książki szkolnej z okazji zjazdu nauczycielstwa Obwodu Chorzowskiego zorganizowana w Domu Ludowym w Chorzowie 18 sierpnia 1934 r. (ze zbiorów PBW Filii w Chorzowie).

11. Pieczętka niemieckiego działu nauczycielskiego biblioteki szkolnej Miejskiej Szkoły Handlowej w Królewskiej Hucie.
12. Pieczętka w książce biblioteki szkolnej Cecilien – Lyzeum w Königshütte O.-S. (Królewska Huta).
13. Pieczętka Obwodowej Biblioteki Nauczycielskiej w Chorzowie.
14. Pieczętka działu nauczycielskiego biblioteki szkolnej Szkoły Powszechnej nr 26 w Chorzowie.
15. Pieczętka działu nauczycielskiego biblioteki szkolnej Miejskiej Szkoły Handlowej w Królewskiej Hucie.
16. Pieczętka biblioteki Miejskiego Ośrodka Oświatowego w Chorzowie.
17. Pieczętka Biblioteki Naukowej Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego w Chorzowie.
18. Pieczętka Pracowni Pedagogicznej przy Liceum Pedagogicznym w Chorzowie.
19. Obecna siedziba PBW Filii w Chorzowie od czerwca 2000 roku.
20. Fragment warsztatu informacyjno-bibliograficznego PBW Filii w Chorzowie.
21. Wystawka tematyczna książek w wypożyczalni.
22. Wypożyczalnia – stanowisko komputerowe.

SPIS TABEL

- Tab. 1. Największe krajowe biblioteki pedagogiczne (z filiami) ze względu na ilość zbiorów.
- Tab. 2. Największe krajowe biblioteki pedagogiczne (bez filii) ze względu na ilość zbiorów.
- Tab. 3. Struktura księgozbioru Biblioteki Oddziału Grodzkiego ZNP w Chorzowie.
- Tab. 4. Struktura księgozbioru Biblioteki Przy Inspektoracie w Chorzowie.
- Tab. 5. Tabela ilustrująca działalność Biblioteki za lata 1966–1976 z uwzględnieniem liczby nauczycieli zatrudnionych w Chorzowie.
- Tab. 6. Wykaz pracowników zatrudnionych w Pedagogicznej Bibliotece Miejskiej w Chorzowie w latach 1946–1975.
- Tab. 7. Wykaz zorganizowanych spotkań inf.-dosk. dla nauczycieli w latach 2001–2004.
- Tab. 8. Kadra biblioteki za lata 1976–2006.
- Tab. 9. Baza Biblioteki (stan na 1 września 2005 r.).
- Tab. 10. Wielkość zbiorów (stan na 1 września 2005 r.).
- Tab. 11. Liczba zarejestrowanych czytelników oraz wielkość wypożyczeń w poszczególnych latach z uwzględnieniem liczby nauczycieli zatrudnionych w Chorzowie.
- Tab. 12. Godziny udostępniania zbiorów i usług w Bibliotece

BIBLIOGRAFIA UZUPEŁNIAJĄCA

Wydawnictwa zwarte

- Barczyk P. P.: Aktywność kulturalno-oświatowa polskich instytucji pozaszkolnych na Górnym Śląsku (1848–1939).* Katowice 1992.
- Biblioteki pedagogiczne w Polsce Ludowej. Bibliografia za lata od 1945 do czerwca 1979.* Kraków 1980.
- Chorzów. Zarys rozwoju miasta.* Red. J. K a n t y k a. Katowice 1977.
- Chorzów w kulturze Śląska. Materiały z sesji naukowej 9–10 października 1996.* Chorzów Batory 1997.
- Chwałewik E.: Zbiory polskie, archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie. T. 1–2 Warszawa 1926–1927.*
- Drabina J.: Historia Chorzowa. Od średniowiecza do 1868 roku.* Chorzów 1998.
- Drzewiecki M.: Edukacja biblioteczna i informacyjna w polskich szkołach.* Warszawa 2005.
- Dydaktyczne i wychowawcze funkcje bibliotek.* Red. I. Jon-Jondzel Warszawa 1978.
- Gałuszka M.: Chorzów wczoraj.* Gliwice 1996.
- Gaś Z.: Doskonalący się nauczyciel.* Lublin 2001.
- Hanke R.: Polska droga Chorzowa. Opowieści z dziejów Chorzowa.* Chorzów 1988.
- Hellwig J.: Wkład ZNP w kształcenie i doskonalenie nauczycieli w Polsce w latach 1919–1968.* Poznań 1973.
- Kierunki działalności pedagogicznej na Śląsku w latach 1922–1939.* Red. W. Bobrowska-Nowak. Katowice 1982.
- Kobyłecka E.: Nauczyciel wobec współczesnych zadań edukacyjnych.* Kraków 2005.
- Książek W.: Rzecz o reformie edukacji (1997–2001).* Warszawa 2001.
- Książka polska na Śląsku w latach 1922–1945. Zarys problematyki.* Red. M. Pawłowi-cz o w a. Katowice 1994.
- Kształcenie nauczycieli w Polsce Ludowej w latach 1945–1975.* Red. J. Jarowiecki. Kraków 1983.
- Kulpa J.: Problemy kształcenia nauczycieli w pracach ZNP 1918–1939.* Kraków 1971.
- Kurek J.: Historia Wielkich Hajduk.* Chorzów Batory-Wielkie Hajduki 2001.
- Liczba R.: Chorzów A.D. 2000; nietypowy przewodnik po mieście dla młodzieży i dorosłych.* Chorzów 2000.
- Maleczyńska K.: Książki i biblioteki w Polsce okresu zaborów.* Wrocław 1987.
- Madeja J.: Elementarze i nauka elementarna czytania i pisania na Śląsku w wiekach XVIII i XIX (1763–1848).* Katowice 1960.
- Mendykowa A.: Dzieje książki polskiej na Śląsku.* Wrocław 1991.
- Mohr H.: Geschichte der Stadt Königshütte in Oberschleisen.* Königshütte 1890.
- Musiół T.: Nauczyciele w społecznym ruchu naukowym na Śląsku.* Opole 1975.
- Musiół T.: Szkolnictwo polskie w rejencji opolskiej 1919–1939.* Katowice 1964.
- Oświata na Śląsku: potrzeby, organizacja i rozwój (1922–1939).* Red. W. Bobrowska-Nowak. Katowice 1984.
- Pięgza M.: Chorzowskie kształtowanie tożsamości regionalnej.* Chorzów 2002.

Przegląd wystawy szkolnej w Chorzowie 1922–1937 zorganizowanej w czerwcu 1937 z okazji 15-lecia szkoły polskiej na Górnym Śląsku i wygasania Konwencji Genewskiej. Chorzów 1937.

Raport o stanie bibliotek resortu oświaty i wychowania. Warszawa 1980.

Rechowicz H.: Poprzedniczki Biblioteki Śląskiej i ich rola w życiu umysłowym województwa śląskiego. Katowice 1992.

Sieradzka D.: Królewska Huta Chorzów w latach 1868 do 1945. Szkice do portretu miasta. Chorzów 2001.

Smołański A.: Wizje nauczyciela w polskiej myśli pedagogicznej do 1939 roku. Opole 1997.

Szocki J.: Biblioteki Szkolne Polski na tle przeobrażeń oświatowych w latach 1918–1985. Wrocław 1987.

Szymiczek F.: Polskie tradycje kulturalne na Śląsku i udział w nich bibliotek w latach 1861–1939. Wrocław 1970.

Uczenie się jako przedsięwzięcie na całe życie. Red. T. Barman Kraków 2005.

Waszek A.: Rola Rady Pedagogicznej w pracy samokształceniowej nauczycieli. Warszawa 1937.

Województwo śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny. Red. F. Serafin. Katowice 1996.

ARTYKUŁY

Andrzejewska J.: Biblioteki szkolne, publiczne, pedagogiczne w zreformowanym systemie edukacji. „Poradnik Bibliotekarza” 1999, nr 1, s. 3–7.

Balaszczyk H.: Działalność Towarzystwa Czytelni Ludowych w województwie śląskim w latach 1922–1939. „Rocznik Katowicki” 1983, s. 52.

Borkowska E.: Rola Wielkopolan w polskim życiu narodowym Królewskiej Huty w końcu XIX i na początku XX wieku. „Zeszyty Chorzowskie” T. 3: 1998, s. 256–281.

Drzewiecki M.: Polskie biblioteki szkolne w okresie międzywojennym. W: Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi. Warszawa 1976, z. 3.

Furmanek W.: Kultura informacyjna kategorią pedagogiki współczesnej: „Chowanna” 2003, t. 1, s. 169–193.

Glimos-Nadgórska A.: Nauczyciele województwa śląskiego i ich praca w okresie międzywojennym. „Edukacja Humanistyczna” 2000, nr 2/3, s. 61–71.

Glensk J.: Chorzowski ośrodek prasowy (do 1945 roku). „Zeszyty Chorzowskie”, T. 1: 1996, s. 113–115.

Gryń Z.: Rozumowana bibliografia środowiska szkolnego. „Nauczycielski Poradnik Samokształceniowo-Bibliograficzny” 1935, nr 2, s. 37–44.

Jachimczak B.: Biblioteka pedagogiczna jako placówka badawcza. „Poradnik Bibliotekarza” 1989, nr 10, s. 13.

Kwiątek J.: Ze studiów nad pruską polityką oświatową po Kulturkampfie. „Kwartalnik Opolski” 1983, nr 3, s. 27–35.

- Kurek J.: *Z dziejów inteligencji hajduckiej okresu międzywojennego. Kilka spostrzeżeń*. W: *Kultura i obyczajowość mieszkańców Chorzowa w XIX i XX wieku. Materiały z sesji naukowej 7 października 2000*. Red. nauk. J. K u r e k. Chorzów Batory 2001, 131–138.
- Olszewicz W.: *Z dziejów biblioteki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*. W: *Biblioteka Śląska 1922–1972*. Red. J. K a n t y k a. Katowice 1973, s. 58–64.
- Pietryka A.: *Biblioteka pedagogiczna centrum edukacji medialnej*. „Poradnik Bibliotekarza” 2004, nr 9, s. 11–12.
- Pokorska J.: *Biblioteki nauczycielskie na terenie Królewskiej Huty / Chorzowa w latach 1877–1958 (przyczynek do dziejów bibliotek w mieście)*. „Zeszyty Chorzowskie” T. 7: 2002, s. 269–284.
- 75 lat Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im H. Kołłątaja w Krakowie. „Wiadomości Historyczne” 1999, nr 1, s. 113–117.
- Stasiak P.: *Konieczność przebudowy sieci bibliotek pedagogicznych*. „Ruch Pedagogiczny” 1963, nr 4, s. 53–64.
- Staszków A.: *Materiały archiwalne do historii Gimnazjum Klasycznego w Chorzowie (1877–1939)*. „Zeszyty Chorzowskie” T. 3: 1998, s. 438–445.
- Staśko S.: *Na froncie teatralnym*. „Ogniskowiec” 1935, nr 2, s. 40–42.
- Walasek S.: *Ogniska metodyczne jako nowa forma dokształcania nauczycieli w Polsce międzywojennej*. W: *Prace Pedagogiczne T. 48. Acta Universitatis Wratislaviensis nr 745*. Wrocław 1986, s. 64–74.
- Walczak B.: *Potrzeby czytelników użytkowników biblioteki pedagogicznej*. „Poradnik Bibliotekarza” 2000, nr 1, s. 5–8.
- Walczak M.: *Biblioteki naukowe i szkolne w Polsce w latach 1918 do 1930*. „Roczniki Biblioteczne” 1989, z. 1/2, s. 141–157.
- Waszek A.: *Konferencje rejonowe*. „Miesięcznik Pedagogiczny” 1934, nr 11, s. 257–260.
- Zieliński W.: *O roli czytelnictwa na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX wieku*. „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej” 1973, s. 90–116.
- Zwierzyńska R.: *Gromadzenie zbiorów w bibliotece pedagogicznej: teoria i praktyka*. „Bibliotekarz” 2002, nr 2, s. 15–16.
- Zybert E. B.: *Biblioteki pedagogiczne u progu reformy administracyjnej kraju... i co dalej?* „Poradnik Bibliotekarza” 1999, nr 4, s. 2–7.

Nr 9. Wystawa księgarni W. Grzesiewskiego. Temat wystawy „Dla pilnego ucznia”.
 Druga nagroda na konkursie uczniów przysposobienia kupieckiego 1938 r.
 Ze zbiorów PBW – Filii w Chorzowie.

Nr 10. Wystawa książki szkolnej z okazji zjazdu nauczycielstwa Obwodu Chorzowskiego zorganizowana w Domu Ludowym w Chorzowie 18 sierpnia 1934 roku.
 Ze zbiorów PBW – Filii w Chorzowie.

Handelslehranstalt Königschütte Oberschl. Lehrerbücherei Nr. 971

Nr 11. Pieczętka niemieckiego działu nauczycielskiego biblioteki szkolnej Miejskiej Szkoły Handlowej w Królewskiej Hucie.

Nr 12. Pieczętka na książce biblioteki szkolnej Cecilien-Lyzeum w Königschütte O.-S. [Królewska Huta].

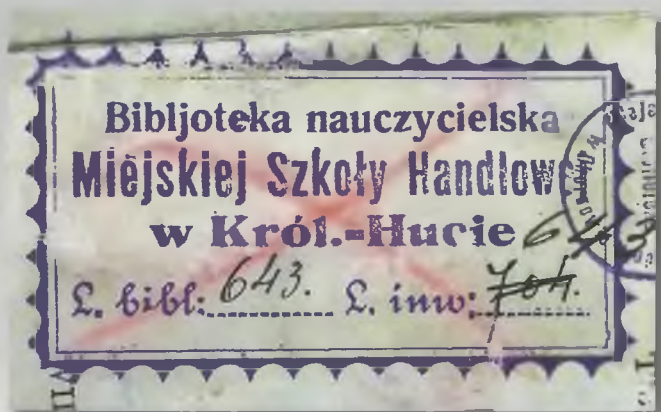

Nr 13. Pieczętka Obwodowej Biblioteki Nauczycielskiej w Chorzowie.

Nr 14. Pieczętka działu nauczycielskiego Szkoły Powszechnej Nr 26 w Chorzowie.

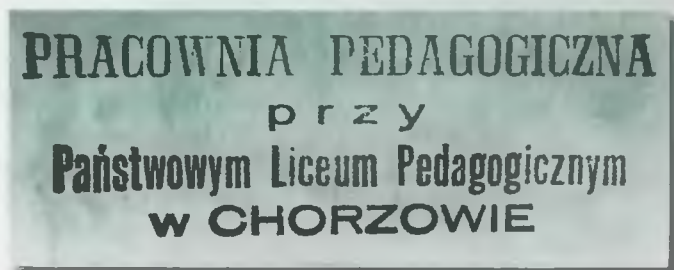
Nr 15. Pieczętka działu nauczycielskiego Miejskiej Szkoły Handlowej w Królewskiej Hucie.

Nr 16. Pieczętka biblioteki Miejskiego Ośrodka Oświatowego w Chorzowie.

Nr 17. Pieczętka Biblioteki Naukowej Miejskiego Instytutu Kształcenia Handlowego w Chorzowie.

Nr 18. Pieczętka Pracowni Pedagogicznej przy Państwowym Liceum Pedagogicznym w Chorzowie.

Nr 19. Obecna siedziba
PBW – Filii w Chorzowie od
czerwca 2000 roku.

Nr 20. Fragment
warsztatu informacyjno-
bibliograficznego PBW
– Filia w Chorzowie. ↓

Nr 21. Wystawka tematyczna
książek w wypożyczalni. →

Nr 22. Wypożyczalnia
– stanowisko komputerowe.

38648

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
w Katowicach
Filia w Chorzowie

41-506 Chorzów, ul. Sportowa 21, tel./fax 032 247 33 76
e-mail: pbwchorzow@poczta.fm

ISBN 83-919630-8-X